magazin istoric

ANUL XV Nr. 9 (174) SEPTEMBRIE 1981

magazin istoric

Revistă de cultură istorică

Anul XV

Nr. 9 (174)

septembrie 1981

Redactor şef
CRISTIAN POPIŞTEANU

Redactor şef adjunct
NICOLAE MINEI

Colegiul redacţiei
DUMITRU ALMAŞ
CONSTANTIN ANTIP
VIRGIL CÂNDEA
NICOLAE COPOIU
LUDOVIC DEMÉNY
TITU GEORGESCU
DINU C. GIURESCU
ŞTEFAN PASCU
M. PETRESCU-DÎMBOVIŢA
ŞTEFAN ŞTEFĂNESCU

SUMAR

6 septembrie 1941: Platforma-program a P.C.R.:
I. Ardeleanu **2**

1946 — Conferinţa de pace de la Paris anulează diktatul fascist:
Gh. Ţuţui **4**

Testamentul politic al lui Nicolae Titulescu:
Grigore Geamănu **8**

Congresul II al P.S.D.M.R.— 1894 **12**

Voievodatul românesc al Albei:
Ştefan Pascu **14**

Istoricul — un om al prezentului:
Santiago José Polito Belmonte **19**

Istorie românească în Olanda:
Z.R. Dittrich, A.P. van Goudoever **20**

Amintiri (II):
Petru Poni **22**

Septembrie 1848. Bravii pompieri din Dealul Spirii:
Pavel Zăgănescu **28**

În Bucureşti, acum 50 ani:
Valeriu Buduru, Ioan Lăcustă, Ioana Ursu **34**

Jurnalul de front al unei escadrile franceze **40**

Asaltul de la Poiana Încărcătoarea:
Al. Ionescu-Pelican **46**

1703. Pe malurile Nevei se naşte un oraş:
Henri Troyat **49**

Drumul tutunului:
Fernand Braudel **55**

• **Cărţi sosite la redacţie...** **33** • **Poşta Magazin istoric ...** **62**

COPERTELE NOASTRE

①④ Miniaturi dintr-un manuscris al cunoscutei scrieri **Alexandria** aflat la Biblioteca Academiei R.S. România. Exemplarul a fost realizat în 1790, la Iaşi, de către Năstase Negrule (**Istoricul — un om al prezentului,** p. 19)

② **Petrecere ţărănească.** Pictură de Bruegel (**Istorie românească în Olanda,** p. 20)

③ Imagini din timpul domniei lui Petru cel Mare: tipografie şi fabrică de hîrtie (sus); şcoală, librărie (**Pe malurile Nevei se naşte un oraş,** p. 49)

6 SEPTEMBRIE 1941:

PENTRU LIBERTATE ŞI INDEPENDENŢĂ NAŢIONALĂ

Dr. I. ARDELEANU

Coordonatele fundamentale ale istoriei poporului român pun în relief ca o constantă a vieţii şi actelor sale politice faptul că niciodată nu s-a împăcat cu prezenţa dominaţiei străine. Aceasta a făcut ca totdeauna la lupta pentru apărarea pămîntului străbun să participe întregul popor, lupta pentru libertate naţională, pentru dreptate socială fiind cauza întregului popor.

Atunci cînd în multe ţări din Europa se instauraseră regimuri dictatoriale, fasciste, cînd agresivitatea Germaniei hitleriste luase proporţii — îndeosebi după cotropirea Austriei, parafarea acordului de la München şi invadarea Cehoslovaciei — forţele democratice din România au reuşit, pentru un timp, să bareze ascensiunea fascismului la putere. Memorabilă în rîndul acestor mari acţiuni de luptă a poporului român împotriva fascismului şi a războiului este demonstraţia de la 1 Mai 1939 din Bucureşti şi alte centre ale ţării. În fruntea organizatorilor acestei mari acţiuni energice de luptă contra celei mai teribile primejdii — fascismul — s-a aflat tînărul militant comunist Nicolae Ceauşescu.

În vara anului 1940, România s-a găsit într-o situaţie de-a dreptul dramatică, fără nici un sprijin din afară, lăsată pradă poftelor de jaf şi expansiune ale Reichului hitlerist. Ţara noastră a devenit victima politicii imperialiste de forţă şi dictat, de subjugare, impunîndu-i-se grave cesiuni teritoriale. În grelele împrejurări prin care trecea ţara, în septembrie 1940, cu concursul nemijlocit al naziştilor, a fost instaurată dictatura militară fascistă, prezidată de generalul Ion Antonescu. „Diktatul imperialist de la Viena şi apoi intrarea trupelor germane în ţara noastră, cu acordul dictaturii militaro-fasciste, în care Garda de fier avea rolul dominant — se arată în *Programul Partidului Comunist Român* — au dus de fapt la ocuparea României de către armatele hitleriste".

Peste existenţa poporului român s-a aşternut, pentru cîţiva ani, negura.

Apărător înflăcărat al independenţei patriei, posedînd o amplă experienţă cîştigată în aprigele bătălii antifasciste din anii deceniului patru, Partidul Comunist Român a fost iniţiatorul unirii tuturor forţelor revoluţionare, democratice şi patriotice ale ţării, organizatorul amplei mişcări de rezistenţă a maselor largi populare pentru răsturnarea regimului dictatorial. Linia politică generală, strategia şi tactica de organizare a rezistenţei populare armate au fost expuse în *Circulara din iulie 1941* şi apoi în *Platforma-program din 6 septembrie 1941*. Tipărită în condiţii ilegale, în formatul unei broşuri de 12 pagini, cu dimensiunile 9/14 cm, *Platforma-program* a marcat un moment deosebit de important în organizarea amplei mişcări de rezistenţă a poporului român. Documentul, intitulat *Lupta poporului român pentru libertate şi independenţă naţională*, cuprinde următoarele capitole: situaţia ţării în decursul unui an de la instaurarea dictaturii militaro-fasciste; creşterea forţelor progresiste împotriva Germaniei fasciste; lupta poporului român pentru libertate şi independenţă naţională; Partidul Comunist Român la începutul războiului contra Uniunii Sovietice; sarcinile Partidului Comunist Român. *Platforma-program* se adresa tuturor partidelor, grupărilor şi personalităţilor democratice antifasciste din ţară şi a stat la baza organizării amplei mişcări de rezistenţă a poporului român împotriva dictaturii militaro-fasciste şi a dominaţiei hitleriste[1].

1 *Magazin istoric*, nr. 3/1980.

Primele capitole analizează împrejurările izolării României pe plan internațional, ascensiunea forțelor reacționare fasciste interne, instaurarea dictaturii militaro-fasciste și subordonarea țării intereselor Germaniei hitleriste. Este subliniat faptul că, ducînd o politică străină intereselor poporului român, guvernul dictaturii militaro-fasciste a împins țara spre prăpastia națională. Printr-o analiză de fond a condițiilor internaționale și interne din anii 1939-1940, *Platforma* relevă rolul ce-i revine Partidului Comunist Român de organizator și conducător al luptei antihitleriste și atrage atenția asupra unor aprecieri greșite care au fost făcute de către unele comitete regionale și locale ale partidului privind caracterul războiului declanșat de Germania nazistă, precum și asupra unor forme tactice și lozinci care fuseseră folosite. Pornind de la cunoașterea realității concrete, de la orientările date prin *Circulara din iulie 1941*, în document se propunea următoarea platformă de luptă pe baza căreia forțele naționale, progresiste și antifasciste erau chemate să-și unească forțele: încetarea războiului contra Uniunii Sovietice; încetarea producției de război; alungarea hitleriștilor din țară; recucerirea libertății și independenței naționale a României; răsturnarea guvernului și regimului dictaturii militaro-fasciste și constituirea unui guvern al independenței naționale, format din reprezentanții tuturor forțelor patriotice; anularea Diktatului hitlerist de la Viena; amnistie generală politică, militară și agrară; desființarea lagărelor de concentrare și de muncă; arestarea și pedepsirea vinovaților de dezastrul țării; restabilirea drepturilor și libertăților cetățenești și democratice; îmbunătățirea temeinică economică, culturală, a situației maselor celor ce muncesc.

În vederea înfăptuirii acestor obiective, Partidul Comunist Român — se menționa în *Platforma-program* — „propune lupta *comună a tuturor* partidelor, grupărilor, persoanelor politice și tuturor patrioților români, pentru realizarea FRONTULUI UNIC NAȚIONAL al poporului român contra ocupanților hitleriști și a slugilor lor trădătoare din țară, *pentru cucerirea cerințelor din PLATFORMĂ* care sînt cerințele cele mai arzătoare și comune ale poporului român". Adresîndu-se celorlalți factori politici, P.C.R. arăta că este *„gata să colaboreze cu toate partidele, grupările, persoanele politice și cu toți patrioții români*, pentru realizarea oricărei revendicări din *Platformă*, punînd ca singurul criteriu al colaborării *atitudinea* față de ocupanții hitleriști, de slugile lor trădătoare de țară, și de războiul contra Uniunii Sovietice".

Totodată, se sublinia cu tărie că o condiție esențială a reușitei o reprezenta realizarea „unității de luptă și a *frontului unic al clasei muncitoare*, ca baza FRONTULUI UNIC NAȚIONAL".

Dînd expresie conștiinței înaltelor responsabilități naționale, a faptului că în acele clipe P.C.R. reprezenta interesele fundamentale ale întregului popor, documentul arăta că țelul suprem al comuniștilor era cucerirea libertății patriei, restabilirea drepturilor și libertăților cetățenești: „Comuniștii, în interesul Frontului Unic Național, pentru zdrobirea fascismului cotropitor, pentru cucerirea drepturilor și libertăților democratice și cetățenești, a independenței poporului român, *renunță la orice lozincă sau acțiune care ar putea să-i DESPARTĂ de celelalte partide* și grupări politice, care sînt *pentru dezrobire* națională a poporului român. Însă el nu renunță la programul său, la propagarea sa și a lozincilor finale. Cu distrugerea tiraniei hitleriste *nu* încetează nici exploatarea și asuprirea celor ce muncesc, nici crizele și nici războaiele".

Claritatea, caracterul concret, realismul și spiritul larg al obiectivelor cuprinse în *Platformă* au făcut din ele tot atîtea punți aruncate spre toate grupările și forțele democratice, patriotice, fapt ce a determinat, într-o perioadă scurtă de timp, ralierea în jurul P.C.R. a unor largi categorii sociale și politice în puternica mișcare de rezistență.

Clasa muncitoare a fost forța socială hotărîtoare, cea mai organizată, combativă și consecventă a acțiunilor împotriva dictaturii militaro-fasciste și a dominației Germaniei hitleriste, însufletind în luptă, prin pilda sa, masele largi populare. În anii 1941-1944, muncitorii din București (Malaxa, S.E.T., Lemaître), Brașov, Ploiești, Constanța, Giurgiu, Galați, au organizat acțiuni de protest, sabotaje, au cerut îmbunătățirea nivelului de trai, au acționat împotriva dictaturii fasciste, a trupelor hitleriste. În perioada septembrie 1941-august 1944 au avut loc aproape 1 100 conflicte colective de muncă și greve la care au participat peste 242 000 muncitori.

Crearea în 1942 a organizației Uniunii Patrioților, din conducerea și din rîndurile căreia au făcut parte numeroși muncitori, precum și reprezentanți ai altor categorii sociale, apariția, la 28 ianuarie 1943, a ziarului patriotic *România liberă* au marcat momente de seamă în realizarea politicii de largi alianțe preconizată de partidul comunist prin *Platforma-program din 6 septembrie 1941*.

Politica de aservire față de Germania hitleristă promovată de Ion Antonescu, represiunile de tot felul, izolarea de popor, eliminarea din cadrele active ale armatei a unei pleiade de valoroși generali, cu prestigiu recunoscut (C. Ilasievici, Fl. Țenescu, I. Ilcuș, Gh. Mihail, Gr. Cornicioiu, I. Benghiu, Gh. Liteanu, C. Anastasescu și alții) au sporit forța de rezistență a armatei, a maselor populare.

(Continuare în p. 61)

1946

Conferința de pace de la Paris anulează dictatul fascist

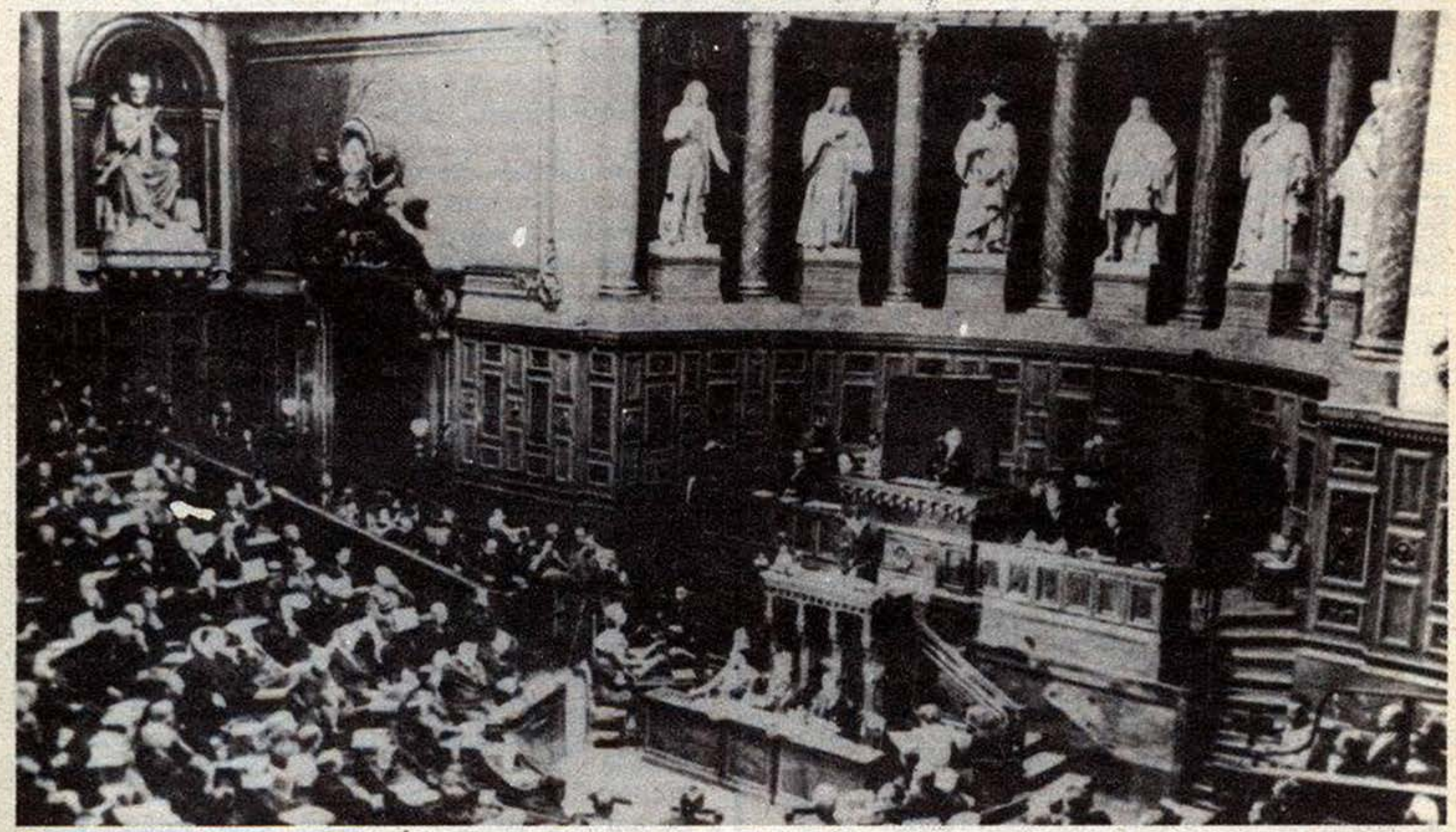

UN DOSAR CLASAT

Dr. GH. ȚUȚUI

Victoria insurecției naționale armate antifasciste și antiimperialiste din august 1944, care a marcat începutul revoluției de eliberare națională și socială a poporului român, a însemnat momentul hotărîtor în lupta pentru alungarea trupelor hitleriste din România, eliberarea întregului teritoriu al țării și restabilirea independenței patriei. Prin lupte îndîrjite, armata română, în cooperare cu trupele sovietice, a nimicit rezistențele armatelor hitleristo-horthyiste din Transilvania și, odată cu alungarea acestora, a pus capăt regimului de ocupație instalat de autoritățile horthyiste în teritoriul răpiuit statului român prin odiosul Diktat de la Viena[1].

Voința unanimă a poporului

„România consideră de azi înainte Națiunile Unite ca națiuni prietene — se preciza în declarația noului guvern, radiodifuzată la 23 august. *Recunoașterea de către guvernele din Moscova, Londra și Washington a nedreptății făcute României prin Diktatul de la Viena deschide posibilitatea ca armatele românești, alături de armatele aliate, să elibereze Transilvania de Nord de ocupația străină* [subl. *Gh. Ț.*] Același obiectiv era exprimat și în celelalte documente date publicității în acele zile. În proclamația regală se arăta: „Alături de armatele aliate și cu ajutorul lor, mobilizînd toate forțele națiunii, vom trece hotarele impuse prin actul nedrept de la Viena pentru a elibera pămîntul Transilvaniei noastre de sub ocupația străină". Chemarea lansată de C.C. al P.C.R., *Către toată muncitorimea de la orașe și sate, către întregul popor*

[1] *Magazin istoric*, nr. 8/1975, 8/1978.

român, arăta că obiectivul major care stătea în fața națiunii era „lupta pentru alungarea armatelor nemțești din țară și din Ardealul de nord..."

În declarația guvernului român, expusă la 6 septembrie 1944 de către ministrul afacerilor externe, se preciza că: „România nu recunoaște Diktatul de la Viena și, în consecință, consideră că din punct de vedere juridic Ardealul îi aparține în întregime, eliberarea lui totală de sub regimul de ocupație fiind o chestiune de timp".

În Convenția de armistițiu, semnată la 12 septembrie 1944 între România și Națiunile Unite, se arăta că, de la 24 august 1944, ora 4 a.m., România *„a intrat în război și duce războiul alături de Puterile Aliate împotriva Germaniei și Ungariei, cu scopul de a restaura independența și suveranitatea României* [subl. *Gh. T.*]". Același document internațional, care stabilea statutul juridic al României pînă la încheierea tratatului de pace, cuprindea în articolele sale prevederi referitoare la anularea Diktatului de la Viena și la soarta viitoare a teritoriului ce fusese smuls României în august 1940. În forma lui definitivă, articolul 19 din Convenția de armistițiu avea următorul conținut: *„Guvernele aliate socotesc hotărîrile arbitrajului de la Viena cu privire la Transilvania ca nule și inexistente și sînt de acord ca Transilvania (sau cea mai mare parte a ei) să fie restituită României, sub condiția confirmării prin tratatul de pace, și guvernul sovietic este de acord ca forțele sovietice să ia parte, în acest scop, în operațiuni militare cu România, contra Germaniei și Ungariei"*.

Este însă necesar să precizăm că formula adoptată ca definitivă în Convenția de armistițiu se deosebea de aceea prezentată anterior de către Națiunile Unite, în cursul tratativelor din anii 1943-1944 cu reprezentanții diferitelor forțe politice antihitleriste din România. Astfel, față de formularea prea puțin angajantă, avansată anterior de Națiunile Unite, cea cuprinsă în articolul 19 al Convenției de armistițiu prevedea nu numai anularea „hotărîrilor arbitrajului de la Viena cu privire la Transilvania", pe care le aprecia „ca nule și inexistente", ci și acordul guvernului U.R.S.S. ca „forțele [armate] sovietice să ia parte, *în acest scop*, în operațiuni militare cu România, contra Germaniei și Ungariei". Articolul 19 al Convenției de armistițiu, în forma adoptată la Moscova, se deosebea însă substanțial și de propunerea delegației guvernamentale române, care cuprindea o formulare precisă în legătură cu viitorul Transilvaniei eliberate, în sensul că acest teritoriu *„va fi restituit României"*. Calculele politice ale marilor puteri, care sperau încă într-o eventuală desprindere de ultimă oră a Ungariei din alianța cu Germania, au condus la introducerea în Convenția de armistițiu a două rezerve: una referitoare la întinderea teritoriului ce urma să fie restituit României și alta privind confirmarea acestei hotărîri prin tratatul de pace. Aceste rezerve, ca și măsura luată de comandamentul militar sovietic, la începutul lunii noiembrie 1944, de înlăturare în unele județe din nordul Transilvaniei a autorităților românești instaurate după eliberare, au deschis ulterior cercurilor politice din Ungaria posibilități de manevră, făcîndu-le să spere că vor putea obține interpretarea textului Convenției de armistițiu în favoarea Ungariei, și că vor menține teritoriul românesc atribuit prin Diktatul fascist din 30 august 1940. Astfel, în a doua jumătate a anului 1945 și la începutul anului 1946, cu ocazia vizitelor făcute la Moscova, Londra și Washington, reprezentanții guvernului micilor agrarieni, prezidat de Ferenc Nagy, au încercat să obțină acordul celor trei mari puteri pentru o astfel de interpretare, iar delegații Partidului Socialist Ungar, care au luat parte la conferința de la Londra a Internaționalei Socialiste, s-au străduit să cîștige în favoarea punctului lor de vedere o serie de personalități ale guvernului laburist englez, printre care Hugh Dalton, Emanuel Schinwell, Aneurin Bevan, Philip Noel Backer și alții.

La 7 mai 1946, întruniți la Paris, miniștrii de externe ai celor patru mari puteri din coaliția antihitleristă au adoptat o hotărîre unanimă în privința anulării Diktatului de la Viena, stabilind ca hotarele apusene ale României să fie acelea existente la 1 ianuarie 1938. Comentînd această hotărîre — prima, dealtfel, în care cei patru au căzut relativ repede de acord — corespondentul din Paris al Agenției Reuter relata, la 7 mai 1946, că „problema frontierelor Transilvaniei este definitiv închisă".

Unele cercuri politice din Ungaria n-au renunțat la manevrele lor. Sesizîndu-le, juristul și istoricul american John Campbell, membru în delegația S.U.A. la Conferința de pace, atrăgea atenția asupra faptului că lipsa de fermitate a celor patru mari puteri favorizase astfel de fenomene. „Guvernul sovietic părea hotărît să confirme titlul României asupra întregii Transilvanii", ceea ce și făcuse, la 13 martie 1945, cînd acceptase instaurarea oficială a administrației românești în acest teritoriu și reîncadrarea lui în granițele statului român, dar, în același timp, observă istoricul american, „reprezentantul sovietic la Budapesta nu șovăia să vorbească despre posibilitatea de a face ceva pentru a satisface cerințele Ungariei".

Pe temeiurile dreptului

Dezbaterea în cadrul Conferinței de pace a problemelor teritoriale formulate în memoriile și intervențiile delegației ungare tindea să deschidă artificial o procedură juridică asupra unui fapt istoric. În urmă cu 25 ani, Conferința păcii de după primul război mondial confirmase Unirea din 1918, iar la 7 mai 1946 cei patru miniștri de externe au reconfirmat actul de voință al poporului român de dincolo și de dincoace de Carpați.

Noua campanie revizionistă declanșată de către cercurile reacționare din Ungaria, a primit însă o replică hotărîtă din partea forțelor revoluționare din România. Astfel, la 8 iunie 1946, Lucrețiu Pătrășcanu, ministrul justiției, cu prilejul vizitei efectuate în orașul Cluj, declara: „În ceea ce ne privește — și fac această declarație în numele Comitetului Central al partidului — respingem orice formulă de compromis în problema Transilvaniei și afirmăm dreptul nostru asupra acestei provincii românești".

Între timp, pretențiile ungare în legătură cu Transilvania fuseseră ajustate, rezumîndu-se la o fîșie de teritoriu de-a lungul granițel (circa 4 000 km pătrați), dar care ar fi inclus orașele românești Satu Mare, Carei, Oradea, Salonta și rad. Aceste cereri nu au întrunit la Paris nici o adeziune. În legătură cu ele au fost exprimate unele puncte de vedere negative chiar în Ungaria. Astfel, organul de presă social-democrat *Népszava*, după ce critica orientarea politicii externe a Ungariei, care, după aprecierea sa, „putea fi condusă, în linii mari, cu mai multă competență", remarca faptul că multe consecințe grave se datorau faptului că, în ultimii 25 ani, Ungaria se aflase pentru „a doua oară de partea imperialismului german și a rămas timpul cel mai îndelungat alături de acesta, cît și pentru motivul că nici acum — în 1946 — clasa dominantă, nu se debarasează cu hotărîre de trecut..."

Atmosfera antirevizionistă existentă în cadrul Conferinței de la Paris reiese și mai concludent din relatările publicistului ungar Miklós Vásárhelyi care arată că, în săptămîna 31 august-5 septembrie 1946, cînd se dezbăteau problemele frontierei româno-ungare, delegaților maghiari li s-a atras tot mai des atenția că Ungaria nu participase „nici măcar cu o divizie" la războiul împotriva Germaniei naziste, în timp ce România fusese angajată activ în luptă timp de 260 zile, cu efective umane depășind tot timpul 15 divizii, care, după aprecieri formulate chiar în cadrul Conferinței de pace, fuseseră superioare celor italiene, de pildă, țară căreia îi fusese recunoscut statutul de stat cobeligerant.

În această atmosferă, expunerea delegației române, prezentată în ziua de 2 septembrie 1946 de către ministrul de externe Gheorghe Tătărăscu, a subliniat drepturile istorice imprescriptibile ale poporului român. Folosind argumente de ordin istoric, geografic și economic, reprezentantul român a arătat: „Astăzi noi nu sîntem decît două popoare care stau pe calea unei împăcări legitime, două popoare care doresc să-și întindă mîna cu prietenie pe deasupra prăpastiei de ură și de luptă a trecutului. Dar această împăcare nu s-ar putea împlini altfel decît prin respectul dreptului, prin respectul frontierelor Transilvaniei, prin respectul independenței și suveranității poporului român".

Delegația română a abordat cu calm și încredere discuția în problemele teritoriale ridicate de delegația ungară, dar, în același timp, a avertizat că „guvernul român declară că orice act care tinde să modifice frontiera româno-ungară ar echivala cu distrugerea unei opere de justiție și ar crea un nou focar de agitație în această parte a Europei" și considera încercările făcute în această direcție ca „o știrbire a independenței și suveranității României".

Discuțiile asupra anulării Diktatului de la Viena au continuat pînă la 5 septembrie 1946, cînd a fost pronunțată hotărîrea Comisiei teritoriale pentru România care, cu o majoritate de zece voturi pentru și două abțineri, a confirmat hotărîrea din 7 mai 1946 a celor patru miniștri de externe. Odată cu aprobarea de către plenul Conferinței a Tratatului de pace, anularea Diktatului de la Viena și integrarea întregului teritoriu al Transilvaniei în granițele României democrate și-au găsit consacrarea și în conformitate cu principiile dreptului și ale justiției internaționale. Tratatul insera, în articolul 2 din partea I-a a capitolului *Frontiere*, următoarele: „Hotărîrile sentinței de la Viena din 30 august 1940 sînt declarate nule și neavenite. Frontiera dintre România și Ungaria este restabilită prin articolul de față

astfel cum exista la 1 ianuarie 1938".

Cu acest act care, după aprecierea premierului român dr. Petru Groza, încheia „un trecut întunecos", s-au creat condiții favorabile ca între România și Ungaria să se dezvolte noi relații de prietenie și colaborare. „Democrația românească — se arăta în Mesajul adresat de C.C. al P.C.R. celui de-al III-lea Congres al Partidului Comunist Ungar, din 20-30 septembrie

1946 — întinde mîna democrației maghiare", subliniindu-se că „acest lucru este necesar azi mai mult ca oricînd, căci acum este vorba de lecuirea rănilor războiului și de apărarea independenței naționale".

Sesizînd noul climat al relațiilor româno-maghiare, primul ministru ungar Lajos Dinnyés, care în zilele de 23-25 noiembrie 1946 a condus o delegație guvernamentală maghiară aflată în vizită în țara noastră, declara cu satisfacție: „Problema litigioasă dintre cele două țări este considerată rezolvată. Opinia publică maghiară este recunoscătoare guvernului României pentru drepturile naționale, cetățenești, acordate ungurilor din Transilvania. Guvernul dr. Petru Groza a inaugurat o eră nouă în istoria raporturilor româno-ungare".

Aflate în prezent într-o etapă superioară a dezvoltării lor pe calea socialismului și progresului, cele două popoare vecine socotesc relațiile de prietenie și colaborare dintre ele ca un bun de mare preț, ca o contribuție substanțială adusă politicii de pace și colaborare în Europa și în lume. Semnificative, în această privință, sînt aprecierile cuprinse în Mesajul C.C. al Partidului Muncitoresc Socialist Ungar adresat Congresului XI al Partidului Comunist Român: „Popoarele noastre sînt legate printr-un trecut multisecular, cei mai buni fii ai lor fiind uniți prin lupte și tradiții istorice comune. Este o experiență și o învățătură comună faptul că, atunci cînd clasele exploatatoare au reușit să provoace divergențe între țările noastre, acest lucru s-a petrecut întotdeauna în detrimentul celor două popoare, că ura națională a servit întotdeauna domniei asupritorilor poporului și niciodată intereselor și libertății celor ce muncesc. Sîntem mîndri de faptul că mișcările progresiste, revoluționare, ai căror depozitari și continuatori ne considerăm, și-au ridicat glasul întotdeauna, atît în România, cît și în Ungaria, în favoarea ideii de prietenie între cele două popoare".

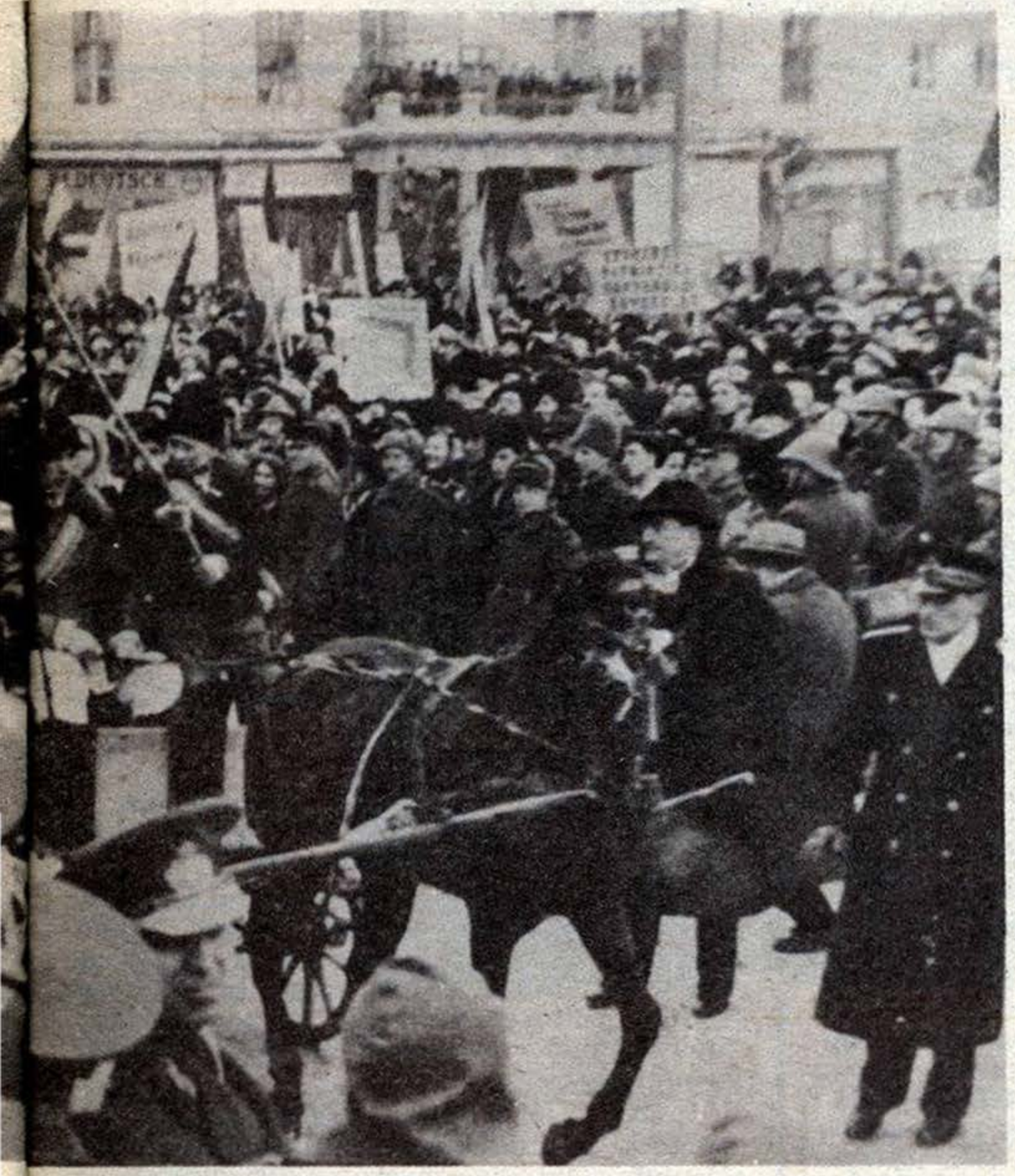

Manifestație organizată de locuitorii orașului Cluj, la 13 martie 1945, cu prilejul reinstalării administrației românești în Transilvania de Nord

în p. 4: sala Orologiului în care s-au desfășurat lucrările Conferinței de pace de la Paris

Continuatoare pe o treaptă superioară a tradițiilor înaintate, cele două popoare își dezvoltă necontenit relațiile de colaborare, puse în slujba prieteniei și progresului. „Prietenia popoarelor noastre — se spunea în Mesajul adresat de C.C. al Partidului Comunist Român celui de-al XI-lea Congres al Partidului Muncitoresc Socialist-Ungar — are vechi și bogate tradiții. Conviețuind ca vecini timp de peste un mileniu, cele două popoare au conlucrat adesea în dezvoltarea lor economică și socială. În mod deosebit, mișcările revoluționare, clasa muncitoare, în frunte cu comuniștii, au afirmat cu tărie necesitatea prieteniei româno-ungare, ca o condiție a victoriei în lupta comună pentru dreptate și libertate socială și națională".

Iată ideile-forță care se degajă din relațiile existente între cele două țări în ultimele trei decenii și jumătate, din întîlnirile și convorbirile purtate la cel mai înalt nivel între conducătorii de partid și de stat ai celor două țări tovarășii Nicolae Ceaușescu și Janos Kádar.

TESTAMENTUL POLITIC AL LUI NICOLAE TITULESCU

Prof. dr. doc. GRIGORE GEAMĂNU

În epoca noastră de adînci prefaceri sociale şi naţionale, în care evenimentele se succed cu o rapiditate fără precedent, aruncînd uneori uitarea, de multe ori nedreaptă, peste oameni şi fapte, este uimitor că, deşi s-au scurs patru decenii de la moartea lui N. Titulescu, fascinanta sa figură continuă să facă preocuparea a numeroşi oameni politici, jurişti, istorici, analişti şi gazetari, din ţară şi din străinătate, care-i dedică mii de pagini, elogiind opera sa politică şi diplomatică.

Într-adevăr, datorită talentului şi pregătirii sale excepţionale de om politic, diplomat, jurist, economist şi orator, pe care le-a pus deopotrivă în slujba intereselor vitale ale poporului român şi în slujba păcii şi colaborării internaţionale, Titulescu apare, în perspectiva istoriei, ca una din cele mai strălucite personalităţi ale timpului său. În politica internă, Titulescu a fost unul dintre participanţii cei mai activi la epopeea reîntregirii neamului, slujind cu pasiune şi patriotism fierbinte interesele României. Pe arena internaţională, ca preşedinte a două sesiuni consecutive ale Societăţii Naţunilor, distincţie unică, şi ca ministru de externe al ţării noastre, Titulescu şi-a legat numele de toate evenimentele internaţionale dintre cele două războaie mondiale, reuşind să cîştige, prin clarviziunea şi perspicacitatea concepţiilor sale, încrederea şi admiraţia celor mai marcante personalităţi ale politicii europene.

Anii deceniului patru al secolului nostru au fost anii marilor prăbuşiri în politica Europei, ca urmare a ascensiunii fascismului, a revizionismului şi a intensificării actelor de subversiune şi violenţă. În acest răstimp, au fost dezmembrate cîteva state independente, au fost eliminaţi sau au căzut victime terorismului politic mulţi oameni de stat, datorită tendinţelor revanşarde sau ţelurilor expansioniste ale puterilor Axei.

Nicolae Titulescu a fost, fără îndoială, una din strălucitele personalităţi care a dominat scena politică a ţării sale şi a întregii vieţi internaţionale, din acel timp. Aflat în culmea gloriei sale politice şi diplomatice, pe cînd făcea eforturi supraomeneşti pentru salvarea securităţii europene şi a păcii, în august 1936, spre consternarea capitalelor lumii, Titulescu a fost eliminat, din cabinetul Tătărăscu, sub pretextul ridicol al „omogenizării" guvernului. Prima reacţie a lui Titulescu a fost: „Cît fui de orb, ca să nu văd că sub fotoliul ministerial care mi s-a oferit, se ascundea o capcană regală!". În realitate el a fost victima uneltirilor fasciste, din ţară şi străinătate, care pregăteau războiul de agresiune împotriva intereselor ţării noastre, şi ale poporului român, împotriva tratatelor de la Versailles şi a statu-quo-ului european.

Vîrfurile reacţionare ale burgheziei şi moşierimii din România, de teama comunismului, au alunecat tot mai mult pe panta concesiilor, ceea ce, în condiţiile presiunilor crescînde ale Germaniei naziste, a dus la instaurarea, în septembrie 1940, a unui regim de dictatură militaro-legionară.

O singură forţă politică, Partidul Comunist Român, s-a ridicat în acea vreme cu consecvenţă în apărarea intereselor vitale ale poporului român, prin largi şi viguroase acţiuni politice, atrăgînd, în acelaşi timp, atenţia opiniei publice mondiale asupra pericolului fascist.

Căderea lui Titulescu a avut un larg ecou în ţară şi străinătate. Pretutindeni, vestea eliminării lui din guvern a fost primită cu dezamăgire şi îngrijorare. Presa franceză atrăgea serios atenţia asupra pierderii suferite de diplomaţia mondială prin plecarea acestui „apostol neînfricat al politicii geneveze", iar ziarul sovietic *Izvestia* scria: „Un singur lucru se poate afirma acum că, în persoana lui Titulescu, România se lipseşte de omul de stat cu cea mai mare autoritate, iar pacea pierde un susţinător din cei mai activi".

Mai dureros s-au simţit lovite cercurile politice aparţinînd statelor membre ale Micii Înţelegeri şi ale Înţelegerii Balcanice, care, prin îndepărtarea lui Titulescu, se vedeau văduvite de unul dintre cei mai vajnici exponenţi ai mişcărilor antifasciste şi antirevizioniste. În schimb, la Berlin şi Roma, presa nazisto-fascistă exulta, temîndu-se totuşi că eliminarea nu va fi definitivă, căci „un om de calibrul lui Titulescu — cum scria ziarul

Patru imagini ale lui Nicolae Titulescu aflate în fondul Bibliotecii centrale de stat

londonez *The Times* — nu poate părăsi pentru mult timp scena politică".

Înlăturat brutal de la conducerea politicii externe a țării noastre, Titulescu avea să asiste, plin de amărăciune și îngrijorare, la sacrificarea idealurilor sale, la anexarea Austriei, la dezmembrarea Cehoslovaciei, la prăbușirea Societății Națiunilor, la ocuparea și dominarea unei mari părți din Europa de către armatele hitleriste, la destrămarea alianțelor regionale de pace, securitate și cooperare, Mica Înțelegere și Antanta Balcanică, și la înfeudarea treptată a României la politica Axei.

El n-a dezarmat însă. În timpul exilului său politic, folosind prestigiul și marea sa autoritate diplomatică, a continuat să lupte pentru cauza păcii și pentru salvarea țării sale, pe care a slujit-o cu un fierbinte și inalterabil patriotism.

La 17 martie 1941, izolat și chinuit de suferințele sale morale și fizice, s-a stins din viață departe de țara sa. Biografii lui pretind că Titulescu n-a lăsat un testament politic, dar părerea lor este de două ori infirmată de realitate. Titulescu a lăsat, în primul rînd, un testament politic nescris, care se degajă din întreaga sa operă pacifistă profesată cu fervoare, pînă în ultima clipă a vieții sale. Prin testamentul nescris, Titulescu transmite posterității nepieritorul exemplu al uriașei sale activități desfășurate timp de două decenii pentru apărarea intereselor naționale ale României și, totodată, inestimabila sa contribuție doctrinară la fundamentarea noilor instituții ale dreptului internațional, din care amintim — *exempli gratia* — indivizibilitatea păcii, definiția agresiunii, securitatea colectivă, dezarmarea, coexistența pașnică.

Dar marele om politic și diplomat român ne-a lăsat și un testament scris, a cărui dată coincide, se pare, cu șocul produs de îndepărtarea sa din guvern. Este un document mixt, în care, pe lîngă dispozițiile privind averea sa,

Văzut spre neschimbare
St. Moritz (Elveţia), 5 ianuarie 1940.
Consilierul de Legaţiune
ss) Th. Scortzescu

TESTAMENT

Las după moartea mea, cu excepţia legatului particular făcut Academiei Regale Române prin testamentul autentic cu data de 5 ianuarie 1940, uzufructul întregii mele averi soţiei mele Caterina T I T U L E S C U, născută B U R C Ă.

Dacă actuala mea soţie pierde această calitate prin divorţ sau moarte, voi lua alte dispoziţiuni cu privire la uzufruct. Dacă aceste dispoziţiuni n-au fost luate, uzufructul va urma nuda proprietate a averii mele pe care o las, în părţi egale, următoarelor persoane:

Nepotului meu de soră Ion CRISTU (zis Ionel), actualmente ministru plenipotenţiar şi director al Secţiunii economice din Ministerul Regal al Afacerilor Străine; nepotului meu de soră Gheorghe NENIŞIOR (zis Georgel) şi copiilor nepoţilor mei: Nicolae CUCLELI (zis Nicky), băiatul domnului şi doamnei Cucleli, Mariela NENIŞIOR, fata nepotului meu colonelul Sergiu NENIŞIOR, şi Sanda NENIŞIOR, fata nepotului meu decedat Ionel NENIŞIOR.

În sarcina lor, care au fiecare o cincime din averea mea în nudă sau plină proprietate, după cum am dispus sau nu de uzufruct, cad datoriile mele.

Academia Regală Română, pentru care am făcut un legat particular, nu are a plăti nici o centimă din aceste datorii.

Rog pe prietenii mei Alexandru OTTULESCU şi Nicolae RAICOVICEANU, precum şi pe nepoţii mei Ion CRISTU şi George NENIŞIOR să fie executorii testamentari ai acestui testament şi să-l aducă la îndeplinire cît mai repede.

Mai impun celor cinci nepoţi sau fii de nepoţi ai mei obligaţia de a întreţine în mod convenabil mormîntul familiei noastre de la Tituleşti.

În ce mă priveşte, cum m-am considerat totdeauna ca un soldat al teritoriilor alipite României între 1918 şi 1920, doresc să fiu îngropat la Braşov într-un loc ceva mai la o parte. Prietenii mei din Ardeal vor şti să găsească un loc potrivit dorinţei mele.

Take IONESCU sus la Sinaia şi eu la picioarele lui, jos la Braşov, pentru repauzul etern, este felul cel mai convenabil şi doresc ca locuitorii Braşovului să accepte rugămintea mea.

Făcut în dublu exemplar, la St. Moritz—Elveţia, în faţa funcţionarilor Legaţiunii Regale a României la Berna, delegaţi speciali pentru autentificarea acestui testament semnat de mine, la 5 ianuarie 1940.

ss) N. Titulescu

LEGAŢIUNEA REGALĂ A ROMÂNIEI în Elveţia

PROCES-VERBAL

Astăzi cinci ianuarie anul una mie nouă sute patruzeci, pe temeiul petiţiunii adresate Excelenţei Sale domnului Alexandru GURĂNESCU, trimis extraordinar şi ministru plenipotenţiar al M.S. Regelui României în Elveţia, de către Excelenţa Sa domnul Nicolae TITULESCU, fost ministru al Afacerilor Străine al României, actualmente cu reşedinţa la St. Moritz (Elveţia), Palace-Hôtel, petiţiunea înregistrată sub nr. 20 cu data de azi, cît şi pe baza delegaţiunii nr. 19 cu data de azi ce mi-a fost dată de domnul ministru Alexandru Gurănescu,

N O I,

Theodor A. SCORTZESCU, consilier de legaţiune, însoţit de domnul Dimitrie DAMIAN, consul general, ne-am transportat la St. Moritz, spre a proceda la autentificarea testamentului de pe contrapagină, a[l] Excelenţei Sale domnului Nicolae TITULESCU, personal cunoscut nouă, care din cauză de boală n-a putut veni în acest scop la Berna.

N O I,

Theodor A. SCORTZESCU, consilier de legaţiune, asistat fiind de domnul Dimitrie DAMIAN, consul general, făcînd în această împrejurare funcţiune de grefier, ne-am prezentat la Palace-Hôtel din St. Moritz, unde Excelenţa Sa domnul Nicolae TITULESCU ne-a cerut autentificarea prezentului testament, făcut în dublu exemplar, din care numai unul semnat de d-sa.

După ce am vizat şi datat spre neschimbare ambele exemplare ale prezentului testament, l-am citit din cuvînt în cuvînt în prezenţa şi auzul Excelenţei Sale domnului Nicolae Titulescu, care ne-a declarat că testamentul de faţă este al său, făcut cu liberul său consimţămînt şi semnat cu propria sa semnătură; apoi a semnat în faţa noastră şi celalt exemplar al testamentului care urmează să fie păstrat în arhiva acestei legaţiuni.

N O I, luînd act de declaraţiunea părţii şi în virtutea atribuţiunilor conferite, potrivit legii, prin delegaţiunea nr. 19 despre care se face menţiune mai sus, dăm autenticitate legală prezentului testament, învestindu-l cu semnătura noastră, aceea a domnului consul general Dimitrie DAMIAN şi cu sigiliul Legaţiunii Regale a României în Elveţia.

St. Moritz, 5 ianuarie 1940.

CONSILIERUL DE LEGAŢIUNE,
ss) Th. Scortzescu

CONSUL GENERAL,
făcînd funcţiune de grefier,
ss) Dimitrie Damian

Nr. jurnal: 1264
Taxa: lei 884 sau fr. elv. 33,80 %
cf. art. 19/33 din Tariful Consular.

pe care — cu excepţia unui legat particular în favoarea Academiei române, al cărei membru era — o lăsa soţiei sale şi cîtorva membri ai familiei, testamentul mai conţine şi unele clauze de înaltă etică politică şi patriotică. Astfel, după unele prevederi privind mormîntul familiei de la Tituleşti, el adaugă: „În ce mă priveşte, cum m-am considerat totdeauna ca un soldat al teritoriilor alipite României între 1918 şi 1920, doresc să fiu îngropat la Braşov, într-un loc ceva mai la o parte. Prietenii mei din Ardeal vor şti să găsească un loc potrivit dorinţei mele". Şi, în continuare: „Take Ionescu sus la Sinaia şi eu la picioarele lui, jos la Braşov, pentru repauzul etern, este felul cel mai convenabil şi doresc ca locuitorii Braşovului să accepte rugămintea mea"[1].

Un testament plin de semnificaţie istorică şi patetism naţional, prin care, despărţindu-se de mormintele înaintaşilor săi, doreşte să fie îngropat într-una din inimile Ardealului, la Braşov, cetatea de lîngă vechiul hotar desfiinţat de verdictul istoriei, rostit să reconfirme drepturile inalienabile ale românilor asupra provinciilor de peste munţi, pentru care a luptat şi căzut, ca un soldat pe cîmpul aprigelor bătălii, Nicolae Titulescu. Testamentul exprimă, totodată, un impresionant omagiu, postum şi etern pe care discipolul Titulescu îl aduce veneratului său magistru Take Ionescu.

Mulţi se vor întreba, poate, ce l-a determinat pe Titulescu să-şi aleagă pentru repauzul etern Braşovul?

Pentru cine cunoaşte rolul eminent şi covîrşitor pe care l-a avut Titulescu în protejarea destinelor româneşti, începînd cu marea epopee a întregirii neamului şi continuînd cu lupta sa acerbă contra revizionismului şi fascismului, întrebarea nu rămîne fără răspuns. Încă din timpul neutralităţii ţării noastre, din 1914-1916, Titulescu, tînăr deputat, se pronunţa printr-o serie de cuvîntări entuziaste pentru recurgerea la arme, în numele drepturilor naţiunii române, de a-şi realiza idealul naţional, pri unirea tuturor provinciilor locuite de români şi în primul rînd a Transilvaniei.

Din aspiraţiile de veacuri ale tuturor românilor — unirea într-o singură ţară liberă — Titulescu îşi făurise înalta raţiune a vieţii sale. La un miting, ţinut în 1915 la Ploieşti, pentru ieşirea din neutralitate, Titulescu spunea: „România nu poate fi întreagă fără Ardeal... Ardealul este leagănul care i-a ocrotit copilăria, e şcoala care i-a făurit neamul, e farmecul care i-a susţinut viaţa. Ardealul e scînteia care aprinde energia..., e sugrumarea care cere libertatea! Ardealul nu e numai inima Rom niei politice, priviţi harta: Ardealul e inima României geografice! Din culmile lui izvorăsc apele care au scăldat românismul în istorie: la miazănoapte Someşul, la apus Mureşul, la miazăzi Oltul!".

Prin a este accente de înflăcărat patriotism, Titulescu călca pe urmele lui N. Bălcescu, care visa o ţară „în posesia deplină a drepturilor sale naturale" şi ale cărturarului transilvănean Al. Papiu-Ilarian, care afirma că „numai unirea Transilvaniei va pune fundamentul vieţii perpetue a Rom niei".

Ştiut este că, în august 1916, armata română a trecut Carpaţii. După doi ani de război, în care ostaşii noştri au ţinut piept forţelor duşmane, acoperindu-se de glorie la Mărăşti, Mărăşeşti şi Oituz (1917), se încheia pacea de la Brest-Litovsk, între Germania şi Rusia Sovietică (în urma căreia trupele ruseşti aliate au părăsit frontul românesc). România, văzîndu-se izolată, a fost nevoită să trateze încheierea unei păci separate cu Puterile Centrale. Take Ionescu şi Titulescu, membri ai guvernului român, au demisionat şi s-au opus vehement la încheierea unei păci separate cu Puterile Centrale, exprimîndu-şi încrederea nestrămutată în victoria Aliaţilor.

În luna iulie 1918, Titulescu, alături de Take Ionescu şi de alţi patrioţi români, pleacă la Paris, unde pun bazele Consiliului Naţional Român, pentru apărarea intereselor româneşti pe lîngă Aliaţi. La Paris, Titulescu organizează conferinţe, dă interviuri, ia contact cu conducătorii politici francezi Br and, Pichon, Millerand ş.a., contribuind astfel la triumful pr ncipiului naţional tăţilor şi la afirmarea drepturilor naţiun lor oprimate la libertate şi independenţă, alături de Lenin şi de preşedintele Wilson. În acele momente, Titulescu zidea încă o piatră de temelie la edificiul României reîntregite, la sînul căreia se regrupau moldoveni, transilvăneni şi bucovineni. Puţin timp după aceea, în 1 decembrie 1918, la Alba Iulia, 100 000 delegaţi ai românilor din Transilvania proclamau, după ani şi ani de cruntă împilare, unirea Ardealului cu Ţara.

În iunie 1920, Titulescu semnează, în numele României, Tratatul de pace de la Trianon, cu Ungaria, care consfi ţeşte, politic şi juridic, pe plan internaţional, unirea Transilvaniei cu România.

Începînd din 1921, timp de zece ani, Titulescu va rămîne ministrul Român ei la ondra, continuînd a fi un fidel apărător al unităţii statului naţional român, fondat pe tratatele de la Tria on şi Neuilly, veghind mai ales asupra statu-quo-ului său teritorial.

Un alt eveniment, cu implicaţii şi rezonanţe internaţionale, care l-a legat pe Titulescu de pămîntul Transilvaniei, a fost procesul cu optanţii unguri. Este ştiut că, după Unire, prin aplicarea reformei agrare, 500 grofi unguri refuzînd naţionalitatea română, expropriaţi de latifundiile „lor" din Transilvania, au cerut restituirea moşiilor sau o indemnizaţie de 45 miliarde lei aur. În urma plîngerii mag aţilor unguri *urbi et orbi*, cauza a fost transferată Ligii Naţiunilor, în faţa căreia s-au desfăşurat răsunătoarele dezbateri între Titulescu şi apărătorul grofilor maghiari, contele Appony. Procesul a durat 7 ani, soluţionîndu-se, în cele di urmă, prin acordurile de la Haga din 1930, în favoarea Romă iei.

Unirea Transilva iei şi a celorlalte provincii cu Rom nia a constituit năzuinţa de veacur a întregului popor român, din care Titulescu

(Continuare în p. 61)

[1] Vezi şi *Codicil la testamentul meu*, apărut în *Magazin istoric*, nr. 3/1981.

1894
(20-22 aprilie)

CONGRESUL

DELEGAŢI PARTICIPANŢI

La congres au luat parte 94 delegaţi, din partea a 15 organizaţii politice şi profesionale ale partidului, dintre care 83 reprezentanţi ai cluburilor muncitoreşti: din Bucureşti (30), Galaţi (12), Ploieşti (10), Iaşi (10), Roman (10), Craiova (6), Bacău (4), Botoşani (1), 2 delegaţi ai Grupului studenţilor socialişti români de la Paris, precum şi 9 reprezentanţi ai unor sindicate şi societăţi culturale muncitoreşti din Capitală: Societatea femeilor „Ajutorul" (3), Societatea funcţionarilor comerciali (2), Grupul lucrătorilor tipografi socialişti (1), Societatea muncitorilor pilari (1), Societatea muncitorilor sobari (1), Clubul de lectură german (1). Pe baza împuternicirilor primite de la organizaţiile locale ale partidului, a stenogramei congresului, a fotografiei-grup a participanţilor la congres şi a altor documente, s-au identificat numele următorilor 45 delegaţi:

BUCUREŞTI: **C. Dobrogeanu-Gherea, C. Mille, Al. Ionescu, Al. Georgescu, D. Volnov, A. Bacalbaşa, Şt. Stîncă, Al. Constantinescu, I. T. Banghereanu, S. Sanielevici, N. Piţurcă, I. Tabacovici, Miron Morţun, D.Z. Dulceanu, C. Vranialici, Tache Georgescu, Valenti Florescu, N. Riside, Dimitrie Bogza, I. Teodorescu**

GALAŢI: **Zamfir Filoti, D.A. Ţăranu, R. Tatu, G.D. Timuş**

PLOIEŞTI: **Al. G. Radovici, C. Panaitescu**

IAŞI: **I. Nădejde, Gh. Petrovici, Filip Gesticone, D.A. Teodoru, Isabela Andrei**

ROMAN: **V.G. Morţun**

CRAIOVA: **G.D. Pencioiu, Vasile Petrescu, Şt. Farcaş, Nicolae Fara, Vasile Frumuşanu, Ioan M. Rusu**

BACĂU: **Al. Morţun, V. Horga, D. Rosenberg, A. Grosman**

BOTOŞANI: **Iacob Ţăranu**

GRUPUL STUDENŢILOR SOCIALIŞTI ROMÂNI DE LA PARIS: **George Diamandy, C.D. Anghel**

Participanţi la congres:

Ioan Nădejde

C. Dobrogeanu-Gherea

Constantin Mille

Alexandru Ionescu

Anton Bacalbaşa

G.D. Pencioiu

Niţă Piţurcă

D. A. Teodoru

Filip Gesticone

Miron Morţun

Al. Constantinescu

S. Sanielevici

C. Vranialici

Tache Georgescu

D. A. Ţăranu

Crearea Partidului Social-Democrat al Muncitorilor din România, în 1893, a deschis era organizării politice a clasei muncitoare la scara națională, a afirmat cu putere rolul clasei muncitoare ca forța socială cea mai progresistă în dezvoltarea națiunii noastre pe calea progresului și civilizației.

NICOLAE CEAUȘESCU

II AL P.S.D.M.R.

LA CONGRES

Ordinea de zi a congresului

1. Dare de seamă a Consiliului General al P.S.D.M.R. cu privire la activitatea partidului în intervalul dintre congrese (raportor: **Al. Ionescu**).
2. Dare de seamă a Consiliului General al P.S.D.M.R. cu privire la gestiunea financiară a partidului (raportor: **C. Mille**).
3. Votul universal, referendumul, mandatul imperativ și revocabil, agitarea pentru vot universal.
4. Referendumul la comună, legea maximului.
5. Propaganda la țară, sindicatele de țărani.
6. Organizarea cluburilor [socialiste] la țară.
7. Societățile de consumație și de producție.
8. Manifestația zilei de 1 Mai.
9. Gazeta cotidiană a partidului.
10. Modificarea alcătuirii Consiliului General [al partidului] (ca număr).
11. Alegerea Consiliului General [al partidului]. Locul și data viitorului congres.

Conducerea lucrărilor congresului

Președinte provizoriu (pînă la alegerea organelor de conducere): **Gh. Petrovici** (țăran socialist).

Secretar provizoriu: **Filip Gesticone.**

Președinte ales al congresului: **C. Mille.**

Secretari aleși ai congresului: **Filip Gesticone, D.A. Teodoru, Dimitrie Bogza.**

Consiliul General al P.S.D.M.R. ales la Congresul II: **I. Nădejde, V.G. Morțun, Al. G. Radovici, C. Mille, Al. Ionescu, A. Bacalbașa, Zamfir Filoti.**

Vasile G. Morțun

Alexandru Georgescu

Al. G. Radovici

I. T. Banghereanu

I. Tabacovici

G. Diamandy

Dimitrie Voinov

Ștefan Stinică

Isabela Andrei

Iacob Țăranu

C.D. Anghel

I. Teodorescu

Semnificaţiile unor recente descoperiri arheologice

VOIEVODATUL ROMÂNESC AL ALBEI

Acad. prof. ŞTEFAN PASCU

Lunca Mureşului Mijlociu, cu soluri fertile, păşuni bogate, ape îndestulătoare, cu dealuri şi coline acoperite de păduri, a oferit, din cele mai vechi timpuri, condiţii prielnice de viaţă oamenilor, care au locuit această zonă, aşa cum au fost locuite şi multe altele, din toate părţile ţării, neîntrerupt, din paleolitic pînă în zilele noastre. Urmele culturilor neolitice şi din epoca bronzului de la Turdaş, Coţofeni, Wietenberg, din aceste părţi mureşene, asemănătoare cu cele existente în culturile descoperite în numeroase alte zone ale ţării, îşi găsesc o continuare firească şi în civilizaţia geto-dacă, adeverită în zona Mureşului Mijlociu de impresionanta aşezare fortificată de la Teleac (sec. VIII-VI î.e.n.).

În părţile Mureşului Mijlociu trăia în acele vremuri tribul geto-dacic al *apulilor*[1], iar centrul lor, *Apoulon*, era la Piatra Craivii[2], în apropiere de Alba Iulia. Pe la mijlocul sec. I î.e.n. acest trib sau uniune de triburi s-a constituit, împreună cu toate celelalte triburi geto-dacice, într-un puternic stat centralizat şi independent, sub conducerea regelui Burebista. Popor unitar, vorbind aceeaşi limbă şi avînd aceleaşi obiceiuri, geto-dacii au creat o superioară civilizaţie materială şi spirituală. În perioada lor de înflorire, geto-dacii numărau, după estimările specialiştilor, circa 2 500 000-3 000 000 locuitori.

Putea, oare, dispare un asemenea popor în totalitatea sa, chiar în împrejurări vitrege, cum au fost războaiele

[1-2] *Magazin istoric*, nr. 3/1976; 6/1981.

cu romanii sau din cauza dominației romane — cum mai susțin unii pseudo-istorici, certați cu adevărul științific? Și apoi ar mai fi păstrat romanii cuceritori numele țării, Dacia, dacă locuitorii acesteia ar fi dispărut? Ar mai fi conservat vechile nume, dacice, ale numeroaselor așezări, urbane și rurale, ca Drobeta, Buridava, Sucidava, Cumidava și multe alte „dave", apoi Apulum, Napoca, Potaissa etc.? Ar fi numit romanii capitala noii provincii Sarmizegetusa, folosind numele capitalei dace preromane, adăugîndu-i atributul Ulpia Traiana? Ar mai fi păstrat numele dacice ale marilor ape: Marisia-Maris-Mureș, Alutus-Olt, Samus-Someș, Crisius-Criș, Tibiscus-Timiș, Ordessos-Argesis-Argeș etc.?

Oare dacii liberi — numeroși și viguroși de jur-împrejurul Daciei romane — s-au autoexterminat ori și-au părăsit nesiliți de nimeni vetrele străbune pentru a dispare din istorie? Atîtea întrebări de bun-simț și de logică ce ar trebui să pună pe gînduri pe toți cei certați cu vechiul dar mereu actualul principiu enunțat de Tacitus, de a scrie istoria „fără ură și părtinire" (*sine ira et studio*).

Afirmațiile savantului italian Roberto Paribeni, autor al cărții *Optimus Princeps* (1926), cel mai bun cunoscător al epocii și faptelor marelui împărat roman Traian, anume că „Traian însuși a pus în valoare întregul substrat rural dac", sînt confirmate de dovezile toponime, de unele izvoare scrise, de numeroase inscripții cu antroponime dace, de tot mai numeroasele și valoroasele investigații arheologice. Așezarea geto-dacică *Apoulon* și-a continuat atît numele cît și existența în orașul daco-roman *Apulum*, ce a înflorit pe locul Albei Iulii de azi[1], capitala *Daciei Apulensis* fiind unul dintre cele mai importante orașe ale antichității daco-romane. Centru politic și economic, cultural și militar (sediul Legiunii XIII Gemina), Apulum avea un castru pentru soldații legiunii, alături de care se întindea așezarea civilă orașul: canabae (locuințe pentru coloniști), clădiri monumentale, terme, apeducte, temple; existau, de asemenea, aici asociații meșteșugărești și ale lucrătorilor mineri.

Așezarea și zidurile castrului din apropiere și-au continuat existența peste veacuri, firește, cu distrugerile inerente vitregiei vremurilor, dar și cu întregirile și reparațiile marcînd continuitatea neîntreruptă a populației dacă, daco-romană, românească.

Cu dacii au conviețuit cei circa 400 000-500 000 coloniști (inclusiv soldații romani); împreună au trăit și au muncit, au făcut roditoare ogoarele, au pus în valoare bogățiile minerale, au asigurat dezvoltarea meșteșugurilor, au construit castre și așezări civile. Substratul dac a fuzionat cu superstratul roman, rezultînd o sinteză daco-romană, poporul român vorbind o limbă puternic latinizată, limba română.

Viață neîntreruptă de milenii

Retragerea administrației și armatei romane din Dacia (271-274 e.n.) nu a întrerupt continuitatea de viață a populației daco-romane la Alba Iulia și împrejurimi, după cum nu a întrerupt-o în nici o altă parte a Daciei. La Apulum-Alba Iulia, această continuitate este adeverită de folosirea castrului roman pentru cetatea medievală, de mormintele din sec. IV în termele romane ale orașului, de rùinele unor clădiri romane, cu inventar neîndoios de factură romană: obiecte de podoabă, vase aproape identice cu cele din secolele anterioare. Mormintelor de incinerație din același secol IV, descoperite în zona Mureșului Mijlociu, la Lechința de Mureș, Morești, Cipău, Berghin, Ghirbom etc. dovedesc că nu numai orașul ci un întins teritoriu înconjurător a continuat să fie intens locuit.

Mormintele, ca și obiectele creștine — ca inelul de argint cu inscripția *Qarline Vivas*, descoperit la Micia-Vețel, în aceleași părți mureșene — aparțineau unei populații autohtone, urbane sau semiurbane, ce nu se ruralizase încă. Tot ei îi aparțineau și monedele romane, datate pînă în prima jumătate a sec. V. Oamenii mai purtau încă, în sec. IV, fibule de bronz confecționate în atelierele ce continuau să funcționeze în acea vreme, în orașul-sat de pe Mureș, așa cum funcționau și în alte orașe ca Napoca, Potaissa, Drobeta, Sarmizegetusa Ulpia Traiana, Porolissum, Dierna, Romula, Tibiscum, Ampellum-Zlatna etc. Aici au fost descoperite, de asemenea, cuptoare de ars ceramică din sec. IV, monumente și obiecte creștine din sec. III-IV, sarcofage din aceeași perioadă. În alte așezări au fost găsite „donarii" ca cel de la Biertan, pe Tîrnave, în centrul Transilvaniei, cu inscripția latină, *Ego Zenovius votum posui;* pe un alt vas, din sec. V, descoperit la Moigrad, în nord-vestul Transilvaniei, se poate descifra o inscripție mult asemănătoare: *Ego... vius vot[um]p[osui]*; pe o cărămidă descoperită la Gornea (în Banat) se află, de asemenea, o inscripție în limba latină. Continuitatea acestei vieți urbane și semiurbane dezminte teza ruralizării absolute și „barbarizării" populației daco-romane, dovedind, totodată, perenitatea tradiției culturale romane, și a limbii latine.

Perfect îndreptățită este concluzia istoricului american Jan

În p. 14: coroană din frunze de stejar lucrată în aur, descoperită într-una din necropolele de la Alba Iulia

În pp. 15, 16, 17: vestigii ale strălucitei civilizații ce a înflorit la Alba Iulia

[1] *Magazin istoric*, nr. 5/1975.

Mathe[illegible] că „teoria părăsirii Daciei și repopulării acesteia ulterior, printr-o masivă imigrație de la sud de Dunăre, este o teorie fantezistă, care nefiind confirmată de izvoarele istorice nu poate fi acceptată nici măcar ca ipoteză". Dacă n-ar fi existat pretenții expansioniste — afirmă mai departe istoricul american —este puțin probabil că ar fi fost inventată vreodată o asemenea teorie. După cum este tot atît de îndreptățită și judecata neîntrecutului poet Mihai Eminescu, formulată cu un secol în urmă, care afirma că „dacă se mai ivește vreun om singular care caută să ne aducă de peste Dunăre, nu mai întrebăm ce zice un asemenea om, ci ce voiește el".

Cercetări mai recente, realizate mai cu seamă în cursul anului trecut și în acest an, în partea nord-vestică a orașului Apulum-Alba Iulia au îmbogățit dovezile cu privire la continuitatea strămoșilor noștri: o succesiune de necropole unde s-au descoperit pînă acum vreo 700 morminte: 90-100 din vremea romanilor și din perioada imediat post-romană și vreo 600 din sec. VIII-XII.

Din vremea romană și post-romană au fost descoperite o casă din cărămidă și piatră, cu șapte camere, bine păstrate, alte trei case, precum și fundațiile de piatră ce au aparținut la 15 clădiri cu scheletul din lemn, acoperite cu țiglă și olane; au fost descoperite, de asemenea, două fîntîni (în una găsindu-se o monedă din timpul împăratului Caracalla (211-217), un important atelier de pietrar, din care provin numeroase blocuri de piatră în diferite faze de prelucrare: stele funerare sau arhitectonice cu urme de sculpturi și numeroase inscripții, altare, lei funerari, baze și fragmente de coloane, capiteluri și fragmente de capiteluri, o arhitravă[1] împodobită cu motive geometrice și florale.

În aceeași zonă au fost descoperite, de asemenea, mai multe morminte, cele mai numeroase — vreo 80 — de incinerație, celelalte — vreo 20 — de inhumație, romane și postromane. Corpurile sau cenușa decedaților au fost așezate în sicrie de lemn, în casete de cărămidă și în sarcofage, în gropi ovalare, uneori în sarcofage sculptate în blocuri de piatră, precum și în urne de lut sau vase de sticlă. Inventarul mormintelor de inhumație, cît s-a mai păstrat și salvat, este format din monede de bronz romane și străchini așezate la picioarele mortului. Mai bogat este inventarul păstrat în mormintele de incinerație: vase de ceramică (ulcioare, fructiere, străchini, opaițe, căni etc.), obiecte de podoabă (coliere din bronz, brățări, pandantive, mărgele), monede. Defuncții, atît în mormintele de inhumație, cît și în cele de incinerație, au fost de toate vîrstele și de amîndouă sexele.

Asemenea populației daco-romane de pe întreg cuprinsul țării, locuitorii din părțile mureșene trăiau în obști sătești, reînviate cu și mai mare vitalitate după retragerea oficialității și a armatei romane, ele însele constituind o dovadă a continuității neîntrerupte de la geto-daci la daco-romani și de la aceștia la români. În cadrul acestor obști se practicau îndeletnicirile de bază ale populației sedentare, cu puternice tradiții în istoria acestor locuri: agricultură, creșterea vitelor-păstorit, meșteșuguri casnice și altele specializate (argintăria, fierăritul, olăritul etc.), mineritul (în așezările din Munții Apuseni).

[1] Element din arhitectura clasică ce se monta deasupra zidurilor de la fațade sau deasupra coloanelor unei construcții.

O triplă continuitate

Semnificativă pentru existența unei numeroase populații românești ce a continuat să trăiască în așezări intens locuite și însemnate din punct de vedere economic, politic și cultural, este necropola feudală timpurie, descoperită în aceeași parte de nord-vest a orașului Alba Iulia, din care s-au dezvelit pînă acum aproximativ 600 morminte, datate cu certitudine între sec. VIII-XII. Cercetările continuă cu rezultate tot mai bune, astfel încît se estimează numărul mor-

mintelor din această necropolă feudală timpurie — deosebită ca mărime și însemnătate — la peste 1 500, ceea ce atestă existența unei numeroase populații în așezarea ce-și înmormînta morții în această necropolă.

Avînd în vedere faptul că o mare parte a mormintelor au fost distruse fie de vitregia vremurilor, fie datorită succesivelor construcții ce s-au suprapus acestei necropole, populația așezării căreia i-a aparținut necropola, poate fi estimată, cu aproximație firește, la mai multe mii de locuitori. O așezare cu o asemenea populație se întîlnește rar în Europa acelei vremi (sec. VIII-XII), mai cu seamă în zonele bîntuite de valurile populațiilor migratoare.

Însemnătatea necropolei și, implicit, a așezării care a generat-o, sporește și mai mult prin faptul că multe din mormintele datînd din sec. VIII pînă în prima jumătate a sec. IX sînt suprapuse peste cele romane, continuîndu-le în timp, așa cum populația din sec. VIII pînă în prima jumătate a sec. XIII a continuat-o pe cea din sec. II-IV, și așa cum cetatea feudală Alba Iulia a continuat castrul roman. Înseamnă deci o triplă continuitate peste veacuri: a așezării întărite (castru-cetate), a așezării civile și a locuitorilor: daco-romani, români.

Izvoarele scrise din primele secole ale evului de mijloc consemnează — laconic și sumar — această realitate. Dintre acestea, *Cronica de la Bratislava (Chronicon Posoniense)* afirmă că Gyla, „duce mare și puternic", a descoperit, în timpul unei vînători, orașul Alba, în Transilvania *(civitatem Albam in Erdeuel)*, „construit odinioară de romani" *(quedam pridem a Romanis constructa)*. Știrea este adeverită și de cronicarul german Henric de Müigeln, care știa că „orașul Alba Iulia" era „cetatea construită de romani aici", odinioară *(die Stadt Weyssenpurg... die Burg hie vor der Romer gepowt woz)*. Orașul este pomenit în variantele „Mare" și „Mică" ale *Legendei Sf. Ștefan*, care spun că regele ungar ar fi ajuns și „în orașul Alba Transilvană" *(ad Albam Transilvanam civitatem)*. Era numit orașul Alb sau Bălgrad, deoarece zidurile sale erau din piatră albă și nu din pămînt sau palisadă, negre, așa cum erau cele mai multe cetăți ale acelei vremi și ale acestor locuri, ca, de pildă, aceea de la Blandiana, situată la vreo 20 km depărtare de Alba, construită din pămînt și numită — din această pricină — Țeligrad.

În necropola descoperită recent la marginea orașului Alba Iulia, imensa majoritate a mormintelor sînt de inhumație, scheletele fiind protejate, în multe cazuri, în zona capului de lespezi de piatră sau cărămizi romane. Inventarul lor cuprinde piese de podoabă, obiecte de uz gospodăresc, apoi vase de lut, vîrfuri de săgeți, resturi de oase de păsări și de animale, provenite din ofrandele de la ospățul funerar.

Pe lîngă obiectele confecționate în atelierele locale, de meșteri autohtoni, unele morminte conțin obiecte frecvent întîlnite în așezările bizantine din Dobrogea (inele de argint din sîrmă împletită, pandantive ornamentate cu motive granulare), dovezi ale intenselor schimburi economice și culturale între Transilvania și Imperiul bizantin.

Ne aflăm în fața unuia din cele mai mari și mai importante complexe funerare feudale timpurii din Transilvania; cele mai vechi morminte aparțin sec. VIII e.n., prelungindu-se, în timp, pînă la marea invazie tătaro-mongolă din 1241. Suprapunîndu-se peste cea mai mare parte a necropolei romane, cimitirul feudal timpuriu este format din două sau chiar trei zone distincte, cu înmormîntări succesive.

În general, obiectele de inventar și îndeosebi ceramica de culoare gri-cenușie și roșiatică, din pastă fină, cu pereți zgrafitați și lustruiți, sînt lucrate în tehnica tradițională, daco-romană, deosebindu-se, ca tehnică de prelucrare și ca forme, de ceramica slavă sau a altor populații migratoare. Lipsa totală a pieselor de harnașament, a obiectelor de podoabă turnate și presate, a armelor, precum și a oaselor de cabaline, specifice mormintelor de călăreți nomazi, exclude, de asemenea, ipoteza că scheletele respective să fi aparținut populației maghiare. Vechimea mormintelor din sec. VIII-XI, gruparea majorității lor pe familii mari (proprii locuitorilor din obștile sătești, a acelor vremuri și a acestor locuri), poziția scheletelor est-vest (caracteristice populației creștine), ca și obiectele de inventar de tradiție daco-romană — toate argumentează că această necropolă a aparținut unei populații românești.

Populației slave îi aparțin, probabil, cele 4-5 morminte de incinerație, depuse în urne, databile din sec. VIII-XI și integrate într-o mare colectivitate românească, cu vreo 1 500 morminte, ceea ce demonstrează — în cazul cînd aceste 4-5 morminte sînt într-adevăr slave — încheierea procesului de asimilare a acestei populații de către cea autohtonă, superioară din punct de vedere numeric, pe o treaptă mai înaintată de dezvoltare etno-culturală.

După două-trei secole de la începuturile necropolei românești — deci în sec. X-XI — în aceste locuri e adeverită și populația maghiară. Morții acesteia nu au fost înhumați însă în aceeași necropolă, ci în altă parte, în vatra orașului. Populației maghiare îi aparținea, probabil, necropola de dimensiuni foarte reduse (totalizînd vreo 35 morminte) din zona fostelor băi romane; aceeași populație a folosit și o altă necropolă mai mică, aflată în jurul catedralei catolice de azi, databilă, pe baza monedelor, în sec. XII.

Necropola din marginea orașului Alba Iulia ce se întinde de pe o perioadă de peste cinci secole, dovedește deci existența la Alba Iulia la începuturile evului mediu a unei așezări de mărime și importanță excepționale. O așezare de agricultori, crescători de animale, meșteșugari și negustori, urmașii direcți ai daco-romanilor. Mărturiile istorico-arheologice, mai ales cele recent descoperite, dezmint falsa teorie cu privire la o stăpînire organizată a bulgarilor în părțile Mureșului, teorie afirmată, fără vreo dovadă concretă, tot mai mult în ultima vreme, de

unii istorici. În zona Mureșului Mijlociu, cu centrul la Alba Iulia sau Bălgrad, nu putea să existe un voievodat bulgar, deoarece bulgarii nu au exercitat niciodată nici măcar o dominație formală asupra teritoriilor românești intracarpatice. A existat un voievodat în aceste părți mureșene mijlocii, organizat nu de alogeni, ci de populația autohtonă, de români.

Între Olt și Apuseni

Cetate și așezare semi-urbană, Alba Iulia a îndeplinit, fără îndoială, rosturi politice, militare și culturale de centru al unei formațiuni statale sau prestatale de caracter voievodal — voievodatul Albei — așa cum au existat și alte așezări în acea vreme atît în Transilvania, cît și în celelalte zone ale țării: Biharea în Crișana — centrul voievodatului de sub conducerea lui Menumorut, Orșova în Banat — centrul voievodatului condus de Glad, Dăbîca în Podișul Transilvaniei — centrul voievodatului lui Gelu Românul *(quidam Blachus)*.

În fiecare din aceste trei voievodate pomenite au existat mai multe așezări întărite în afara celor de reședință: Satu Mare și Zalău — în voievodatul Bihorului; Cuvin, Horom — în voievodatul bănățean; Cluj-Mănăștur, Chiraleș — în voievodatul Transilvaniei. La fel și în voievodatul Albei, în afară de Alba Iulia mai existau cîteva centre întărite, între care Blandiana-Țeligrad, poate și Morești. Alba Iulia era cea mai importantă, mai puternică, mai bine fortificată, mai populată și mai dezvoltată din punct de vedere economic și cultural fiind reședința principală a voievodului Albei. În voievodat se aflau, de asemenea, numeroase așezări sătești, mai multe zeci dintre acestea cercetate parțial pînă acum, între care mai însemnate par a fi, potrivit cunoștințelor de astăzi, Berghin, Ghirbom — datate pe baza obiectelor descoperite în sec. IV-VI; Lechința, Iernut, Noșlac, Cipău — în sec. VII-VIII; Ghirbom, Ocna Mureș, Ocnișoara — în sec. VIII-X; Ciumbrud, Teiuș, Straja — în sec. X-XIII și altele, locuite de aceeași populație românească, în unele cazuri împreună cu populația slavă.

Dovezi numeroase și neîndoioase care confirmă pînă la detalii continuitatea de viață a vechilor locuitori ai acestor meleaguri, dar în același timp întregesc în chip fericit relatările cronicii cunoscute sub titlul *Gesta Hungarorum* (Faptele ungurilor), scrisă de magistrul P., notarul sau secretarul regelui Bela III. Cronica conține — cum se știe — paragrafe care au fost viu disputate și deseori contestate de o anumită istoriografie, mai veche și mai nouă. Ele se referă la existența românilor în Transilvania la sfîrșitul sec. IX și începutul sec. X, și la organizarea lor din punct de vedere politic-militar și social-economic, cu așezări statornice și bine rînduite, creatori de cultură și civilizație, asemenea popoarelor vecine din acea vreme. Necropola de la Alba Iulia ar trebui să constituie un motiv de meditație în plus pentru cei care, deliberat și conștient, ignorează și falsifică realitatea istorică.

Recentele descoperiri de la Alba Iulia demonstrează cu pregnanță, existența, pe valea mijlocie a Mureșului, a unei „țări românești", cu centrul la Alba Iulia, asemenea altor numeroase „țări românești", ce acopereau atunci teritoriile locuite de români.

Cît se întindeau voievodatul Albei, rămîne o întrebare la care cercetările ulterioare vor putea da un răspuns mai cert. Se poate afirma însă de pe acum, că întinderea voievodatului Albei era destul de mare. Existența unei cetăți puternice, de piatră, căreia i se adăugau altele, de pămînt, atestă că, în comparație cu celelalte voievodate românești (apărate de cetăți de pămînt)[1], voievodatul Albei reprezenta o puternică formațiune statală; de asemenea, numărul mare de așezări sătești probează existența unei populații numeroase, organizată în obști sătești, unite în formațiuni mai mari, cnezate, constituite, la rîndul lor, în voievodat.

Asemenea uniuni mai cuprinzătoare, de caracter voievodal, erau în stare să organizeze însemnate forțe de apărare, străduindu-se, în același timp, să beneficieze de elementele geografice ce puteau oferi un plus de protecție. În cazul voievodatului Albei, granița răsăriteană putea fi lanțul munților vulcanici (Gurghiu, Harghita), cea de miazăzi — rîul Olt, pînă la „Țara Făgărașului", cea de miazănoapte — în marginea răsăriteană a Munților Apuseni, iar cea dinspre apus se va fi învecinat cu „Țara Hațegului".

Margini naturale, cum aveau și celelalte voievodate românești din Transilvania: Tisa spre vest, Munții Maramureșului spre nord, porțile Meseșului spre răsărit, Mureșul spre sud — voievodatul lui Menumorut; Tisa spre vest, Mureșul spre nord, Dunărea spre sud și Țara Hațegului spre apus — voievodatul lui Glad; porțile Meseșului spre nord-vest, partea estică a Munților Apuseni spre vest, zona Bistrița-Năsăud spre nord-est — voievodatul lui Gelu. De întindere și importanță poate mai mare decît celelalte trei (judecînd după numărul așezărilor și mai ales după mărimea celei principale), voievodatul Albei se înfățișează ca o formațiune politică românească, cu o existență multiseculară.

Recentele descoperiri arheologice dovedesc prezența unui voievodat românesc locuit din vechime, fără întrerupere, de români, avînd un grad de dezvoltare social-economică, social-politică și cultural-instituțională superioare, cu alte cuvinte o societate cu un nivel de civilizație asemenea populațiilor și societăților vremii din această parte a Europei. O societate și o populație pașnică, doritoare de liniște și libertate, spre a-și putea asigura urcușul pe noi trepte superioare ale istoriei, în care fiecare generație a îmbogățit tradiția moștenită de la înaintași cu propriul aport, pe temeiul experienței sale.

[1] *Magazin istoric*, nr. 9/1978.

Convorbire cu istoricul argentinian

SANTIAGO JOSÉ POLITO BELMONTE

ISTORICUL — UN OM AL PREZENTULUÍ

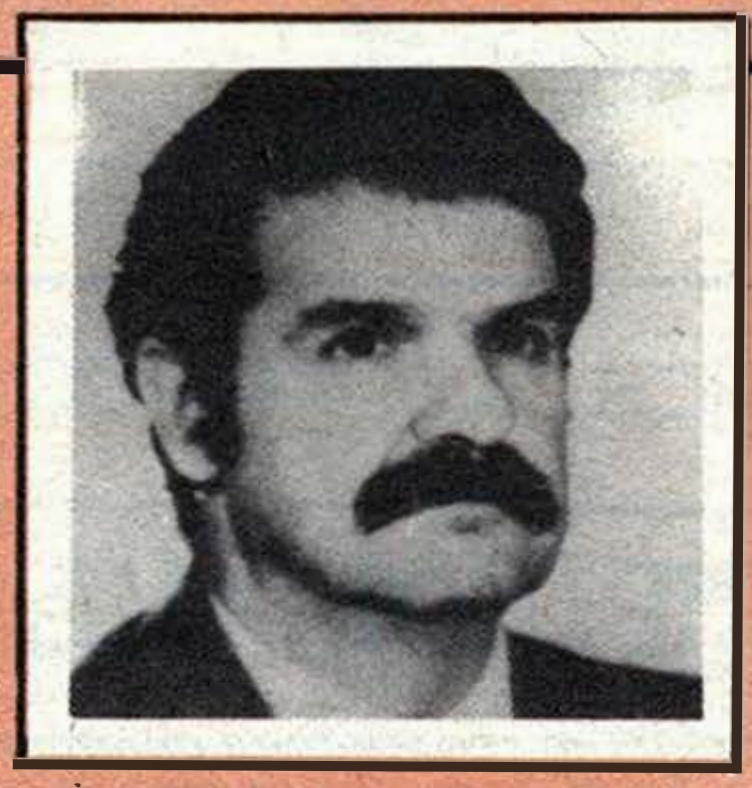

Profesor universitar, specialist în istoria evului mediu şi în istoria economică a Argentinei, Santiago José Polito Belmonte, din Buenos Aires, a participat, în zilele celui de-al XV-lea Congres internaţional de ştiinţe istorice, la lucrările Secţiunii metodologice, în cadrul căreia aprecia că au fost abordate teme importante, toate la un înalt nivel ştiinţific.

De la bun început, în discuţia avută, oaspetele argentinian a ţinut să-şi mărturisească bucuria de a fi avut prilejul să cunoască România, poporul român.

Prima mea experienţă aici, la Bucureşti, a fost uimirea. Nu fiindcă nu cunoşteam realizările şi capacitatea constructivă a poporului român, ci pentru că una este să ştii toate acestea din cărţi şi alta să le vezi în realitate.

Românul m-a impresionat prin firea lui sensibilă, prin căldura sentimentelor şi un afect deosebit. Bucureştii mi s-au impus ca un oraş modern, în plină dezvoltare, cu o mare animaţie, cu edificii moderne, cum ar fi ultramodernul Hotel „Intercontinental" sau Sala congreselor, uimitoare prin capacitatea lor şi performanţele tehnice. România, gazdă ospitalieră, a dus pînă la capăt, cu toată precizia, cu exactitate, cu căldură, activitatea de organizare a congresului. Nici unul dintre noi nu s-a simţit, în nici un moment, un anonim, un nimeni, în mulţimea de istorici reuniţi. Am fost trataţi ca individualităţi, ca persoane distincte ale mişcării istoriografice din ţările noastre. Am întîlnit totodată la români cunoştinţe generalizate de limbi străine.

În zilele în care m-am aflat în România, am luat, desigur, contact cu istoria, cu istoricii şi istoriografia ţării dv. Cunoşteam, din îndepărtatul nostru punct de observaţie, rolul pe care l-a avut şi îl are poporul român în spaţiul sud-est european, aşa cum s-a cristalizat de-a lungul timpului, ca un focar de libertate pentru Peninsula balcanică. aducînd înăuntrul ei o enormă cotă de sacrificiu şi mari impulsuri culturale.

— Ce altceva mai cunoaşte despre trecutul românesc un istoric argentinian, a cărui arie de cercetări nu cuprinde, în primul rînd, Europa?

Ştim că România, cu populaţia ei zămislită din dacii veniţi în contact strîns cu latinitatea, a supravieţuit de-a lungul evului mediu fără a-şi pierde, în ciuda presiunilor Imperiului otoman, individualitatea, naţionalitatea, religia, cultura şi, mai cu seamă, fără a-şi pierde vreodată elementul unificator al limbii, menţinîndu-şi trăsăturile distincte ale fiinţei naţionale. Această istorie de lupte îndîrjite pentru apărare în faţa forţei brute prinde formă şi mai distinctă în secolul trecut, în perioada cunoscută în istorie ca epoca afirmării naţiunilor.

Trecutul României se înscrie, ca şi cel al patriei mele, Argentina, într-o luptă tenace pentru independenţă, în secolul trecut, şi pentru păstrarea şi dezvoltarea caracteristicilor naţionale în secolul nostru.

— Aţi amintit despre istoriografia românească...

Aş exagera dacă aş spune că o cunosc bine. Spectrul ariilor şi epocilor pe care un istoric trebuie să-l abordeze este atît de mare, încît, dacă aş extinde limitele, nu aş face-o decît în detrimentul profunzimii. Cum am mai spus, am profitat de şederea mea la Bucureşti, pentru a stabili o viitoare corespondenţă cu colegii români şi pentru a mă informa cu cît mai multe detalii în ce priveşte interesele comune pe care, fără îndoială, le reunim istoricii argentinieni şi români.

— Cum vedeţi misiunea şi rolul istoricului în zilele noastre?

Noi, argentinienii, prin vocaţia istorică demonstrată de fapte, împărtăşim pe deplin idealurile de libertate şi de progres ale tuturor popoarelor într-un cadru de respect reciproc şi de colaborare între state, în sprijinul drepturilor inalienabile ale umanităţii la viaţă, la pace şi la o existenţă liberă şi independentă de orice presiune externă, aşa cum a afirmat domnul Nicolae Ceauşescu, preşedintele României, în mesajul adresat istoricilor la deschiderea celui de-al XV-lea Congres. Desigur, rolul istoricilor în această luptă pentru libertate, care constituie „bătăliile pentru istorie", este de o mare responsabilitate.

Interviu consemnat de
Ioan LĂCUSTĂ

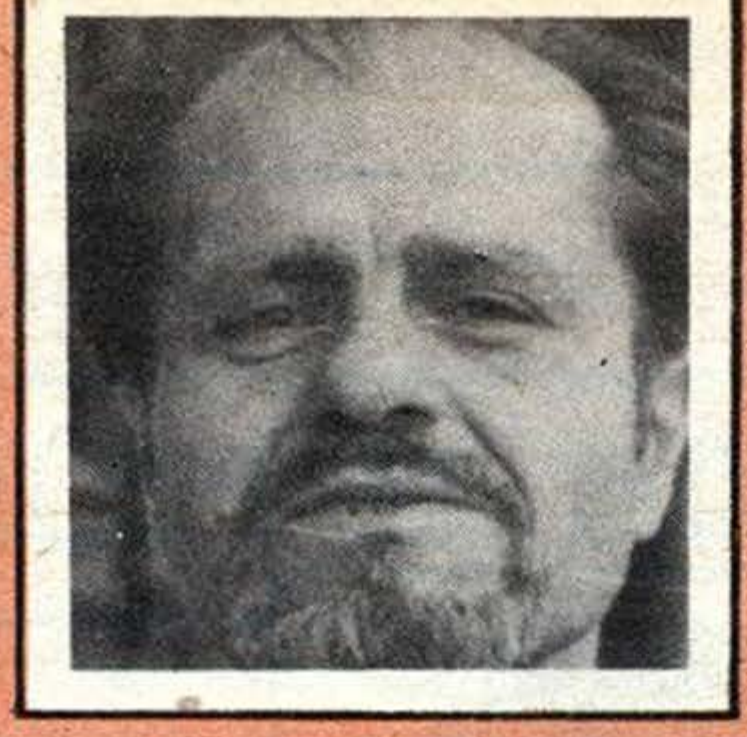

Z. R. DITTRICH, A. P. VAN GOUDOEVER:

ISTORIE ROMÂNEASCĂ ÎN OLANDA

Aflaţi printre participanţii la cel de-al XV-lea Congres internaţional de ştiinţe istorice, prof. dr. Zdenek Radslav Dittrich şi conf. dr. Albert Peter van Goudoever, din Olanda, au răspuns, cu deosebită amabilitate, la întrebările adresate în numele cititorilor revistei Magazin istoric.

Prof. DITTRICH: — Atît eu cît şi colegul meu van Goudoever lucrăm la Catedra de istoria Europei Răsăritene a Universităţii din Utrecht. Domeniul meu de cercetare îl constituie relaţiile — îndeosebi cele culturale şi politice — din spaţiul est-european. Am tratat această temă, inclusă într-un context istoric mai amplu, în lucrările, *Formarea Germaniei moderne. 1806-1871*, în două volume, *Trecutul Europei Răsăritene*, *Istoria mondială după 1945* etc.

În ultimii ani, împreună cu van Goudoever, ne-am îndreptat atenţia asupra istoriei României. Am considerat că este de datoria noastră să facem cunoscute în Olanda trecutul ţării dv., problematica istoriografiei, precum şi cele mai noi rezultate ale cercetărilor din România. Publicînd astfel de studii — unele semnate de amîndoi — în limba olandeză, credem că am adus o contribuţie, ce nu poate fi decît stimulatoare, la mai buna cunoaştere a istoriei României pe plan european.

— Domeniul meu — **continuă A. P. van GOUDOEVER** — este istoria modernă a Rusiei şi istoria Uniunii Sovietice. Dar am publicat şi articole privind trecutul Cehoslovaciei şi Iugoslaviei. În ultimul timp, aşa cum vă spunea şi colegul meu, am dorit să cunosc mai bine rolul jucat de România în Europa de Răsărit. Timp de veacuri întregi acest rol a fost definit de lupta pentru existenţă, pentru păstrarea identităţii, a fiinţei naţionale. În general vorbind, efectele acestei neîncetate lupte pot fi percepute chiar în istoria contemporană a României; locul de azi al ţării dv. în Europa şi în lume este în strînsă legătură cu experienţele trecutului. De aceea, în politica sa externă, România afirmă acest loc, al luptei pentru independenţă şi suveranitate naţională, loc de o incontestabilă legitimitate.

— În ce scrieri aţi exprimat aceste gînduri referitoare la ţara-gazdă a congresului?

— Menţionez cîteva titluri: *Istoria României. 1848-1918*, o culegere de studii publicate cu prilejul primului Colocviu de istorie româno-olandez, care a avut loc la Utrecht, în 1977; *Cristian Racovski şi Naše Slovo (1914-1916)*, iar acum, în colaborare cu Z.R. Dittrich, apare o *Istorie a politicii externe a României*.

— Cum apreciază un istoric obişnuit să investigheze o arie mai amplă, Europa de Răsărit, de pildă, relaţia dintre istoria naţională şi istor a spaţiului respectiv, incluzînd mai multe ţări?

Prof. DITTRICH: — Concepţia conform căreia istoria unei ţări trebuie cercetată ca fiind ruptă de lumea înconjurătoare este astăzi depăşită. Dimpotrivă, este important ca relaţiile dintre popoare, în evoluţia lor, să fie încadrate în istoria unei părţi, stabilită convenţional sau nu, a continentului respectiv.

Între ultimele lucrări apărute in Olanda despre istoria României, se numără și studiul prof. dr. Z.R. Dittrich *De Roemenen en hun geschiedenis. Nicolae Iorga 1871-1940* (Românii și istoria lor. Nicolae Iorga 1871-1940), apă ut în nr. 9/1980 al revistei *Intermediair* din Amsterdam. Autorul relevă marea personalitate a savantului român despre care scrie: „Însemnătatea lui este mult mai amplă decît pe plan strict românesc. În opera sa științifică se constată trecerea spre o istorie spațială, în cadrul căreia se întrepătrund popoare și civilizații de-a lungul secolelor. Aceasta face din Iorga unul din cei mai mari istorici ai secolului".

Între timp, sub auspiciile Institutului olandez pentru problemele păcii[1] a apărut la Haga în septembrie 1980 și cartea *Onafhankelijkheid als wensdroom. De buitenlsandse politiek van Roemenie* (Independența ca ideal național. Politica externă a României) scrisă de istoricii Z.R. Dittrich și A.P. van Goudoever.

Sînt deosebit de interesante capitolele în care autorii analizînd pe bază de documente politica externă a țării noastre, de la întemeierea primelor formațiuni statale românești și pînă în zilele noastre, subliniază continuitatea luptei pentru independență a poporului nostru, arătînd că România este „o națiune cu o înaltă conștiință a trecutului, care pune accentul pe continuitatea acțiunilor sale legîndu-le de activitatea generațiilor trecute". Comparînd situația celorlalte state din Balcani, anexate de Imperiul otoman, cu cea a statelor medievale românești, cei doi istorici olandezi scot în evidență faptul fundamental că acestea din urmă „și-au păstrat statutul de principate autonome... În Valahia și Moldova, turcii nu au avut dreptul să se stabilească ca proprietari de pămînt, aflîndu-se acolo doar ca funcționari și negustori"[2]. Autorii consideră că în perioada aceasta de dominație otomană „se află originea metodelor, tehnicii și a tradițiilor diplomației românești" care, în condiții grele, s-a caracterizat „prin iscusință, tact și inventivitate", reușind să mențină autonomia țărilor române.

Sînt marcate apoi momentele principale ale luptei poporului nostru, pentru emanciparea națională și socială din prima jumătate a sec. XIX și activitatea diplomatică desfășurată de revoluționarii pașoptiști în capitalele europene într-un moment în care „în prim plan se situa idealul unificării tuturor românilor într-un stat național unic". Cei doi istorici olandezi analizează în continuare activitatea suplă, iscusită și stăruitoare a diplomației românești — desfășurată în condiții internaționale complicate — încoronată de Unirea de la 1859 și obținerea independenței de stat absolute în războiul din 1877-1878. Un spațiu larg este acordat de auto i politicii externe a României în timpul neutralității și apoi în primul război mondial, dus alături de Tripla Înțelegere. Cartea subliniază legitimitatea marii Uniri, care nu a fost, cum se exprimă istoricii amintiți, „un cadou de la Antantă". Încheind acest capitol, ei conchid: „Vechiul vis al unității statale și al unificării tuturor românilor a devenit realitate..."

Referindu-se la politica externă a României în perioada interbelică, autorii relevă contribuția țării noastre la lupta pentru securitate și pace în Europa, considerîndu-l pe Nicolae Titulescu drept „o personalitate extrem de capabilă", care a acționat „spre întărirea poziției internaționale a României".

Ana Maria ȘERBĂNESCU, Ioan DRAGOMIRESCU

[1] Creat în 1969, la Haga, Institutul olandez pentru problemele păcii, în rîndul căruia lucrează numeroși specialiști investigînd sursele naționale și internaționale — arhive, cărți, studii, manuscrise etc. — publică, pe această temă, lucrări de sinteză, studii și articole.
[2] *Magazin istoric*, nr. 3/1975.

CLIO ANUNȚĂ

DIN TRECUTUL POMPIERILOR

În Roma antică, exista un magistrat anume care conducea serviciul contra incendiilor. Împăratul August (27 î.e.n.-14 e.n.) a creat chiar o legiune formată din 2 000 persoane și împărțită în patru cohorte, fiecare destinată unui mare sector al orașului.

Sub Carol cel Mare (768-814), un anumit număr de locuitori avea misiunea de a veghea, în fiecare oraș, asupra securității tuturora și mai ales asupra pericolului incendiilor în timpul nopții.

De cînd Parisul a avut consilieri municipali — ne informează revista Historia — aceștia au hotărît ca, în caz de incendiu, să fie convocați de urgență maiștri zidari, dulgheri și țiglari. Ei trebuiau să se înarmeze cu găleți, cîrlige și scări, aflate în depozite speciale din mănăstiri și în casele celor mai de vază cetățeni ai orașului.

În 1699, Dumourrier-Duperrier, un industriaș, și-a oferit serviciile pentru a lupta contra incendiilor, punînd la dispoziție muncitorii propriei întreprize și materialul său: pompe, văzute de el în Germania și Olanda, cărora olandezul Van der Heyde avusese ideea să le adapteze furtunuri din piele, ce permiteau proiectarea apei la mari distanțe.

În anii săi de domnie (1643-1715), Ludovic XIV a achiziționat, pentru Paris, 12 asemenea pompe. Puțin mai tîrziu, numărul lor a ajuns la 20. În 1716, Duperrier a fost numit „director al pompelor". El avea în subordine un personal de 60 persoane, așa-zișii „paznici ai pompelor". Erau precursorii pompierilor profesioniști. Ei primeau o retribuție anuală și erau îmbrăcați într-un fel de uniformă: la început, o pălărie de fetru, mai tîrziu, o calotă de fier. În 1722, numărul pompelor s-a înmulțit, în același timp, s-a constituit o companie regulată, formată din 60 persoane și echipată într-o uniformă albastră. În 1801, pompierii au fost instalați în cazărmi, serviciul lor fiind asimilat celui militar.

AMINTIRI

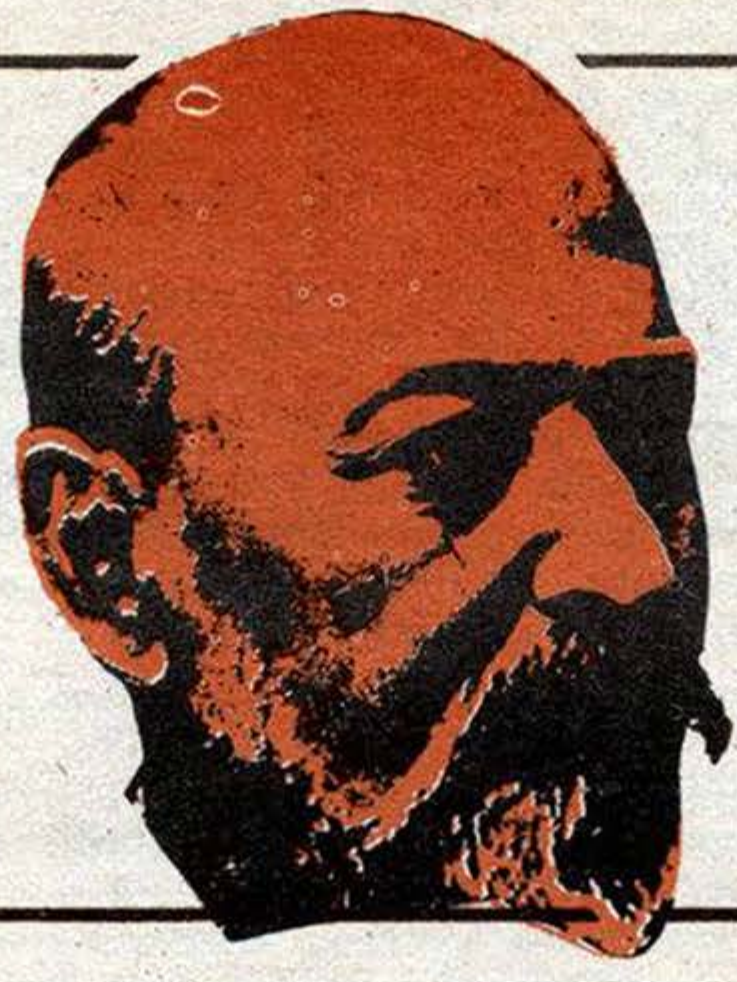

PETRU PONI

În 1866, după terminarea studiilor universitare[1], Petru Poni s-a întors în țară, funcționînd o vreme ca profesor la fosta Academie Mihăileană (denumită, în acei ani, Gimnaziul central sau Colegiul național) și la Școala militară din Iași; din 1878 — după susținerea unui concurs — a ocupat Catedra de chimie a Universității din Iași.

Activitatea didactică și științifică a constituit preocuparea de căpetenie a savantului, căreia i-a închinat, cu pasiune și devotament, întreaga sa energie. Lui i se datorează primele manuale de fizică și chimie din învățămîntul secundar românesc. Pe tărîm științific, P. Poni a efectuat importante studii asupra mineralelor și petrolului din România, deschizînd un domeniu practic necunoscut cercetării nu numai de la noi, ci și pe plan mondial. Călătoriile sale de studii prin diferite zone ale țării și investigațiile de laborator efectuate asupra materialelor adunate s-au soldat cu descrierea a două minerale — numite de el badenită și broștenită — „care diferesc prin compoziția lor chimică de toate mineralele cunoscute pînă acum" — cum avea să arate în comunicarea făcută Academiei române. Ambele descoperiri reprezintă contribuții românești — primele în acest domeniu — la știința mineralogică universală.

Semnificativă pentru valoarea științifică a cercetărilor lui Poni este și scrisoarea ce i-a fost adresată de chimistul finlandez Ossian Aschan în legătură cu studiul Asupra hidrocarburilor aromatice conținute în petroluri în care se arată că, „prin lucrarea aceasta, s-a hotărît în mod sigur și interesant răspunsul la întrebarea dacă hidrocarburile sînt produce naturale ale petrolului sau nu, lucru pentru care trebuie să vă fie recunoscătoare toată lumea științei".

Poni era conștient de utilitatea unui învățămînt legat de activitatea practică, susținînd necesitatea întemeierii unor laboratoare moderne, bine dotate: „Toată lumea dorește — arăta el într-un memoriu adresat ministrului instrucțiunii, la 10 decembrie 1878 — introducerea industriei în țara noastră și o consideră ca singura mîntuire a relei stări economice în care ne aflăm. Cercetările chimice sînt însă baza oricărei industrii și acestea numai în laboratorii se pot face".

În anii 1884 și 1917, cînd unii politicieni ai vremii au cerut, sub pretexte așa-zis materiale, desființarea Universității din Iași, profesorul Poni a avut rolul hotărîtor în a determina forurile responsabile să nu ia în seamă aceste proiecte, convingîndu-le că sistemul pluriuniversitar este mai avantajos. „O universitate — argumenta savantul — este, înainte de toate și mai presus de toate, un focar de cultură destinat de a răspîndi lumina, adevărul și ideile proprii ale unei națiuni".

„Universitatea noastră — arăta el într-un discurs ținut la Asociația profesorilor universitari din Iași, în 1917 — este una din cele mai tinere. Putem zice că ea comptează [numără] abia două generațiuni de profesori. Dintr-însa însă a ieșit un Xenopol, care, prin cercetările sale asupra Principiilor fundamentale ale istoriei, a atras asupra lui atenția învățaților din toată lumea. El a fost ales atunci membru corespondent al Academiei de științe morale și politice din Paris. Cînd, mai tîrziu, a completat marea sa operă, aceeași Academie l-a ales asociat străin al ei. Pentru a vă da seama ce însemnează onoarea făcută colegului nostru, va fi de ajuns să vă spun că în Academia de științe morale și politice nu sînt decît șase locuri de asociați străini.

[1] *Magazin istoric*, nr. 8/1981.

Între acești șase învățați din toată lumea care s-au înălțat mai sus decît toți ca filozofi, istorici, economiști, juriști etc. face parte Xenopol.

Alături de dînsul, în ambele noastre universități, și la București și la Iași, avem un mare număr de profesori care lucrează la progresul științei și ale căror nume figurează cu onoare alături cu acelea ale învățaților din alte țări și contribuie astfel la înălțarea patriei noastre".

Pentru a preîntîmpina asemenea tentative pe viitor, dar și pentru a asigura învățămîntului iesean un cadru corespunzător, Poni a reușit să convingă forurile guvernamentale de necesitatea ridicării unui nou local universitar (cel în care se desfășoară activitatea de astăzi); pînă atunci această înaltă școală ieșeană funcționase într-un local lîngă Spitalul „Sf. Spiridon", ulterior sediul Facultății de medicină, și în diferite alte clădiri ce avuseseră inițial alte destinații și, ca atare, erau improprii pentru un învățămînt modern.

Reproducem, în continuare, noi fragmente din caietele cu Amintiri ale marelui savant. Pentru ușurarea lecturii nu am marcat întreruperile în text; la transcrierea acestuia am aplicat în general normele gramaticale actuale, păstrînd însă particularitățile stilistice ale autorului. Titlul și subtitlurile sînt cele din manuscrisul original; notele de subsol și intervențiile între paranteze drepte aparțin redacției.

D. IVĂNESCU,
Gh. DAVID

Ce am voit să fac (II)

La liceul din Iași

După ce am trecut licența, m-am întors în țară. Aveam în mintea mea mai multe subiecte ce îmi promiteam să studiez. Planul lucrărilor era făcut; literatura o strînsesem la Paris. [Deocamdată însă] dacă știință nu puteam face, m-am silit să-mi fac datoria către școlarii a căror instrucțiune și educațiune îmi fusese încredințată ca profesor de fizică și chimie la Liceul național.

Manuale tipărite pentru învățămîntul materiilor de curs secundar nu erau. Profesorul redacta lecțiunile ce făcea și dădea școlarilor foile pentru a le copia. Aceste foi, revăzute și îndreptate necontenit, pentru a face ca textul să fie bineînțeles, au format manuscrisul cursurilor mele de fizică și de chimie pe care le-am tipărit. Judecînd după marele număr de ediții ce am scos și după afirmațiunile foștilor mei școlari, se pare că aceste cărți au ajutat mult învățămîntul fizicei și chimiei în școalele noastre secundare. Pe de altă parte, am constatat că multe din manualele care au fost mai tîrziu publicate asupra acestor științi erau imitate și de mai multe ori chiar copiate după cărțile mele. Deși procedeul acestor autori nu era tocmai corect, el mi-a adus totuși o mare mulțumire sufletească, dîndu-mi o nouă dovadă că lucrările mele erau bune.

În o revistă ilustrată, numită *Gazeta săteanului* (anul 1899, nr. 6) este publicat un articol intitulat *Petru Poni*

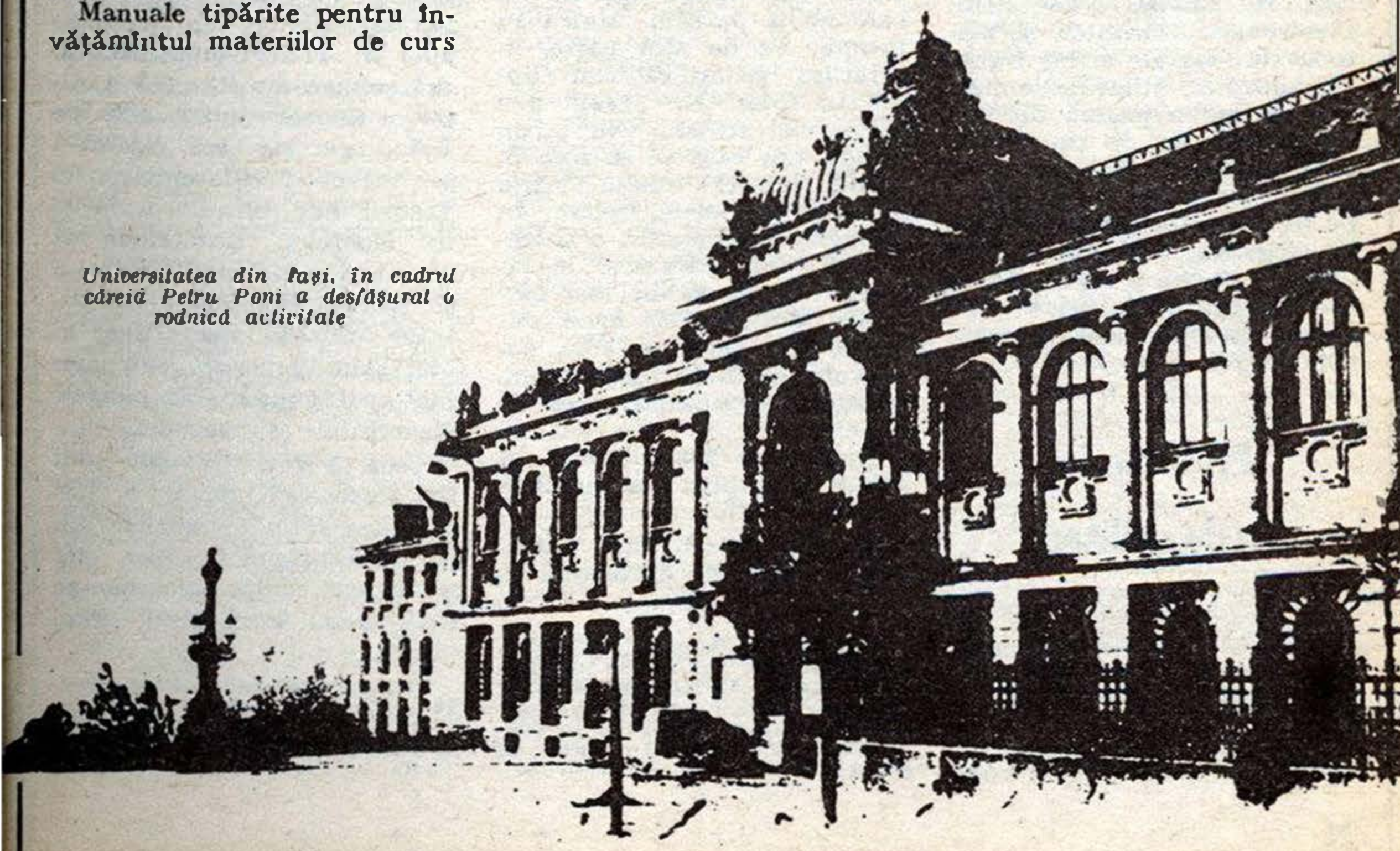

Universitatea din Iași, în cadrul căreia Petru Poni a desfășurat o rodnică activitate

ca profesor, plin de laude pentru mine. Nu știu cine este autorul acestui articol; el a semnat „Un fost elev". Iată ce scrie acest „fost elev" despre cărțile mele: „Pe atuncea nu era ca astăzi, cînd elevii au la îndemînă cărți tipărite, cu figuri și tablouri, cu material didactic bogat și [elevii] n-au decît să cetească și să fie atenți spre a-și cîștiga cunoștințe. Pe atunci, elevul trebuia să-și scrie lecțiunile la aproape toate materiile și apoi, obosit de atîta scris, să se apuce să învețe acele lecțiuni. Acest neajuns a căutat să-l înlăture dl. Poni și l-a înlăturat cu mult succes, publicînd lecțiunile sale de la Liceul național, în două cărți destinate elevilor tuturor școalelor secundare, și anume: *Curs de chimie elementară* și *Noțiuni de fizică pentru uzul claselor inferioare de liceu*, și, mai tîrziu, *Elemente de fizică*, cuprinzînd tot ceea ce trebuia pentru studiul fizicei într-un liceu complet.

Golul ce l-a îndeplinit publicarea acestor cărți în literatura didacticii științifice, unde nu era nici o publicațiune bună de acest fel, e greu de priceput pentru generațiunea tînără care n-a gustat amarurile acestor vremuri.

În adevăr, nu știi ce să admiri în cărțile d-lui Poni. Precisiunea, claritatea și metoda sînt așa de strîns legate cu adevărul științific expus, încît cetind o pagină din una din aceste cărți îți ține încordată atențiunea fără a te simți obosit. De aceea se și explică de ce toată tinerimea din Țara Românească, în timp de mai mult de 20 ani, și-a primit cele întîi cunoștințe de fizică și de chimie aproape exclusiv numai din cărțile d-lui Poni".

Profesor la Școala militară

În toamna anului 1866, am fost numit profesor de științe fizice la Școala militară care fusese strămutată de la București la Iași.

Cînd m-am prezentat colonelului Baruți [Barozzi][1], comandantul școalei, acesta chemă un ofițer și, spre marea mea surprindere și bucurie, îi dă ordine să-mi predea, după inventar, obiectele laboratorului de chimie și ale cabinetului de fizică.

Aveam, prin urmare, un laborator de chimie și un cabinet de fizică!

Școala militară era instalată în casele lui Iorgu Ghica de la Copou. Mie mi se destinaseră două camere din atenanțele acestor case boierești. Nu am stat mult de vorbă și am înhățat pe bietul ofițer la treabă. Eram impacient să văd bogățiile ce mi se puneau la dispoziție. Doi soldați au așezat dulapurile, iar eu, cu dalta și ciocanul în mînă, deschideam, una după alta, lăzile și scoteam cu îngrijire obiectele împachetate în ele, spunînd ofițerului numele lor, pentru a fi trecute în inventar; apoi le ștergeam bine de praf și de paie și le așezam în dulapuri.

Astfel mi-am organizat micul meu laborator pentru ca să-mi servească, pe de o parte, la facerea principalelor experiențe de curs, iară, pe de alta, ca să pot lucra și eu într-însul. Nu mă puteam gîndi să întreprind cercetările ce aveam în minte la întoarcerea de la Paris, căci nu aveam nici materialul, nici unele aparate pe care nu le puteam fabrica eu însumi. Pe de altă parte, literatura științifică îmi lipsea în total. Nu aveam nici cărți, nici reviste. Nu știam nimică din ceea ce se face în restul lumei; trăiam într-o stare de completă izolare. În asemenea împrejurări a și trebuit să mă mărginesc la facerea unor cercetări mai modeste. Mineralele și apele minerale din țară nu erau cunoscute. La studierea lor mi-am îndreptat activitatea mea de chimist.

Înainte de toate trebuia să găsesc și să aduc materialul ce voiam să studiez.

Pentru aceasta am întreprins o serie de excursiuni în timpul vacanțelor de vară. Cea dintîi excursiune am făcut-o în Munții Vrancei, împreună cu Ion Ionescu de la Brad[2]. Acolo am stat aproape două luni. Ionescu umbla din sat în sat, pentru a aduna materialul de care s-a servit pentru a scrie remarcabila sa operă asupra agriculturii în județele Putna, Mehedinți și Dorohoi, iară eu cutreieram ziua întreagă dealurile și munții, pentru a vedea rocile din care erau construiți și în speranța că voi găsi ceva interesant din punct de vedere mineralogic. Sara ne întîlneam într-un sat și, așteptînd să se facă mămăliga, ne comunicam observațiunile noastre și le notam la lumina unui opaiț.

Aceste note le-am utilizat anul trecut [1921], după mai bine de jumătate de secol, pentru a redacta capitolul asupra Vrancei din cartea mea, *Statistica răzeșilor*.

Alteori, mergeam împreună prin sate sau prin creierul munților. Așa ne-am dus de la Lepșa la Muntele Giurgiului [Gurghiului], pe creasta despărțitoare a apelor, pentru a vedea vechiul hotar al Vrancei.

Anii următori am fost în regiunea Broștenilor și a Dornei. De aice, am trecut în Bucovina și am cutreierat în toate părțile de la Dorna la Nistru, această miniatură admirabilă a Moldovei. M-am dus apoi în Transilvania, am văzut culmea maiestuoasă a Alpilor Rodnei, m-am suit pe Inău, de pe care viderea-ți se întinde în Maramureș, în Transilvania, în Bucovina și în Moldova. Scoborîndu-mă spre sud, am urcat Călimanii și Munții Borsecului cu Ditrăul, pînă în șesul bogat al Mureșului Superior. Am umblat apoi în munții din județele Neamțului și Bacăului.

Ceea ce m-a atras mai mult în aceste excursiuni a fost regiunea rocelor cristaline din jurul Broștenilor. Aice am găsit mai multe minerale pe care le-am studiat în micul

---

[1] Constantin Ba ozzi (1833-1921), gene al omân, profesor de fo tif cații la Școala militară de ofițeri; a o ganizat serviciul geografic al armatei; în timpul Războiului de independență a comandat trupele de genlu.

[2] Ion Ionescu de la Brad (1817-1891), agronom român, participant la revoluția de la 1848 din Țara Românească; unchi al lui Petru Poni.

meu laboratoriu şi le-am descris în memoriul ce am prezentat Academiei române sub titlul de *Cercetări asupra mineralelor din masivul cristalin de la Broşteni.*

Amintirea timpului cît am fost profesor la Şcoala militară a rămas profund întipărită în inima mea. În această şcoală am găsit mijlocul de a lucra puţinul ce am făcut în ştiinţă; într-însa am cunoscut de aproape pe toţi tinerii ofiţeri care, pe cîmpul de luptă au reînviat [la 1877] gloria străbună şi au cucerit neatîrnarea patriei; tot acolo am cunoscut pe generalii care, în fruntea oştilor noastre, au înfăptuit aspiraţiunile noastre cele mai scumpe, realizînd unirea tuturor românilor. Toţi aceştia îmi făceau marea onoare de a se numi şcolarii mei.

Cînd, după terminarea războiului mondial, s-a format ministerul de generali[1], trei din aceşti conducători, Coandă, Grigorescu şi Prezan, mi-au cerut cu cea mai mare insistenţă să fac şi eu parte din acel ministeriu. Iată, în esenţă, răspunsul ce le-am dat: „Ministeriul ce formaţi va fi de foarte scurtă durată. Partidele politice, şi în special liberalii, nu vă vor lăsa să guvernaţi mult timp, nici să faceţi ce voiţi. Trebuie dar să aveţi un program bine hotărît. După mine acest program trebuie să fie, în rezumat, următorul:

„*1*. Primirea unirii [noilor provincii] în noul regat român,

2. Promulgarea, prin decret-lege, a Legei electorale pe baza sufragiului direct şi secret votat de Constituantă,

3. Promulgarea prin decret-lege a Legei agrare pe baza exproprierei votată asemene de Constituantă. Dacă domniile voastre primiţi acest program şi dacă M.S. Regele îl aprobă, opera d-voastră va fi mare. Dacă credeţi că trebuie să mă asociaţi şi pe mine la săvîrşirea ei, primesc cu recunoştinţă această onoare. Dacă însă, din o cauză, oricare ar fi, domniile voastre credeţi că acest program nu poate fi realizat, atunce vă rog să mă lăsaţi să termin în linişte puţinele zile ce Dumnezeu îmi va dărui".

Generalul Coandă, care fusese însărcinat de rege cu formarea ministeriului, mi-a răspuns: „M.S. Regele aprobă punctele pe cari le-ai dezvoltat în programa d-tale şi M.S. crede că trebuie să le rezolvăm cît mai curînd".

Astfel am intrat în ministeriul Coandă.

Din cele trei puncte ale programului meu nu au fost rezolvate decît cele dintîi două. Legea agrară, lucrată în Consiliul de miniştri din care făceam parte, a fost supusă sancţiunii regale, însă nu a putut obţine sămnătura regelui decît după ce a fost modificată de ministeriul prezidat de Brătianu. Am trecut intrarea mea în ministeriul Coandă în capitolul în care notez amintirile mele de la Şcoala militară, căci nu-mi pot explica stăruinţa ce au pus aceşti foşti şcolari ai mei să viu alături cu dînşii decît prin simpatia ce aveau pentru fostul lor profesor.

Profesor la Universitate

La 1878, în sfîrşit, după 13 ani de aşteptare, s-a pus la concurs Catedra de chimie de la Universitatea din Iaşi. Eram, în sfîrşit, profesor la Universitate!

Cel dintîi lucru de care m-am preocupat, luînd această sarcină, a fost să-mi organizez un laborator. La începutul lui decembrie am adresat ministeriului un raport în care arătam că învăţămîntul chimiei nu se poate face fără un laborator. Am recitit acuma, după 44 ani, acest raport şi nu găsesc ceva de schimbat într-însul.

Deşi cererile mele erau foarte modeste: un local în care să pot lucra fără a-mi compromite, eu şi studenţii, sănătatea, mărirea subvenţiei anuale şi acordarea unei retribuţii mai omeneşti profesorului, nu am putut totuşi obţine ceva.

Cinci ani de zile am stat cu laboratorul meu în bucătăria lui Roznoveanu. Abia în 1883 am izbutit să capăt, în clădirea principală a Universităţii vechi, două camere. Una din ele, care era spaţioasă, servea pentru facerea cursurilor şi avea, în celaşi timp, o serie de mese la care puteau să lucreze studenţii. Eu însumi lucram tot în această cameră. Eram mulţumiţi că aveam cel puţin lumină, aer şi putinţa de a ne încălzi în timpul iernei. Alăturea aveam o mică odăiţă în care am instalat biroul meu, biblioteca şi balanţele. Alăturea cu sala de curs se afla o altă cameră, pe care am izbutit mai tîrziu să o capăt şi să instalez într-însa mesele de lucru ale studenţilor şi depozitul de material.

Subvenţiunea a fost mărită treptat, aşa că mi-a fost cu putinţă să cumpăr în fiecare an, pe lîngă productele chimice, unele din aparatele cele mai indispensabile. Îmi amintesc şi acum profunda mea emoţiune cînd am văzut cei dintîi 11 studenţi, instalaţi la mesele lor, şi învîrtind la lampa Bunsen tuburile de sticlă pentru a face dintr-însele diverse aparate. Prin muncă, perseverenţă şi răbdare, izbutisem să fac la mica Universitate din Iaşi ceea ce nu puteam să am la bătrîna Sorbonă.

Cel dintîi lucru de care avea nevoie Universitatea noastră era localul în care trebuia să fie instalată. Dl. Sturdza[2], ca ministru al Instrucţiunii, a propus şi a făcut să se voteze în Corpurile legiuitoare un credit de trei milioane de lei pentru construirea acestui local.

Îmi aduc aminte de cele petrecute şi sînt de atuncea peste treizeci şi cinci de ani. Eram sara amîndoi în biblioteca sa. El deschide, surîzînd, un portofoliu, scoate dintr-însul cîteva hîrtii şi mi le dă să le cetesc. Era proiectul de lege pentru cererea creditului, cu expunerea de motive şi cu

---

[1] Guvernul format în noiembrie 1918, prezidat de Constantin Coandă, Petru Poni fiind ministru al Instrucţiei.

[2] Dimitrie A. Sturdza (1833-1914), om politic român, membru mareant al Partidului Naţional Liberal, iar din 1895 pînă în 1908 preşedinte al acestuia. În repetate rînduri ministru şi prim-ministru al ţării; în calitate de secretar şi preşedinte al Academiei române a contribuit la îmbogăţirea colecţiilor acestui înalt for de cultură. În viaţa politică a fost însă unul din reprezentanţii forţelor reacţionare, numărîndu-se printre iniţiatorii acţiunii de reprimare a ţărănimii răsculate la 1907.

Mesajul regal cu care se înainta Camerei Deputaţilor. Nu am putut să-mi stăpînesc emoţiunea şi i-am mulţumit cu efuziune pentru marele act ce făcea.

Voind să contribuiesc, în marginile puterilor mele, la facerea acestei clădiri, fără să spun nici un cuvînt d-lui Sturdza, am plecat în străinătate, pentru a vedea localurile universităţilor. Am fost în Austria, în Germania, în Şviţera [Elveţia]. M-am oprit mai mult timp în oraşele unde se făcuseră mai de curînd clădiri universitare. Am studiat în toate detaliile lor aceste clădiri şi mi-am procurat scrierile şi planurile publicate. Peste tot locul însă m-am lovit de o mare dificultate. De la universităţile cele mai mari, ca la Viena, Berlin, Strasbourg [pe atunci în Germania] pînă la cele mai mici, ca la Graz, sistemul adoptat era următorul: o construcţie centrală care cuprindea localurile administraţiunii universitare (rectoratul şi decanatele facultăţilor), amfiteatrele facultăţilor pentru studiile teoretice, salele seminariilor cu bibliotecile lor, biblioteca universitară. Pe lîngă această clădire centrală, fiecare ştiinţă experimentală avea un institut separat, aşezat în apropierea palatului universitar.

Pentru a face toate aceste clădiri şi a le înzestra cu tot materialul şi aparatele necesare, suma de trei milioane era cu mult insuficientă. În multe

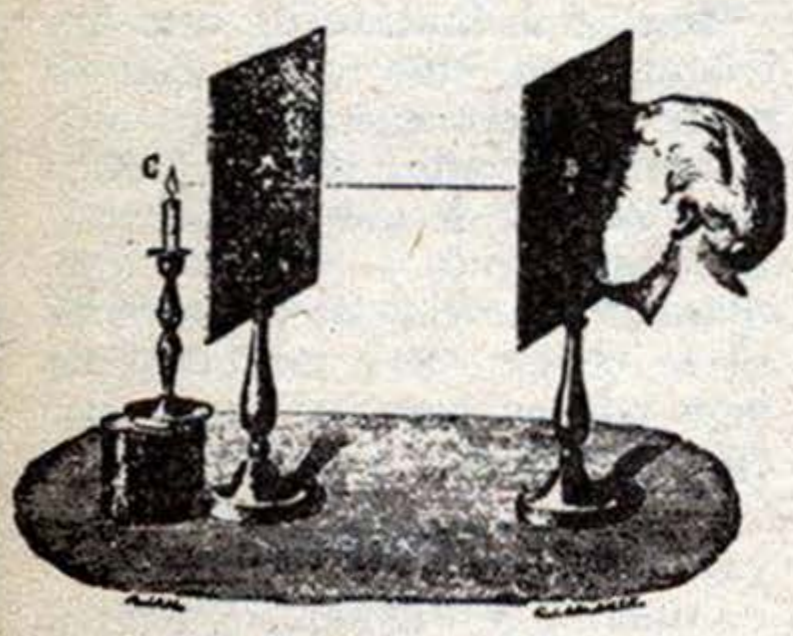

Universităţi, construirea unui singur institut şi înzestrarea lui a costat o sumă mai mare decît aceasta. Aceasta era marea dificultate de care m-am lovit cînd am văzut ceea ce se făcuse în alte ţări pentru instalarea învăţămîntului superior. Ce puteam face pentru a-mi îndeplini sarcina ce singur îmi luasem, de a găsi o soluţie chestiunii construirii clădirei universitare cu suma votată de corpurile legiuitoare? Aş fi putut să arăt ministrului cît s-a cheltuit cu cele mai mici din universităţile germane şi austriace şi să cer cel puţin tot atîta şi pentru Universitatea din Iaşi. Dl. Sturdza însă îmi spusese că nu poate obţine mai mult decît s-a dat. Făcînd o asemenea cerere riscam să pierd şi ceea ce ni se dăduse. M-am hotărît dară să studiez ce este posibil de a face cu suma de care dispuneam. Cea dintîi chestiune de care m-am ocupat a fost aceea a Facultăţii de medicină. Universitatea veche este alături cu Spitalul „Sfîntului Spiridon". Era natural ca această clădire să fie dată Fa-

cultăţii de medicină. Într-însa se va amenaja administraţia facultăţii (decanatul), salele de curs, laboratoriile facultăţii şi, la nevoie, se vor clădi şi alte laboratorii, cum s-a şi făcut. Clinicile se vor face în spital.

Clădirea centrală a Universităţii se va construi pe terenul cumpărat de stat în strada Carol.

În privirea institutelor, am fost nevoit să renunţ la instalarea lor în clădiri separate, cu locuinţe pentru director şi personal, ca în Germania, şi să mă mulţumesc cu construcţia de laboratorii care să cuprindă numai localurile destinate învăţămîntului practic al studenţilor şi acele ale cercetărilor ştiinţifice.

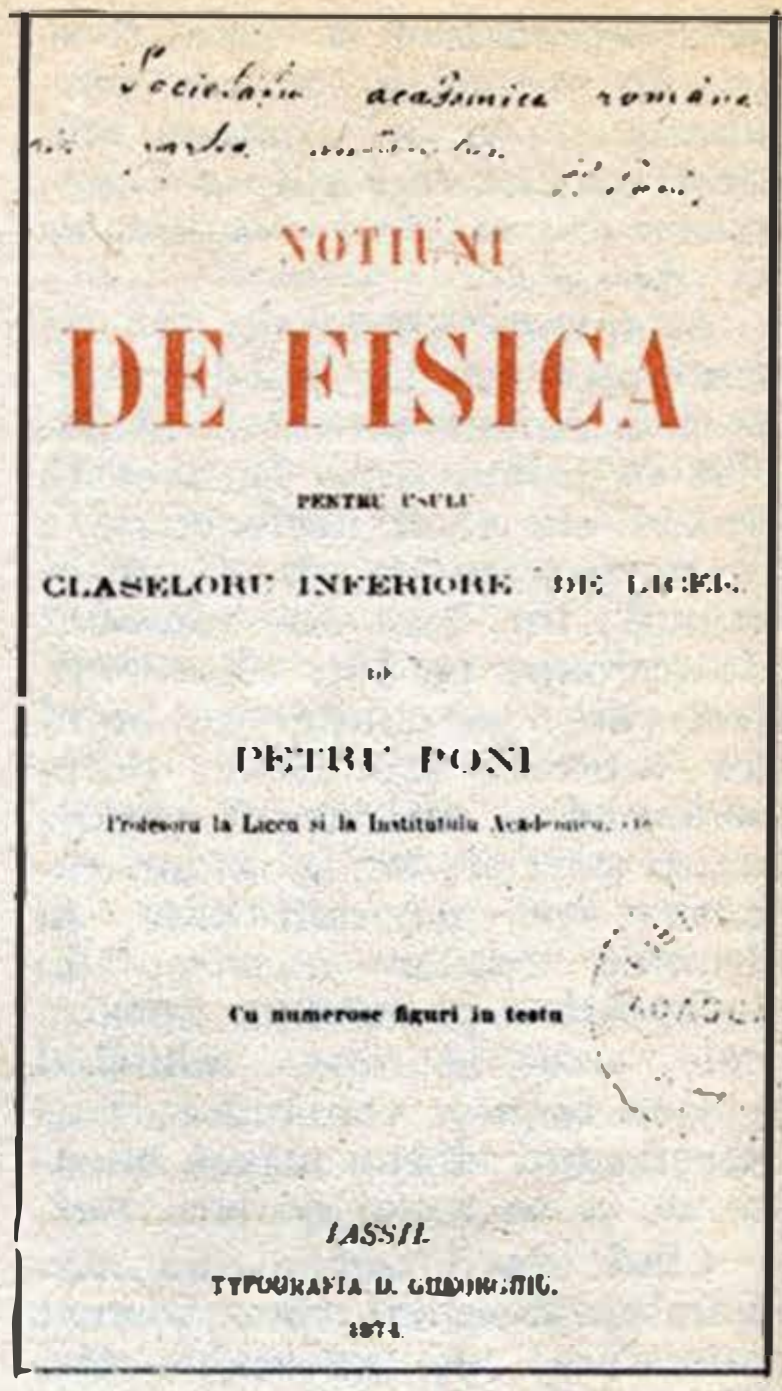

În pp. 26-27: *imagini din manualul de fizică, (ediţia din 1874), elaborat de savantul român*

Pentru botanică, gîndul meu era ca statul să cumpere Grădina botanică, înfiinţată cu aşa de mare zel pentru ştiinţă de regretatul A. Fătu[1]. În sfîrşit, pentru astronomie, dorinţa mea era să se clădească un observator pe dealul de la Copou, lucru care a fost realizat.

Fiecare din aceste trei grupe de laboratorii va forma cîte un pătrat în mijlocul căruia se va construi cîte un auditoriu putînd conţine pînă la o sută de studenţi. În fiecare din aceste trei auditorii se vor putea face nu numai cursurile ştiinţelor propuse în laboratorii, ci şi unele din cursurile Facultăţii de litere şi [a celei] de drept, pentru care auditoriile din clădirea centrală vor fi insuficiente.

Încălzirea centrală a întregului edificiu se va face într-o mică uzină situată în dosul laboratorului de chimie.

Consultînd un arhitect, acesta m-a încredinţat că construcţiile prevăzute de mine se pot face cu 3 pînă la 3,5 milioane, cu condiţiunea că se vor înlătura orice cheltuieli de lux şi că în această sumă nu vor intra costul aparatelor de

[1] A. Fătu (1815-1886), jurist, medic şi mare filantrop ieşean.

ştiinţă propriu-zise şi al colecţiunilor.

Am redactat apoi un memoriu asupra construcţiunii Universităţii. În acel memoriu — după ce dezvoltam cele expuse mai sus în rezumat — dădeam programul construcţiunii şi amenajării laboratorului de chimie minerală cu toate detaliile necesare. Acest laborator a fost descris de dl. Costăchescu[1] în volumul intitulat *Omagiu profesorului P. Poni de foştii săi elevi* şi cred inutil să fac şi eu această descriere.

În privirea celorlalte laboratorii am cerut să fie consultaţi

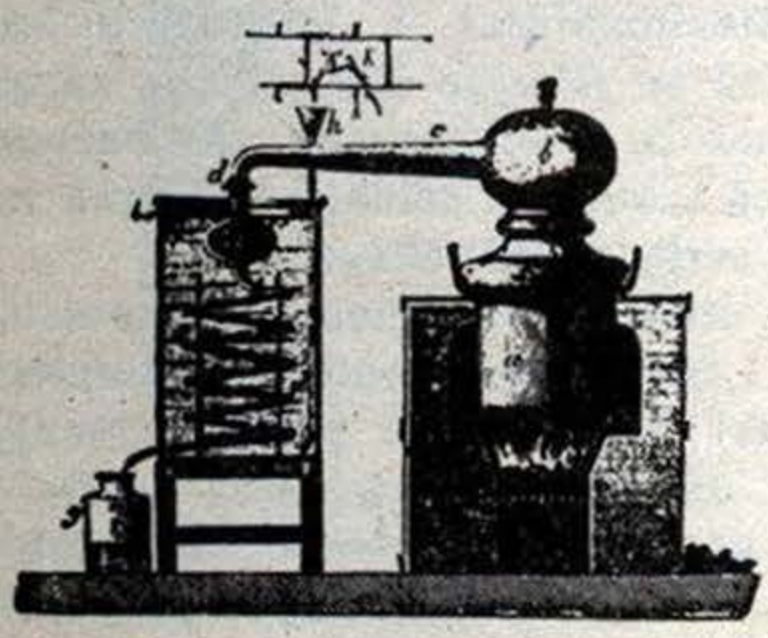

profesorii respectivi. Am dat d-lui Sturdza memoriul meu, împreună cu planurile şi descrierile construcţiilor universitare ce-mi procurasem. El, după ce şi-a luat timpul să le studieze, mi-a exprimat cele mai vii mulţumiri pentru munca mea şi m-a asigurat că programul meu va fi executat de arhitectul însărcinat cu facerea lucrărilor.

Miniştrii se schimbă deseori în ţările constituţionale. După ieşirea d-lui Sturdza din minister, arhitectul Blanc[2] a modificat în parte planurile Universităţii elaborate după indicaţiile mele.

În noua clădire a Universităţii

În toamna anului 1897 ne-am strămutat în noua clădire a Universităţii. Eram aşa de mulţumiţi văzîndu-ne instalaţi într-însa, încît nu mă mai gîndeam la defectele ei. De altmintere, laboratoriile, şi în special laboratorul de chimie

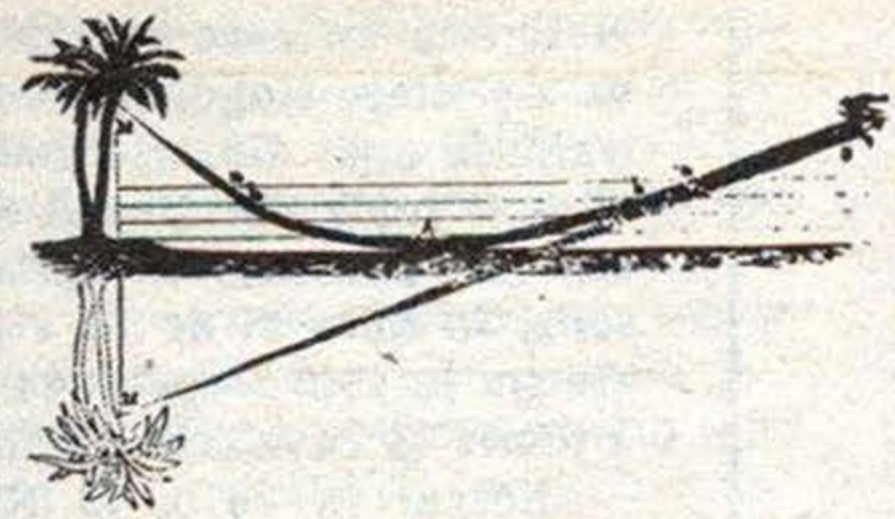

minerală, în care aveam să lucrez, erau cît se poate de bine amenajate, atît ca distribuţie a salelor, cît şi ca aşezare a mijloacelor de lucru.

Pe cînd se construiau aceste laboratorii, nu erau în Iaşi nici apă, nici gaz. Atît apa cît şi gazul însă sînt absolut indispensabile oricărui laborator. Pentru apă am cercetat şi analizat cele mai însămnate izvoare din prejurul oraşului. Atît din cauza situaţiunii [poziţiei] şi a calităţii apei m-am oprit asupra izvoarelor de la Valea Lupului şi am propus Ministerului să aducă apa lor la Universitate. Izvoarele au fost captate şi, prin scurgere naturală, apa a fost adusă pînă la bariera Păcurari, pe o distanţă de aproape 5 kilometri. Acolo ea a fost primită într-un rezervoriu, de unde a fost ridicată prin o pompă la castelul de apă construit din dosul palatului universitar. De aice a fost distribuită în întreaga clădire sub o presiune îndestul de mare, pentru a permite întrebuinţarea ei la facerea oricăror studii ştiinţifice. Mai în urmă s-a adus în Iaşi apa de la Timişeşti şi instalaţia de la Valea Lupului a fost părăsită.

În privirea gazului, am rezolvat problema încă de cînd eram cu laboratorul în Universitatea veche. Aparatul pentru carburarea aerului a fost aşezat în una din camerile care se află dedesubtul amfiteatrului de chimie. El funcţionează şi acuma foarte bine, deşi sînt 25 ani de cînd a fost instalat.

Studenţii şi oamenii de ştiinţă care lucrează într-un laborator — pe lîngă localurile ş. instalaţiile de care am vorbit mai sus — au nevoie şi de o bibliotecă în care să găsească tot ce s-a făcut, s-a scris şi s-a publicat asupra chestiun ce voiesc să studieze. De l venirea mea la Universitat am căutat să satisfac şi e această cerinţă. Pentru aceas ta, în marginile mijloacelo de care dispuneam, am cum părat tratatele de chimie ş mineralogie cele mai com plete şi mai renumite şi m-an abonat la principalele revist de chimie. Colecţiunile com plete ale acestor reviste se gă sesc cu greu şi sînt foart scumpe. Cu toate aceste, am izbutit să-mi procur unele din cele mai renumite.

Laboratorul avea încă multe lipsuri. Aveam nevoie de multe aparate mai scumpe, de multe cărţi şi colecţiuni de reviste. Aşa cum era însă ne permitea să dăm şcolarilor noştri un învăţămînt solid, care se putea compara cu acel care se dădea în institutele cele mai celebre din străinătate, şi să facem şi cercetări ştiinţifice originale.

Rezultatele acestei activităţi însă nu erau cunoscute din cauză că lucrările ştiinţifice făcute la noi erau răspîndite în diferite reviste române şi străine. Atunci, împreună cu ceilalţi coiegi ai mei, ne-am hotărît să scoatem o revistă în care să publicăm toate lucrările ştiinţifice făcute în Universitatea noastră. Revista va fi scrisă în limba franceză, pentru ca aceste lucrări să poată fi cunoscute în străinătate. Titlul revistei va fi: *Annales scientifiques de l'Université de Jassy;* ea va apărea în fascicole reunite cîte patru în un volum, fără dată fixă. Primul fascicol a apărut la sfîrşitul anului 1900. Au fost publicate pînă acum (1922) zece volume şi două fascicole din volumul XI, cuprinzînd 251 memorii şi note originale. Voi observa că în anii 1916 pînă în 1920 nu s-a putut publica nici un fascicol din cauza războiului. Localul Universităţii a fost ocupat în acel timp de Ministeriile de război şi de instrucţiune publică. Aceste cifre ne arată, mai mult decît am putea zice, cît de rodnică a fost activitatea ştiinţifică a Universităţii din Iaşi şi cîtă dreptate am avut să mă lupt, cum am făcut, pentru a menţine această Universitate şi a-i da mijloacele de a lucra.

---

[1] Neculai Costăchescu (1876-1939), chimist, elev, apoi colaborator al lui Poni; profesor universitar la Iaşi, academician.

[2] Louis Pierre Blanc (1860-1903), arhitect elveţian stabilit în România. Printre construcţiile proiectate de el, în afara Universităţii din Iaşi, se numără Institutul botanic şi Facultatea de medicină din Bucureşti ş.a.

13 septembrie 1848

BRAVII POMPIERI DIN DEALUL SPIRII

PAVEL ZĂGĂNESCU

Vinietele din pp. 29–32 reprezintă secvențe ale bătăliei din Dealul Spirii, așa cum apar într-o litografie aflată în fondurile Bibliotecii Academiei R.S. România

S eptembrie 1848. Revoluția pornită în iunie 1848 la Islaz și pe Cîmpia Filaretului din Capitală este înăbușită de forțele marilor imperii ale vremii — la a căror răscruce de interese se aflau țările române. Hotărîrea cu care românii erau decișI să-și apere dreptul de a-și alege singuri drumul dezvoltării lor avea să fie ilustrată de unul din cele mai înălțătoare momente ale anului 1848 — lupta din Dealul Spirii[1]. Două plutoane de pompieri, sub conducerea căpitanului Pavel Zăgănescu, au înscris, în acea zi de 13 septembrie, o pagină de nepieritor eroism în fața trupelor mult mai numeroase de infanterie, artilerie și cavalerie otomane, comandate de Kerim pașa.

Născut în 1815, la Rîmnicu Sărat, Pavel Zăgănescu l-a însoțit pe tatăl său, încă din copilărie, în desele călătorii la Tîrgoviște sau în Transilvania. În 1829, a plecat la București, iar în anul următor a intrat în miliția națională (denumirea de atunci a armatei) ca iuncher. Repartizat la Batalionul 1 din cadrul Regimentului 2, Zăgănescu l-a cunoscut în această perioadă pe Nicolae Bălcescu, a cărui personalitate l-a impresionat în chip deosebit. A început și el, ca și Bălcescu, să facă școală cu soldații ce-i avea în subordine, învățîndu-i să scrie și să citească.

În 1844, domnul Țării Rămânești, Gheorghe Bibescu, a aprobat înființarea unei „roate“ (companii) de pompieri militari ce număra 5 ofițeri (printre care și Zăgănescu), 23 subofițeri și 256 soldați. În 1848, prin trecerea lui Deivos (comandantul de pînă atunci al pompierilor) la infanterie, Zăgănescu a devenit comandantul „roatei“ de pompieri.

A participat de la început la revoluția din 1848, slujind cu devotament cauza Guvernului provizoriu. Atunci cînd colonelii Solomon și Odobescu au încercat acțiunea lor contrarevoluționară arestînd pe membrii Guvernului provizoriu[2], pompierii lui Zăgănescu s-au dovedit, odată mai mult, devotați revoluției, ocupînd cazarma infanteriei și arestînd pe contrarevoluționari. Pentru acest act, guvernul provizoriu i-a adus mulțumiri, numindu-l comandant al companiei de pompieri, cu gradul de locotenent; o lună mai tîrziu, a fost avansat la gradul de căpitan.

Dar cea mai importantă faptă de eroism săvîrșită de el rămîne, neîndoielnic, lupta din Dealul Spirii, din 13 septembrie 1848.

În anul 1895, spre sfîrșitul vieții (a murit în 1896) — apropiindu-se aniversarea a 50 ani de la mărețele evenimente ale anului 1848 — Pavel Zăgănescu și-a așternut pe hîrtie amintirile legate de acel ultim episod al revoluției, al cărui erou principal a fost. Rămase în manuscris (în prezent în fondurile Muzeului militar central din București), amintirile sale reprezintă un prețios document despre evenimentele petrecute la 13 septembrie, chiar dacă stilul este mai curînd al unui om obișnuit cu arma decît cu pana de scris.

Prezentăm cititorilor această relatare fără a marca întreruperile în text, păstrînd particularitățile stilistice ale autorului, cu unele mici excepții cerute de respectarea normelor ortografice actuale. Adăugirile și explicațiile din paranteze drepte, precum și notele de subsol aparțin redacției.

V. AVRAM, Gh. DAVID

[1] *Magazin istoric*, nr. 6/1967, 9/1968; 6/1973.

În ziua de 5 septembrie 1848 am fost chemaţi toţi şefii de corpuri de către şeful armatei, care era generalul Tell, spunîndu-ne cum că armata turcă, sosită la Cotroceni, o să intre în Capitală, dar că nu au fixat ziua intrării lor şi pentru aceasta ne vesteşte să avem la dispoziţie cîte un pluton de soldaţi, mai mic sau mai mare la număr, gata a merge în cazarma Dealul Spirii[1], cînd vom fi chemaţi de către colonelul Radu Golescu, şeful garnizoanei de atunci, pentru a se da onorurile cuvenite armatei suzerane [otomane] cînd va intra în Capitală.

Conform ordinului dat, aveam 150 soldaţi în trei şiruri, împărţiţi în două plutoane, cu 8 sergenţi, doi gornişti, doi toboşari şi patru ofiţeri (lt. Dănescu, sublocotenenţii Fochiescu, Stărostescu şi Bălşean [Dincă Bălăşescu sau Bălăceanu în alte documente]). Aşteptam chemarea la cazarmă. Era la 13 septembrie, cînd, noaptea pe la 10 ore, veni Ion Brătianu care era prefectul Poliţiei Capitalei sau agă cum se zicea atîmci şi mi-a zis următoarele: „Turcii nu ne-au spus încă în ce zi au să intre în Capitală şi pentru aceasta am venit să-ţi spun ca dumneata să dai ordin să-şi încarce armele toţi soldaţii, ca la întîmplare de va intra turcii ca vrăjmaşi să le dăm o lecţiune. Fii gata şi aşteaptă".

Ţin să arăt că pe vremea aceea pompierii depindeau de şeful poliţiei. După plecarea sa, am dat ordin imediat de a se încărca armele cu cartuşe, stînd în veghere; în aşteptarea prefectului am dat ordin observatorului din foişor a privi spre Cotroceni şi a ne vesti ce mişeare va vedea în lagărul turcesc.

Pe la 2 din miezul nopţii veni [la cazarma poliţiei] iarăşi Ion Brătianu şi îmi spuse că turcii vor intra a doua zi, la 13 septembrie, în Capitală, venind ca amici, iar nu ca inamici, deci trebuie armele descărcate, ordin care s-a şi efectuat imediat.

A doua zi, 13 septembrie, eram cu toţii gata, aşteptînd chemarea colonelului Radu Golescu [comandant al Regimentului 2 infanterie şi al garnizoanei Bucureşti] pentru a face onorurile disposate de generalul Tell. Era două după-amiază cînd observatorul din foişor dete alarma că turcii de la Cotroceni făceau intrarea lor în Capitală, trecînd chiar cu forţa peste poporul grămădit înaintea barierei. Am ordonat adunarea soldaţilor în curte, trimiţînd imediat un sergent călare ca să spuie colonelului Radu Golescu cele ce se petrec la bariera Cotroceni [şi] întrebîndu-l dacă trebuie să ne mai ducem la cazarmă. Trimisul meu nemaivenind .cu nici un răspuns[2] şi observatorul spunîndu-mi că turcii au intrat pe barieră, ţinînd cont de spusele prefectului că turcii vin ca amici m-am văzut nevoit a întocmi plutoanele spre a pleca la cazarmă [din Dealul Spirii], unde trebuia să fim deja, conform ordinului, la venirea turcilor.

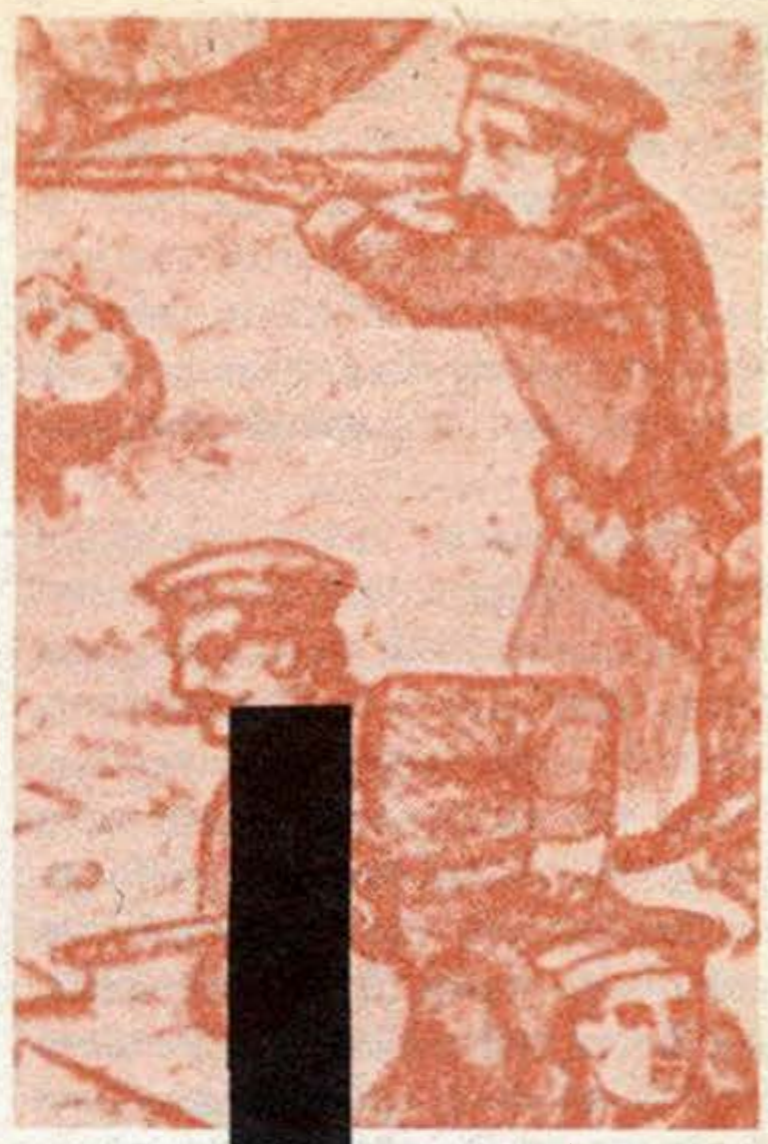

Iată însă ce m-a făcut să întîrzii cu plecarea şi să dau ocaziunea armatei turceşti a ajunge la poarta cazărmii înaintea mea. [Din] toţi soldaţii de sub arme aşezaţi în trei rînduri în curtea cazărmii a trebuit ca eu să aleg pe cei mai cu vază, completînd numărul de 150 soldaţi, numindu-i pe fiecare la locurile trebuitoare. Ceilalţi sodaţi care rămîneau, simţindu-se căniţi [supăraţi] de preferinţa dată celorlalţi aleşi, m-am văzut, deodată, înconjurat de ei şi adresîndu-mi aceste cuvinte: „Să trăiţi, domnule căpitan, luaţi-ne şi pe noi, nu ne lăsaţi la cazarmă, ca pe nişte nevrednici, căci dacă acolo în Dealul Spirii va fi un război, noi avem să ne unim cu fraţii, noştri". La aceste cuvinte m-am simţit dator a nu[le] comanda milităreşte, a rămîne la locul lor, ci a le ţine o mică cuvîntare mai mult prietenească, cu care să-i conving că trebuie să rămînă. Iată ce le-am zis: „Soldaţi, voi ştiţi ca şi mine cîtă răspundere am ca şeful vostru; în timpul de faţă capitala ţării este umplută de vagabonzi, de spioni ai persoanelor care nu agreză regimul de azi şi de mulţi alţii care doresc să înfiinţeze din nou arsul Regulament Organic[3]. Voi ştiţi că în grajdurile

---

[1] În Dealul Spirii se afla cazarma Regimentului 2 de infanterie; aici trupele române ar fi urmat să dea onorul celor otomane, după care trebuiau să cedeze cazarma pentru cazarea trupelor turceşti. Compania de pompieri se afla la cazarma poliţiei, sau agiei, lîngă actualul pod Mihai Vodă.

[2] Golescu, somat de Kerim paşa să predea cazarma fără luptă, se afla asediat. În imposibilitate de a comunica cu garnizoana din afara Dealului Spirii.

[3] Cum se ştie, una din primele acţiuni ale revoluţionarilor de la 1848 a constat în arderea Regulamentului Organic, ilustrînd — simbolic — înlăturarea vechiului regim.

pompierilor sînt peste 100 cai ai statului, sînt peste 200 pompe care costă pe stat multe parale, mai este încă o casă de bani a populației, pe care tot voi o păziți a nu fi atacată de cei răi, precum păziți caii, pompele și magazia cea bogată a pompierilor.

Prin urmare, vedeți că orice furt sau răpire de [către] oricine a bunurilor date sub îngrijirea mea, sînt și voi fi răspunzător, căzînd sub asprimea legilor. Voiți voi răul meu? Aceia care voesc dar să mă lase sub pedeapsa legilor, să intre în rîndurile celor care merg în Dealul Spirii, iar cei ce mă iubesc și nu voiesc răul meu să se retragă șase pași înapoi, avînd grijă de toată averea statului de acum pînă la întoarcerea mea".

Mă felicit că puținele aceste cuvinte frățești au atins simțitoarele inimi ale bravilor mei pompieri, căci toți care reclamaseră mergerea lor s-au retras șase pași înapoi într-un singur loc, zicîndu-mi: „Să trăiți, domnule căpitan. Dumneavoastră sînteți părintele nostru, căci singurul pînă acum te-ai gîndit să ne luminezi învățîndu-ne carte. Dumneavoastră sînteți șeful nostru. Mergeți, dar, cu soldații unde sînteți chemat și fiți sigur că nu vom permite nimănui să se apropie de acele b nuri ale statului pentru care sînteți răspunzător".

Aceste cauze m-au făcut a întîrzia cu plecarea, dînd ocaziunea armatei turcești a ajunge la poarta cazărmii din Dealul Spirii înaintea mea. Acele două plutoane ce le formasem le comandam eu însumi, avînd pe cei patru ofițeri în front. Trecînd dar prin Curtea arsă[1] (fosta curte domnească unde [ulterior] a fost arsenalul) am văzut că turcii, sosind mai înaintea noastră, ocupau tot golul de la poarta cazărmii pînă dincoace de-a doua poartă cu gang a Curții arse [peste drum de actualul local al Arhivelor statului], după cum era atunci. Vederea turcilor nu ne-a intimidat și noi ne-am urmat călătoria spre cazarmă. Ajungînd la a doua poartă a Curții arse, pe care mulțimea turcilor o ocupase deja, ne făcea trecerea foarte anevoioasă. Soldații mergeau cu pas slobod, cu arma pe umărul drept către turci. Un general (turc), călare [Kerim pașa], ieșind din desimea turcilor se apropie de mine, care conduceam plutoanele, și îmi zise niște vorbe în limba sa; eu înțelesei, după mișcările mînei, că mă întreabă unde mă duc? Arătîndu-i sabia, i-am răspuns românește, că mă duc la cazarmă.

În acest timp, aripa dreaptă [a plutoanelor de pompieri] ajunsese unde staționau soldații turci, și pentru că nu le comandasem să stea, cei din frunte începură a împinge pe turci din drumul lor la dreapta și la stînga, golind astfel drumul spre cazarmă. Astfel că, după cîteva minute, eu cu cele două plutoane intraserăm în mijlocul turcilor. O mulțime de popor de toate condițiile ne urma încă de la plecarea noastră din curtea poliției. De îndată ce se sfîrși intrarea pompierilor în mijlocul turcilor se închise golul și particularii fură goniți înapoi.

În trăsuri [trăsături] generale voi arăta cum am văzut aranjată armata turcă, îndată ce am trecut de poartă spre cazarmă. Lîngă poartă în stînga, se vedeau așezate două tunuri fără cai, dar cu artileriștii lîngă ele; mai înainte se vedea un escadron de carabinieri, iar tot locul celălalt spre valea Isvorului și pînă dincolo de poarta cazărmii era umplut cu infanterie. Deodată auzii o comandă turcă și abea întorcîndu-mi capul văzui că acea comandă pusese pe artileriști în mișcare. Îngrijorat de ceea ce vedeam strigai soldaților: „Mai iute copii", dar bieților soldați le venea foarte greu a executa comanda mea căci încă continuară a-și face loc cu mîinile prin desimea șirurilor turcești.

În acest timp, auzii o altă comandă din care văzui că toți soldații turci răspîndiți pe locul dinspre valea Isvorului cu cea mai mare repeziciune treceau în partea stîngă, adică spre cazarmă, înghesuindu-se printre rîndurile celorlalți staționați; unii venind strînși, trecură chiar prin rîndurile pompierilor. Unul dintre soldații turci, din repeziciunea traversării sale printre pompieri, a căzut în dreptul escadronului de carabinieri lîngă un ofițer care crezînd că turcul a căzut punîndu-i-se piedică de către unul de-ai noștri a lovit cu sabia un pompier [Dincă Bălășescu]. Pe cînd se petrecea aceasta un pocnet de armă despre aripa stîngă se auzi, abia întinsei capul să văd ce se petrece, însă în același moment s-au descărcat cele două tunuri, care au culcat la pămînt șirul al doilea și al treilea [de pompieri] cîți au fost în linie dreaptă, pînă la cotitura drumului unde mergeau. Tot atunci îmi fu atrasă privirea spre aripa dreaptă pe care o văzui încăierată cu turcii. Întîia despărțire [grupă] a întîiului pluton, cu sublocotenentul Bălășescu, a reușit a intra în curtea cazărmii[2]. Turcii, văzînd intra-

[1] *Magazin istoric*, nr. 10/1976.

[2] Împreună cu mica sa grupă, Bălășescu a reușit să se refugieze din Capitală și s-a alăturat taberei organizate de Gh. Magheru la Rîureni; ulterior, a trecut în Transilvania intrînd în rîndurile luptătorilor comandați de Avram Iancu.

rca în cazarmă a ofiţerului Bălăşescu cu despărţirea de pompieri, s-au repezit şi ne-au închis drumul [opunîndu-ne] de a mai putea intra, [pentru] a ne măcelări, ţinîndu-ne în mijlocul lor. Eram cu toţii închişi în mijlocul acelei armate, numeroasă în comparaţie cu noi. Speranţă de viaţă nu mai era. Tunurile lucrau şi eu am fost nevoit să comand culcare la pămînt, peste care să poată trece ghiulele[le] mărunte. Dar tot nu puturăm fi scăpaţi, căci auzii vaetele multora din soldaţii mei şi atunci am strigat din nou: „Arma la mînă, pe moarte sau pe viaţă". Soldaţii cei neräniţi se sculară şi ridicîndu-se toţi în toate părţile loveau cu baioneta şi alţii cu paturile puşcilor, făceau mare ispravă băgînd groaza în turci, care începuseră a fugi prin grădinile oamenilor spre valea Isvorului.

Fiecare din noi [ne] mişcam din loc în loc, săream şi dam lovituri de moarte tuturor acelora care ne stăteau în cale. Un ofiţer turc, pe la spate a căutat a mă izbi cu vîrful sabiei sale, dar din iuţeală i-a alunecat pe rotunzimea capului [meu], purtînd şi azi acest semn. Însă ofiţerul turc căzu mort spintecat, drept în două de greutatea săbiei mele. Tot în acest timp, un maior turc în [la] oarecare depărtare de mine făcea mult zgomot cu comandele sale. Un pompier însă în fuga sa prin mijlocul turcilor, se întîlneşte cu mine, îl întreb repede dacă puşca sa este încărcată, el răspunde că da, o luai repede din mîna lui, ochii pe maior şi îl făcui să muşte pămîntul, iar cu un glonţ de pistol am făcut să cază şi armăsarul de sub el. Tot în acea mare învălmăşeală am dat un glonţ lui Kerem [Kerim] paşa, pe care l-a purtat mai mult timp în pulpa piciorului, după cele ce mi s-a spus mai tîrziu.

Pe cînd împărţeam,. pe unde treceam, moartea tuturor celor din calea noastră, locotenentul Dănescu şi sublocotenentul Stărostescu căzură morţi. În acest timp, soldatul pompier Petre Busdugan, întîlnindu-se cu cîţiva fraţi pompieri au dat năvală la tunuri pe care găsindu-le încărcate a omorît mai întîi pe artileriştii aflaţi la ele, apoi, apărat de ai lui. a pus iască în tigaia puştii cele de cremene, pe care aprinzîndu-le făcu două bucăţi din ea, le-a pus la fiecare tun cîte una din aceste bucăţi şi îndreptîndu-le în desimea turcilor, care descărcîndu-se au făcut multe omoruri. În urmă, văzînd că face bine profitînd de zăpăceala turcilor, au luat cele două tunuri şi le-au dus pînă aproape de puşcăria veche. Dar văzîndu-se urmăriţi de întregul escadron de carabinieri, le-au lăsat la colţul puşcăriei, răspîndindu-se în toate părţile.

În vremea asta în care săream în mijlocul turcilor, lovind în stînga şi în dreapta, m-am pomenit în faţa porţii de la cazarmă, unde nu mai erau turci, şi am dat năvală intrînd pe poartă. Imediat m-am tras la stînga, aşezîndumă la adăpostul zidurilor de la cancelaria regimentului. Însă, patru soldaţi pompieri au intrat şi ei imediat după mine, dar, retrăgîndu-se la stînga unde eram eu, pe doi dintr-înşii i-au ajuns gloanţele acelora care mă urmăreau pe mine, căzînd morţi îndată, iar ceilalţi doi s-au dus drept în fundul curţii unde se mai vedeau un mic număr de soldaţi. De aici, de unde am putut vedea cum veneau soldaţii, unul cîte unul, pînă la jumătatea curţii, unde îşi descărcau arma sa [lor] în mulţimea turcească. şi n-au încetat pînă nu le-am făcut semne cu chipiul. În vremea asta, turcii îşi întocmiau rîndurile răspîndite şi temîndu-se că în cazarmă este multă armată română au început [să tragă] cu tunurile în zidurile cancelariei care le acoperea vederea. Iar eu, temîndu-mă că zidurile nu vor putea rezista mult. am pornit către fundul curţii, unde am găsit pe căpitanul Deivos cu un ofiţer, Ioniţă Gheorghe, vreo 60 soldaţi de regiment răspîndiţi şi vreo 10 pompieri, între care era şi purtătorul drapelului ridicat la Celei în ziua de 9 iunie 1848 [în cadrul Adunării de la Islaz] şi dat pompierilor ca o răsplată a devotamentului lor către guvernul de atunci.

Îngrijorat că ghiulelele acelor tunuri, care bubuiau mereu, vor ajunge, mai pe urmă, şi la noi, m-am consultat cu căpitanul Deivos şi cu ofiţerul Ioniţă Gheorghe şi împreună am decis a trimite un sublocotenent la turci şi a-i întreba ce vor de la noi. Am trimis pe ofiţer imediat, punîndu-i în vîrful sabiei batista mea albă, cu care, plecînd spre turci, au şi încetat din tunuri. Ofiţerul, înţelegîndu-se cu dînşii printr-un dragoman [tălmaci] sîrb de la Giurgiu, mi-a adus răspuns ca să ne ducem cu toţii la casele noastre, fiindcă armata română este desfiin-

ţată[1]. În urma acestui răspuns, am lăsat aici pe căpitanul Deivos ca să dezarmeze pe cei de faţă şi să plece cu ei pe poartă, iar eu m-am dus în partea cealaltă a cazărmii, unde mai era un număr de soldaţi de regiment, spre a-i dezarma şi pe ei. Căpitanul Deivos, mai fericit decît mine, a reuşit a-i dezarma şi a şi plecat. Eu însă am întîmpinat dificultăţi, căci unii din acei soldaţi erau mai îndărătnici, zicîndu-mi că nu lasă armele şi că trebuie să ne batem cu turcii. I-am făcut să înţeleagă că orice sacrificiu de sînge, de aici înainte ar fi nefolositor ţării şi, lăsînd sabia mea jos, le-am ordonat să-şi depună armele împrejurul săbiei mele, ceea ce s-a şi făcut. Plecînd însă spre poarta cazărmii, nu merserăm mult şi văzurăm că turcii de afară intră în curtea cazărmii, întocmind frontul pe un pluton din centru, mergînd în faţa noastră cu deschiderea focurilor, de i-au omorît pe mulţi din soldaţii de regiment, pe unii în faţă, pe alţii fugind, iar pe alţii pe cînd vroiau să sară peste ulucile din fundul cazărmii. Eu am scăpat cu viaţă.

---

[1] Conform ordinului dat de Fuad paşa armata revoluţionară urma să se desfiinţeze. În realitate, Gh. Magheru a organizat în continuare rezistenţa armată în tabăra de la Rîureni.

A doua zi m-am dus la mama, care mă plîngea neştiind ce am făcut. Dar pentru că aici eram căutat de turci prin oameni deghizaţi care mă cunoşteau, am plecat şi de aici, ducîndune la reprezentantul Marii Britanii, unde am găsit pe Eliad, pe [fraţii] Goleşti, pe Dumitru şi Ion Brătianu, pe C.A. Rosetti şi mulţi alţii. Am fost bine primit de toţi, chiar de consul care mi-a oferit ospitalitatea chiar după plecarea celor de aici. A trebuit să rămîn în Bucureşti prin locuri ferite, dar n-a durat mult decît o lună de zile, căci poliţia, prin spionii săi, m-a descoperit şi, arestîndu-mă, m-a dus la generalul comandant al garnizoanei Bucureşti. La general, am fost bine primit, mi-a făcut elogii foarte frumoase, lăudîndu-mi curajul şi bravura, că nu sînt vinovat de nimic, dar că trebuie să merg la Văcăreşti [pentru] a da relaţii de cele petrecute unei comisii întocmită pentru aceasta, ai cărei membri se numărau: colonelul [rus] Garbazky [din cadrul trupelor ţariste venite pentru a înăbuşi revoluţia] şi bătrînul boier Mihalcea C. Mi-a spus că nu am să stau la arest decît cel mult o lună de zile, asigurîndu-mă pe parola sa de onoare. Mi-a adăugat că faptele mele de bravură în Rusia ar fi fost încurajate prin gratificaţii, înaintare în grad şi chiar decorat. Mulţumind generalului de buna sa voinţă am fost dat unui ofiţer, care, cu doi cazaci, m-a depus la Văcăreşti — arestul politic de atunci. Acolo, cu toată parola generalului rus, am stat un an şi jumătate şi a trebuit [ca] Înalta curte criminală prezidată de ministrul de justiţie [Grigore Grădişteanu] să dea o sentinţă de nevinovăţia mea, pe al cărei temei am fost liberat din arest.

PLANSELE NOASTRE

① Lupta din Dealul Spirii. Litografie de epocă; jos: chipuri de pompieri din anul 1848, aşa cum au fost reconstituite în Muzeul pompierilor din Bucureşti
(**Bravii pompieri din Dealul Spirii**, p. 28)

②③ În numeroase colecţii se păstrează semnificative mărturii ale talentului şi ingeniozităţii făuritorilor de pipe. Iată cîteva piese lucrate din porţelan (1,5), lemn şi argint (3,4 — pe ultima se vede chipul lui Napoleon); chinezii foloseau şi pipa cu... apă (6). Cu aceeaşi iscusinţă s-au produs şi alte nenumărate obiecte destinate fumătorilor, ca această frumoasă „tocătoare" de tutun (2), făcută din carapace de broască ţestoasă, cu incrustaţii de sidef şi os (**Pipa şi fumătorii**, p. 57)

④ Aviaţia în anii primului război mondial: **a)** aparat german de tip **Aviatik**: **b)** acuarelă publicată în revista **L'Illustration**; **c)** la bordul unui aparat de vînătoare **Nieuport** (**Cavalerii văzduhului**, p. 40)

3

1

2

4
5
6

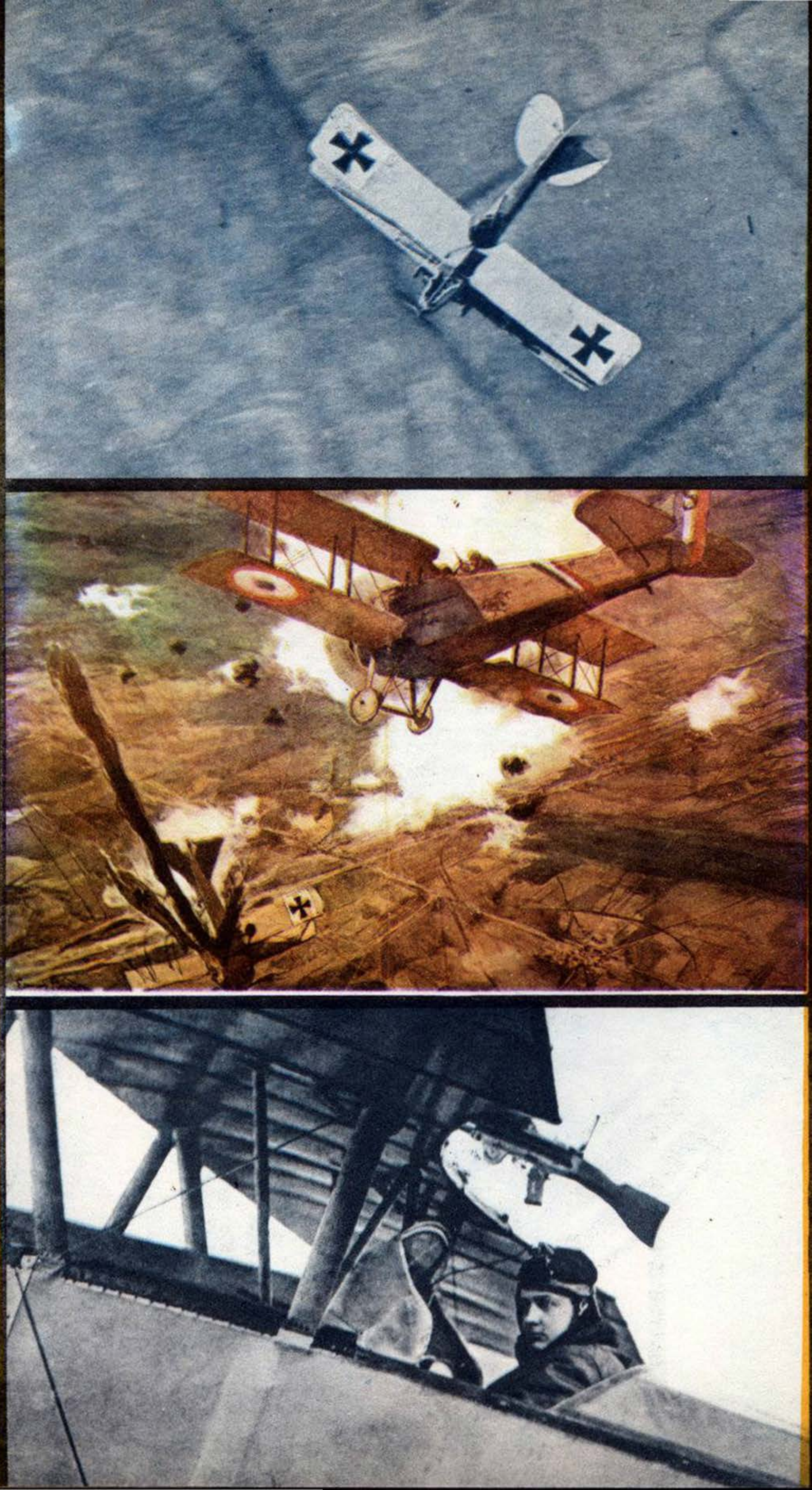

CARTI SOSITE LA REDACTIE

● **Ioan Silviu Nistor — CONTRIBUȚII MUREȘENE LA MAREA UNIRE DIN 1918** *(prefața de acad.* **Ștefan Pascu).**

Editura Dacia, Cluj-Napoca, 1981, 280 pp., 14,50 lei: *studiu și 83 documente din perioada 5 noiembrie 1918-16 februarie 1927.*

● **Stelian Brezeanu — O ISTORIE A IMPERIULUI BIZANTIN.**

Editura Albatros, București, 1981, 288 pp., 13 lei: *un mileniu de istorie (330-1453).*

● **NEOFASCISM, TERORISM, NOUA DREAPTĂ.**

Editura politică, București, 1981, 272 pp., 9 lei: *culegere de studii consacrate unor „probleme vechi, ipoteze noi în lumea capitalistă".*

● **Veniamin Ciobanu — RELAȚIILE POLITICE ROMÂNO-POLONE ÎNTRE 1699 ȘI 1848.**

Editura Academiei, București, 1980, 240 pp., 11,50 lei: *cercetare bazată pe o bogată documentație de arhivă sau mai puțin cunoscută.*

● **IMPERIALISMUL, SISTEM DE JEFUIRE ȘI EXPLOATARE A ALTOR POPOARE.**

Editura politică, București, 1981, 168 pp., 7 lei.

● **NEOFASCISMUL, TERORISMUL — PERICOLE PENTRU LUMEA CONTEMPORANĂ.**

Editura politică, București, 1981, 152 pp., 7 lei: *două culegeri de studii în ajutorul activităților de propagandă.*

● **Onisifor Ghibu — PE BARICADELE VIEȚII** *(ediție îngrijită, prefață, note și comentarii de* **Nadia Nicolescu;** *postfață de* **Mircea Zaciu).**

Editura Dacia, Cluj-Napoca, 1981, 384 pp., 15 lei: *amintiri din anii de școală ai cărturarului.*

● **Aurel Răduțiu, Ladislau Gyémánt — REPERTORIUL ACTELOR OFICIALE DIN TRANSILVANIA TIPĂRITE ÎN LIMBA ROMÂNĂ.**

Editura științifică și enciclopedică, București, 1981, 352 pp., 23 lei: *617 documente din perioada 1701-1847.*

● **MANUSCRIPTUM.**

București, 192 pp., 10 lei: *numărul 2(43) 1981 al revistei editate de Muzeul literaturii române, dedicat celei de-a 60-a aniversări a făuririi Partidului Comunist Român.*

● **VIITORUL SOCIAL.**

Editura Academiei, București, 1981, 388 pp., 10 lei: *numărul pe martie-aprilie 1981 al revistei, cuprinzînd și un grupaj de articole pe teme de politică și istorie.*

● **P. Radu, D. Onciulescu — PRIMUL COMPENDIU DE PEDAGOGIE ȘI METODICĂ ÎN LIMBA ROMÂNĂ 1776/1785.**

Timișoara, 1980, vol. I, 388 pp., vol. II, 444/pp., 58 lei.

CLIO ANUNȚĂ

Cea mai veche mențiune tipărită a denumirii de Dacia

În biblioteca orașului München (R.F.G.) se păstrează singurul exemplar ajuns pînă la noi dintr-o celebră lucrare tipărită de Guntenberg[1]*, printre primele, după descoperirea tiparului:* Türkenkalendar *(Calendar turcesc). Conform tradiției, acest calendar a ieșit de sub teascul celebrului tipograf german la Mainz în 1454. Este imprimat cu aceleași litere ca acel monument princeps al artei tiparului,* Biblia *editată de Gutenberg, în 1450-1455.*

Pentru noi, românii, calendarul din 1454 are o valoare deosebită, deoarece conține în text cea mai veche mențiune tipărită a denumirii de Dacia. Ea face dovada prezenței în conștiința europeană medievală a tradițiilor și amintirii Daciei străvechi, continuitatea descendenților vitejilor daci — românii — pe meleagurile strămoșești.

Menționarea Daciei (evident, pentru a desemna țările române) este făcută în pagina a doua a calendarului, în contextul unui apel la luptă, adresat principilor lumii, împotriva expansiunii otomane: „Ridicați-vă toți regii creștini ai Franței, Angliei, Castiliei și Navarei, ai Boemiei și Ungariei, ai Portugaliei și Aragoniei, ai Ciprului, Daciei [s.n.] și Poloniei, ai Danemarcei, Suediei și Norvegiei. Ajutați cu puterea voastră să învingem pe turci".

Despre această primă mențiune tipărită a Daciei a scris, în anul 1940, bibliofilul român Constantin I. Karadja, care a publicat și facsimile după textul calendarului.

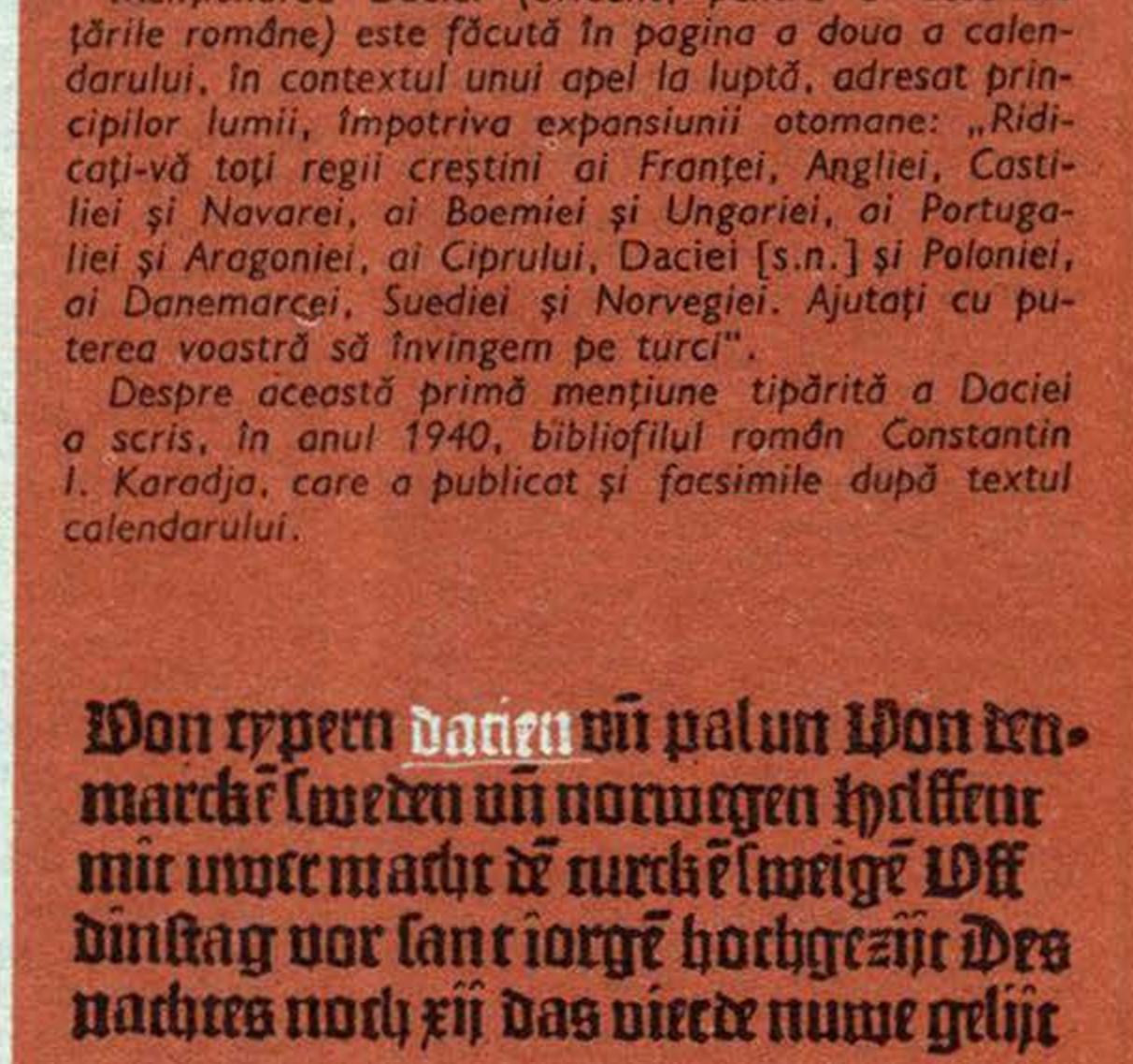
Von cypern dacien vñ palun Von denmarck̄ swedē vñ norwegen hylffen mit uwer macht dē turcken swechē Off dinstag vor sant iorgē hochgezīt Des nachtes noch xij das vierde nuwe gelīt

Reproducem și noi fragmentul de text în care apare numele Daciei. Invocarea principilor români la lupta antiotomană relevă ecoul european al rezistenței țărilor române împotriva expansiunii turcești, pentru apărarea independenței și neatîrnării pămînturilor strămoșești.

Mihai CULMAN,
Biblioteca Centrală de Stat

[1] *Magazin istoric*, nr. 9/1972.

septembrie 1931

MICROARHIVA MAGAZIN ISTORIC

ÎN BUCUREȘTI, ACUM 50 ANI

Septembrie, 1931. Evenimente, fapte, întîmplări, fiecare asamblîndu-se pe măsura dimensiunilor sale în curgerea firească a istoriei. Cum s-au reflectat ele în conștiința contemporanilor? Ce ecou au avut în rîndul celor care le-au cunoscut nemijlocit sau, și mai mult, au participat la înfăptuirea lor? Fără pretenția de a realiza — cum am precizat și în numerele trecute ale revistei[1] — o ierarhizare riguroasă sau o cuprindere exhaustivă a acestor evenimente și fapte, să încercăm o rememorare a cîtorva dintre ele, așa cum se află consemnate în presa bucureșteană de acum 50 ani.

Cine răsfoiește paginile acestei prese nu poate să nu constate că evenimentul care, zile de-a rîndul, capătă o largă rezonanță în cuprinsul ziarelor este alegerea, pentru a doua oară[2], a marelui diplomat român Nicolae Titulescu ca președinte al Adunării Societății Națiunilor de la Geneva. Știri și comentarii cu titluri ca *Succesul fără precedent al României la Geneva*, *N. Titulescu a fost reales președinte al Adunării Societății Națiunilor*, *Buna impresie a realegerii d-lui N. Titulescu* ocupă spații ample. Presa relevă că votul majorității absolute a reprezentanților celor 51 state, între care 3 președinți de consiliu de miniștri și 23 miniștri de externe, are o largă semnificație și datorită faptului că tradiția „cere ca niciodată aceeași persoană să nu poată fi aleasă de două ori la președinția Adunării".

„Se anunțase acum cîteva zile — scrie[3], de exemplu, ziarul *Universul*, din 9 septembrie — candidatura mai multor personalități politice la demnitatea de președinte al Adunării Societății Națiunilor. Numele d-lui Titulescu nu era trecut printre candidați, deoarece Adunarea și-a impus regula să nu aleagă pe nici unul din foștii ei președinți. De astă dată s-a făcut o excepție pentru delegatul României. În urma propunerii și demersurilor făcute de membrii delegației Marii Britanii, la care s-au asociat imediat și alte delegațiuni, d. N. Titulescu a fost stăruitor rugat să accepte iarăși președinția Adunării acestui for internațional. Și în ședința de luni, 7 sept[embrie] c[urent] a 12-a adunare plenară a Societății Națiunilor a proclamat ales președinte pe N. Titulescu. Această realegere fără precedent, în demnitatea de președinte al Adunării Societății Națiunilor, este o mare cinste, nu numai pentru d. Titulescu — care se bucură în sînul acestui însemnat for internațional de o ascendență incontestabilă, atît prin însușirile sale de bărbat de stat european, cît și prin strălucitul său talent oratoric — ci și pentru țara noastră".

În editorialul apărut în numărul de a doua zi, același ziar scrie: „Realegerea d-lui N. Titulescu ca președinte al Adunării Societății Națiunilor, în împrejurările actuale, cînd se dezbat

[1-2] *Magazin istoric*, nr. 7,8/1981; 2/1974.

[3] Pentru a ușura lectura, nu am marcat cu puncte de suspensie întreruperile de text în extrasele preluate din ziarele respective. Precizăm, de asemenea, că în redarea acestor extrase am păstrat, cu unele excepții cerute de normele ortografice actuale, scrierea din original.

Cronică măruntă

Presa se face tot mai insistent ecoul zvonurilor despre o eventuală remaniere și chiar demisie a guvernului condus de Nicolae Iorga, ca rezultat al disensiunilor ce ar exista în legătură cu „programul economic și financiar pe baza ideilor diriguitoare ale d-lui Argetoianu". Pentru limpezirea lucrurilor, ziarul primului ministru, Neamul românesc, ține să publice o precizare, din care Universul, din 9 septembrie, reia cîteva extrase: „Toate svonurile privitoare la retragerea guvernului sau la schimbări în compunerea lui sînt cu desăvîrșire neîntemeiate. Pe de altă parte — precizează Universul, — demințind știrea, înregistrată de aproape unanimitatea ziarelor, referitoare la credința lui Argetoianu că guvernul nu mai poate dura în forma sa actuală, Neamul românesc adaugă că toate versiunile potrivnice, rămîn simple și neoperante cancanuri politice".

În același timp, primul-ministru caută să trateze astfel de „cancanuri" cu spontaneitatea și umorul său caracteristice; cel puțin așa rezultă din ziarele din care spicuim cîteva replici atribuite lui Iorga. Dimineața, din 11 septembrie, scrie că vizitînd expoziția din Parcul „Carol", „regele s-a oprit înaintea unui avion și s-a adresat d-lui Iorga:

— Domnule Iorga, ai sburat vreodată?

D. Iorga a răspuns suveranului:

— Nu, Malestate, mulți ar vrea să sbor, eu mă simt însă foarte bine în locul în care mă aflu.

La aceeași expoziție, pe cînd d. Iorga vizita alt pavilion, un confrate l-a făcut atent că i s-au desfăcut șireturile de la pantoful drept, spunînd:

— Excelență, nu mi-ar face plăcere să asist la căderea unui prim-ministru, vă fac atent că șireturile pantofilor dv. s-au desfăcut.

Premierul răspunde politicos:

— Mulțumesc. Sper însă că aceasta ar fi unica posibilitate de a produce o cădere".

Și fiindcă a venit vorba de „glumele d-lui Iorga", cum se exprimă același ziar, consemnăm și următoarea notă apărută în numărul din 8 septembrie al publicației amintite: „După cum se știe, d. N. Iorga este supărat pe ziariști; totuși nu se poate dezobișnui

Bucureștii acum 50 ani: pod în dreptul Palatului Justiției, peste Dîmbovița încă neacoperită de planșeul de beton

Începe școala ...

marile probleme internaționale, cînd națiunile reprezentate la Geneva se frămîntă să găsească soluții pentru remedierea crizei generalizate, sau cînd statele învinse [în primul război mondial] dau asalt tratatelor de pace, însuflețite de dorința revanșei — este un fapt politic interesant și important. N. Titulescu a obținut voturile majorității Adunării plenare a Societății Națiunilor, pentru că e considerat a fi exponentul acelei politici internaționale, care permite aducerea la îndeplinire a programului areopagului de la Geneva, prin luarea în considerație a realităților. Cuvîntarea pe care a pronunțat-o noul președinte, cu prilejul realegerii sale, este o dovadă în această privință".

Relevînd „buna impresie a realegerii d-lui Titulescu", ziarele din Capitală reproduc și numeroase extrase din articolele publicate de presa internațională. Iată cîteva din aceste extrase, apărute în ziarele *Dimineața*, *Universul* și *Adevărul*, cu data de 10 septembrie. *Tribune de Genève*, de exemplu, scrie că, *„din punct de vedere practic, alegerea d-lui Titulescu, care a întrunit de la primul scrutin majoritatea absolută, trebuie salutată ca o adevărată binefacere. El a fost anul trecut un președinte model și cu el putem fi siguri că dezbaterile vor fi conduse de o mînă fermă, că nu va fi timp pierdut și că Adunarea va da maximul ei de muncă eficace"*.

În același spirit se pronunță și ziarele franceze. *Echo de Paris* subliniază că *„d. Titulescu, ale cărui merite sînt atît de cunoscute, are pentru a doua oară misiunea de a prezida Adunarea. Aceasta se datorește eminentelor sale calități: hotărîre, suplețe, tact, spirit politic"*. *Le Journal* remarcă faptul că *„realegerea d-lui Titulescu inaugurează o nouă metodă avînd argumente foarte convingătoare în favoarea ei. Președinția Adunării internaționale nu este o funcție onorifică. Adunarea Societății Națiunilor a vrut să găsească un animator încercat. D. Titulescu, urcînd fotoliul prezidențial, a făcut să strălucească imediat dibăcia sa. Aplauzele cu care a fost primit de la început au sporit în timpul discursului ce a rostit"*.

Comentarii elogioase apar și în presa britanică. Relevînd calitățile diplomatului român, *Times* scrie că *„delegații au arătat că prefuiesc modul efectiv în care d. Titulescu a prezidat anul trecut, realegîndu-l președinte. Onoarea realegerii este fără precedent"*. În același fel se pronunță și *Morning Post*: *„Este un tribut de cinste personală care i se aduce pentru modul remarcabil în care a condus și a controlat Adunarea de anul trecut"*. *Daily Chronicle* subliniază următoarele: *„Votînd astfel, Adunarea și-a manifestat hotărîrea de a-și servi propriile sale interese, alegîndu-și președinte pe acela care s-a dovedit mai capabil"*. La rîndul său, *Daily Telegraph* relevă că *„pentru întîia dată un președinte a fost reales"* și accentuează sprijinul dat de Anglia, Franța și Mica Înțelegere pentru realegerea reprezentantului român.

Cronică măruntă

de a fi înconjurat la toate ocaziile de reprezentanții presei. Aceștia urmăreau pas cu pas pe actualul președinte al consiliului și înregistrau — deseori cu o vinovată amabilitate — tot ce spunea actualul președinte al consiliului. Și este nu spunea și spune d. Iorga. De cînd este însă om cu răspundere, d. Iorga primește deseori reproșuri pentru spontaneitatea cu care își spune părerile. Firește, vinovați sînt ziariștii. Dar aceștia s-au cam săturat de ieșirile d-lui Iorga și au decis să-l lase pur și simplu în pace. Ceea ce iarăși nu-i place primului-ministru. Ieri, la ieșirea din Consiliu, d. Iorga n-a fost întîmpinat de nici un ziarist. Oarecum contrariat, primul-ministru s-a adresat d-lui Vlahide.

— Ei dragă, de ce nu vin ziariștii la mine să le comunic ceva senzațional? În sala de Consiliu, un ministru a fost asasinat de e tre un coleg al său. Ziariștii pot pofti să vadă victima — a încheiat d. Iorga malițios și s-a urcat în mașină, grăbit să ajungă la Văleni, unde-l așteaptă de șase zile sacii de corespondență trimiși de Ministerul Instrucțiunii. Cît privește ministrul asasinat, ziariștii au priceput că e vorba de d. Argetoianu, care nu mai poate suporta fantaziile și capriciile d-lui Iorga!"

Să urmărim acum alte fapte și întîmplări din „cronica măruntă" a lunii septembrie 1931:

● Din cauză de boală a d-nei Maria Filotti, spectacolul de miercuri seara, 2 septembrie, cu O scrisoare pierdută, se înlocuiește cu Hamlet de Shakespeare, cu Ion Manolescu în rolul titular. (2 septembrie)

● Dimineața informează despre construcția de aeronave în U.R.S.S. „Primele linii de navigație aeriană vor lega centrul Uniunii Sovietice cu extremul nord, cu pustiile Asiei Centrale și cu coasta Oceanului Pacific". (3 septembrie)

● Meseriași dintre cei angajați ca muncitori la grădina Procopoaia (terenul din fața Ministerului sănătății) ni s-au plîns că nu li se plătește munca efectuată, deoarece nu se știe cine trebuie să-i plătească, Ministerul muncii sau Primăria. (3 septembrie)

● Se anunță concursurile cu subiecte date pentru premiile Acade-

septembrie 1931

Pe şantierul arheologic de la Mangalia-Callatis

Cronică măruntă

miei române. La secţiunea istorică sînt propuse, între altele, temele: Istoria românilor de la Aurelian pînă la fundarea principatelor; Viaţa şi faptele lui Tudor Vladimirescu şi starea socială şi culturală din timpul său; Figuri mai caracteristice din Războiul Independenţei; Periodice româneşti între anii 1828 şi 1848 şi influenţa lor asupra vieţii naţionale. (5 septembrie)

● Se aduce la cunoştinţa amatorilor că la aeroportul Băneasa se întreprind zboruri de plăcere în fiecare duminică şi sărbătoare între orele 10-12 şi 16-18. (6 septembrie)

● „Avuţiile acestei lumi trebuie produse, împărţite şi consumate cu socoteală, întocmai după învăţăturile economiei politice [care trebuie] să impună cît mai repede legea unică, legea dreptăţii. Săpată cu dalta într-un monolit uriaş, legea aceasta nu trebuie să cuprindă decît trei cuvinte: Pîine pentru toţi!" (Universul, 7 septembrie)

● Locuitorii cartierului Grant roagă pe d. primar al sectorului să se ocupe de repararea şoselei Giuleşti în dreptul Regiei tutunurilor. Pe vreme frumoasă, nori de praf se ridică pe această porţiune, iar pe timp ploios acei care se avîntă prin noroi riscă să rămînă fără galoşi în picioare. (9 septembrie)

● Faţă de reducerea salariilor şi de curba de sacrificiu ce li s-a aplicat funcţionarilor, direcţiunile teatrelor sînt rugate să acorde o reducere, la toate reprezentaţiile, funcţionarilor publici, care în actuala situaţie sînt nevoiţi să renunţe la reprezentaţiile pe care ar dori să le vadă. (12 septembrie)

● D. profesor Traian Ionaşcu, de la Facultatea de drept din Iaşi, a fost ales membru corespondent al Institutului american de drept şi legislaţie comparată din Washington. (12 septembrie)

● Prof. dr. Ştefan Minovici [1867-1935, chimist român] a fost distins de guvernul francez cu Ordinul „Legiunea de onoare" în gradul de ofiţer. (12 septembrie)

● Biroul Asociaţiei publiciştilor români (A.P.R.) şi-a început activitatea la sediul său din Calea Victoriei 52. (14 septembrie)

Preţuirea de care se bucură politica externă a României îşi găseşte ilustrarea şi în alegerea, cum ne informează *Dimineaţa* din 10 septembrie, a unor reprezentanţi ai ţării noastre „în diferite comisiuni ale Adunării Societăţii Naţiunilor".

Relevant pentru atmosfera în care îşi începe lucrările înaltul for internaţional de la Geneva este şi articolul Elenei Văcărescu, intitulat *Omul de mîine* şi apărut în ziarul francez *l'Intransigeant*, articol din care *Dimineaţa*, cu data de 4 septembrie, reproduce cîteva fragmente: *„Anul acesta s-au întrunit la Geneva o serie de poeţi, scriitori şi artişti din lumea întreagă, între care poetul laureat al Angliei, John Masefield, Paul Valéry, Thomas Mann, Focillon, Jules Destrée, marea romancieră norvegiană Rol Anker, Ugo Ojeti, Karel Čapek, Béla Bartók etc. Deasupra acestei fraternităţi spirituale* — scrie domnişoara Văcărescu — *pluteşte o dorinţă puternică. Ea se poate tălmăci prin aceste trei cuvinte: a îndruma, a şti, a sluji şi se exprimă prin cîteva întrebări, care trădează o îngrijorare nobilă: ce va fi omul de mîine?"*.

În paginile presei din această lună întîlnim, din nou, numele Elenei Văcărescu, în relatările despre Congresul internaţional al cuvîntului. Deschise la Paris, la 5 septembrie, lucrările acestui congres se desfăşoară sub patronajul lui Aristide Briand[1] şi sub preşedinţia activă a „distinsei noastre compatrioate", cum scrie *Dimineaţa* din 10 septembrie. Aceeaşi publicaţie franceză, amintită mai înainte, *l'Intransigeant*, publică un interviu cu Elena Văcărescu, din care *Dimineaţa* reia cîteva fragmente: *„Progresul ştiinţific, perfecţionarea mijloacelor de comunicaţie, care îngăduie cuvîntului să fie răspîndit chiar în clipa cînd e rostit, pe toate punctele planetei, au produs o circulaţie de idei tot atît de intensă ca şi circulaţia oamenilor şi a mărfurilor şi au îndemnat statele să pună principiul că opera orală trebuie protejată la fel cu oricare altă operă a spiritului. Cuvîntul este lucrul cel mai viu, instrumentul sacru al omului, un mijloc de artă"*.

Cronica acestei luni septembrie, de acum 50 ani, consemnează şi alte manifestări internaţionale la care România este prezentă. Tot la Paris, are loc, cum scrie *Universul* din 26 septembrie, „al treilea Congres internaţional de geografie", la care participă „aproape nouă sute de savanţi, reprezentînd 35 ţări". România fiind reprezentată, printre alţii, de profesorul G. Vâlsan. În prima decadă a lunii, are loc la Roma, ne informează *Adevărul* din 11 septembrie, „Un congres internaţional demografic" la care ţara noastră este reprezentată „prin d. dr. Sabin Mănuilă, directorul Serviciului statistic, demografic şi al recensămîntului general din 1930". Să reţinem şi o informaţie apărută în *Universul* din 20 septembrie despre „un Congres medical al ţărilor din sud-estul Europei, organizat la

[1] Aristide Briand (1862-1932), om politic şi diplomat francez, de mai multe ori prim-ministru şi ministru de externe al Franţei.

Horowitz la București

Ilustrul pianist a concertat și la București în cursul unui turneu european

Concurs de frumusețe organizat de românii americani

Sofia, între 12 și 13 ale lunii, întrunire propusă și votată la un congres național de specialitate, ținut în urmă cu un an în capitala României. La Sofia, „țara noastră a fost reprezentată de numeroși delegați. În biroul congresului au fost proclamați din delegații români ca președinte și vicepreședinte d-nii prof. Meținanu, dr. Costinia-senior și dr. Țețu".

La rîndul ei, România este gazda cîtorva manifestări internaționale de seamă, între care și Expoziția internațională de aero-auto-radio-electricitate de la București. În cuvîntul rostit la inaugurare — după cum citim în *Universul* din 11 septembrie — ministrul industriei, Vasilescu-Karpen, spune între altele: „Dacă în această expoziție, contribuția industriei străine este încă covîrșitoare, manifestarea românească tocmai în direcțiile reputate mai dificile ale aviației și ale aplicațiunilor electricității este demnă de toată lauda și marchează un progres rapid al acestor industrii, în ultimii ani de zile".

Să consemnăm în această cronică a lunii septembrie 1931 și două reuniuni naționale ce amintesc de momente cu largi rezonanțe istorice. ASTRA, „decana instituțiilor cărturărești din România — cum scrie *Adevărul*, din 15 septembrie — „septuagenara Asociațiune pentru cultura poporului român, își are astăzi congresul". Ziarul relevă că ASTRA, întemeiată la 1861, a editat revista *Transilvania* și, sub auspiciile ei, a apărut prima enciclopedie românească[1]. Asociația dispune de o vastă bibliotecă, posedă un muzeu etnografic etc. Tot în aceste zile are loc la Focșani, Congresul Ligii Culturale [a cărei denumire completă este Liga pentru unitatea culturală a tuturor românilor]. „Congresul din anul acesta — scrie *Dimineața*, din 15 septembrie — are o întreită semnificație: sărbătorirea aniversării de 60 ani a d-lui prof. N. Iorga, împlinirea a 40 ani de existență și activitate a Ligii culturale și, în sfîrșit, dezvelirea monumentului [la Focșani]", pe locul unde se afla odinioară granița dintre Muntenia și Moldova, simbolizînd eterna unire.

Am inclus în cronicile apărute în ultimele două numere ale revistei noastre o serie de extrase din presa vremii despre dimensiunile și implicațiile șomajului și ale reducerii salariilor. Iată, de astă dată, o notă, intitulată *Cîte un 5 fiecare*, din ziarul *Adevărul*, cu data de 24 septembrie, care comentează, cu o nuanță de ironie, o altă fațetă a realității capitaliste a vremii: „Iată-mă la vîrsta la care mă aflu, asistînd la o revenire a copilăriei mele, de care am făcut haz. Dorind să fiu și eu bogat, imaginasem ca fiecare ins din țară să-mi dăruiască cîte un 5, adică minimum de monedă în circulație pe atunci, de care oricine se putea lipsi cu cea mai mare ușurință. Și astfel, aș fi fost în pose-

[1] Este vorba despre *Enciclopedia română*, în 3 volume, de C. Diaconovici. Sibiu, 1898-1904.

Cronică măruntă

● **Este dată publicității telegrama președintelui Congresului Federației interaliate a vechilor combatanți (Fidac): „Reunită la Praga cu ocazia celui de-al doisprezecelea congres, Fidac adresează națiunii române omagiul simpatiei sale adînci și asigurarea totalei sale credințe în spiritul frățesc care a unit națiunile aliate în timpul marelui război". (14 septembrie)**

● **Ministerul muncii a acordat din fondul de șomaj suma de lei 760 000 Confederației Generale a Muncii, pentru ajutorarea șomerilor lucrători înscriși în sindicatele pendinte de această confederație. Suma a fost ridicată de d. deputat I. Flueraș și va fi împărțită prin sindicatele muncitorești. (14 septembrie)**

● **Amenda aplicată fabricii de ciorapi Adesgo, în valoare de 39 milioane lei — pentru neplata impozitului pe cîțiva ani —, a fost aprobată ieri de ministrul de finanțe. (14 septembrie)**

● **Pregătiri în vederea sărbătoririi a 100 ani de la moartea lui Goethe (martie 1932). Sînt anunțate conferințe de Ion Petrovici, Simion Mîndrescu, Ion Marin Sadoveanu, Ion Sîn-Georgiu, Paul Zarifopol, Tudor Vianu, Em. Cioran, Oscar Walter Cisek. (16 septembrie)**

● **Din noutățile bibliografice ale lunii: Analele Academiei române (ședințele din anii 1930-1931); Arthur Gorovei: Descîntecele românilor; G. Ionescu Sisești: Agricultura în epoca contemporană; N. Iorga: Grecia de astăzi; D.I. Suchianu: Sociologia**

● **Asfaltarea șoselei București-Snagov fiind terminată e o adevărată plăcere de a vizita Snagovul. (19 septembrie)**

● **În Pavilionul inventiilor din Parcul „Carol" sînt expuse, între altele: un automat de distribuit țigări, fără debitant; un aparat de dat restul; un aparat de prins hoții de buzunar; un sistem „uman și sigur" de încătușat delincvenții periculoși; sideful sintetic; scaun pliant; calorifer de apartament. (20 septembrie)**

septembrie 1931

Lucian Popescu (dreapta), campion european la categoria muscă, cîştigă şi titlul de campion continental la categoria cocoş, înîntrecerea cu spaniolul Carol Felix

Cronică mărunţă

● Academia română a ţinut vineri, 18 septembrie, la ora 3[15] şedinţă intimă sub preşedinţia d-lui prof. I. Bianu, reluîndu-şi activitatea după vacanţa de vară. (21 septembrie)

● Sînt anunţate 40 falimente în Capitală, printre care: Banca de industrie şi comerţ, Banca mercantilă română, Banca „Izbînda", Fabrica de oţet a Băncii „Franco-Română", Ţesătoria „Argeşul", Fabrica de sticlărie „Brazi". (21 septembrie)

● Medicii de plasă sînt obligaţi să domicilieze în circumscripţia pe care o au. Cazurile de absenţe ce se vor semnala ministerului vor fi imediat sancţionate, medicii fiind socotiţi demisionaţi. (21 septembrie)

● La bariera Bucureştilor se petrec din nou acele mici abuzuri ale agenţilor în subordine, menite să indispună grav populaţia rurală. Ţăranii care vin cu diferite mărfuri trebuie să cumpere broşuri şi cărţi pentru care li se la cîte 100 lei. Ţăranii s-au plîns că li s-a vîndut, în mod forţat, pentru suma de 150 lei un volum care trata despre problemele automobilistice! (22 septembrie)

● La Geneva, are loc o seară muzical-literară oferită de Asociaţia helveto-română. Elena Văcărescu conferenţiază despre arta românească. În asistenţă, Avenaol, secretarul general al Societăţii Naţiunilor. (23 septembrie)

● Consiliul de miniştri a aprobat cedarea unei porţiuni din terenul Muzeului zoologic din Bucureşti, în suprafaţă de 1 362 m.p., Primăriei Bucureşti, pentru amenajarea Pieţei Victoriei. (23 septembrie)

● Duminică [20] au început repetiţiile la noul teatru Alhambra. La festivitatea inaugurală au asistat: I.M. Sadoveanu, Em. Bucuţa, C. Tănase, T. Muşatescu, N. Kiriţescu, N. Roman. (23 septembrie)

● O invenţiune, menită să bulverseze [schimbe în mod radical] cu desăvîrşire cinematograful sonor şi mut, este desigur aceea a telecinematografului sau transmisiunea filmelor prin radio. Telecinematograful, bazat pe principiile televiziunei, ne permite să asistăm la un film de la domiciliu, graţie unui simplu aparat. (24 septembrie)

siunea sumei de trei sute de mii de lei. Iar cînd mă întrebam serios, de ce nu s-ar putea realiza aşa ceva, eu însumi izbucneam în hohote de rîs. Or, iată că astăzi copilăroasa mea dorinţă devine nu numai o dogmă şi un procedeu de stat, dar mai toate categoriile de cetăţeni, agricultori, industriaşi, viticultori, crescători de vite, chiar comercianţi, aceşti oameni eminamente practici şi realişti cu toţii cer cîte un 5 publicului, ca să iasă din greutăţile ce-i apasă. Suferă agricultura de scăderea mondială a preţurilor? Să-i dea fiecare cîte un timbru de un leu pe pîine — căci brutarii dau şi de la ei, dar iau şi din spinarea noastră a tuturor — şi iată agricultura uşurată, dacă nu salvată. Industriaşii speră să iasă din criză, sau măcar s-o ducă un timp, dacă vor fi încurajaţi de stat, fie direct prin comenzi, fie prin mari uşurări fiscale, adică tot noi o să fim platnici. Şi aşa mai departe, toate categoriile de producători. Dar publicului, cine să-i furnizeze acei nenumăraţi cinciuri ce i se cer, lui, care şi el se plînge de criză, lipsă, greutăţi fiscale şi celelalte?"

Anul 1931 a debutat cu o serie de măsuri luate de clasele dominante pentru rezolvarea crizei economice pe seama maselor muncitoare. În ianuarie s-a aplicat „prima curbă de sacrificiu", care a constat în reducerea cu 10 pînă la 23 la sută a lefurilor salariaţilor publici şi instituirea unui nou impozit, a sporit numărul muncitorilor concediaţi, îndeosebi la C.F.R. şi în ramurile minieră şi petroliferă.

Efectele acestor măsuri se resimt deci şi în cursul lunii septembrie. Ele continuă să se impună atenţiei presei, deşi principalele ziare apărute în această perioadă şi pe care le avem la îndemînă pentru alcătuirea cronicii de faţă filtrează informaţiile şi comentariile cu foarte mare grijă. Dar frecvenţa ştirilor şi articolelor despre numeroasele drame pe care le provoacă lipsurile de tot felul şi, în general, despre neajunsurile care împovărează viaţa oamenilor muncii este deosebit de grăitoare.

Septembrie este luna în care, de regulă, se redeschid şcolile. În acest an 1931, începutul unui nou an în învăţămînt este marcat şi el de criza economică. „Înregistrăm cu mîhnire — scrie *Universul*, din 1 septembrie — desfiinţarea unui număr însemnat de şcoli teoretice şi practice (normale, gimnaziale, licee, şcoli de meserii şi de menaj). Dacă din punctul de vedere financiar, desfiinţarea acestor şcoli a fost o tristă necesitate bugetară, spre a se realiza economii, din punct de vedere cultural, asta înseamnă că am dat cu cîţiva paşi înapoi".

În calitatea sa de ministru al instrucţiunii, Iorga ţine două conferinţe la radio, în care, între altele îşi expune concepţiile sale cu privire la rosturile învăţămîntului.

Marele istoric pledează pentru strînsa legătură dintre învăţămînt şi nevoile vieţii: *„Trebuie să prefacem mîinile copiilor în mîini harnice şi vii. Jumătate din timpul elevilor să fie consacrat*

Ilustrațiunea română se amuză, publicînd pe copertă o Gioconda modernă: Marlene Dietrich

Aviatori români concurînd pentru „Cupa Bibescu", în raidul Roma-București

tuturor lucrurilor necesare vieții, iar nu vanității lor. În școala primară, cursurile de după amiază trebuie să sprijine această operă a educației mîinilor în strînsă legătură cu caracterul și nevoile elevilor. Trebuie să se lucreze obiecte de mînă utile. Să se preda croitoria, cismăria, lemnăria și fierăria, ca și în America, unde elevul este pregătit pentru viața practică. Elevul să se pregătească pentru greutățile vieții, care se tot înmulțesc". Și mai departe: *„Eu doresc o școală deschisă de dimineață pînă seara sătenilor, și în care copiii să fie primiți cu un zîmbet de învățătorii lor. În această școală să nu se predea teorie; murim de teorie; cu cît știe cineva mai puțină carte, cu atît face mai multă teorie. Să se învețe în școala aceia de stat meșteșuguri, să nu fie curtea ei uscată vara și noroioasă iarna, ci în mijlocul celor mai frumoase grădini. Să fie oglinda satului, mîndria și marele atelier al său".*

În împrejurările de acum 50 ani, o astfel de școală era însă greu de înfăptuit. Cum remarca și un comentator al ziarului *Universul*, cu data de 17 septembrie, ziar din care am reprodus și extrasele de mai sus, o astfel de imagine a școlii ca aceea zugrăvită de savant nu putea rămîne decît „undeva într-un colț al sufletului său frămîntat numai de gînduri bune".

Lună de sfîrșit de vară, septembrie reprezintă, pentru arheologi, încheierea campaniilor de săpături. Din activitatea arheologică a verii lui 1931, presa lunii septembrie consemnează rezultatele cercetărilor efectuate în Oltenia de o echipă condusă de prof. Grigore Florescu. Au fost cercetate așezările străvechi de la Turnu Severin, Răcari (Dolj). „Afară de cercetările făcute la cele două castre din Mehedinți și Dolj, de d. profesor Florescu — precizează *Universul*, din 16 septembrie — s-au făcut noi cercetări în comuna Vîrtopu, precum și în comuna Plopșor, ambele în Dolj. Atît la Vîrtopu cît și la Plopșor s-au găsit mai multe așezări din prima epocă a fierului, numită de arheologi Hallstatt".

Același ziar remarcă și rezultatele altor importante investigații arheologice, efectuate la palatul domnesc din Tîrgoviște (10 septembrie): „Săpăturile arheologice în jurul ruinelor palatului domnesc au început de săptămîna trecută și au ca scop: în primul rînd, să se curețe molozul și murdăria aciuită acolo — din vitregia vremurilor și indolența noastră — peste această mărturie sfîntă a zilelor noastre de mărire, iar, în al doilea rînd, să se poată lăsa ochiului calea liberă a admirațiunii pentru arhitectonica unor timpuri de mult apuse. Lucrările sînt grele și costisitoare, de aceea ele au fost eșalonate pe un interval de 2-3 ani. Zi de zi, iese la iveală — sub presiunea tîrnăcoapelor — zidăria înfiptă pare-se pînă în fundul pămîntului: o zidărie de un metru lățime, în care piatra și cărămida par unite pentru eternitate".

Cronică măruntă

● În localul bibliotecii croitorilor din str. Știrbei Vodă 43 a avut loc o ședință în care s-a discutat frecventarea bibliotecii și s-a constatat că biblioteca, în timp de un an, a avut 600 cititori care au primit volume la domiciliu. (24 septembrie)

● Un cititor ne roagă să arătăm că e necesar să se introducă și la noi o reformă, și anume primăriile să anunțe imediat poșta și poliția de schimbările de nume ale străzilor. (25 septembrie)

● Taxe la Facultatea de drept. Pentru diploma de licență: taxa de construcție — 3 000 lei; taxa de frecvență — 750 lei; taxa de bibliotecă și specială — 300 lei. Pentru doctorat: taxa de construcție — 3 000 lei; taxa de frecvență — 1 200; taxa de bibliotecă și specială — 600.

Înscrieri provizorii nu se admit. (26 septembrie)

● A apărut nr. 2 din Eficiența, singura revistă din lume care apare în 8 limbi străine, în 8 țări diferite și care vă învață să cîștigați mai mult, mai repede și mai ușor! Citind-o, găsiți drumul sigur spre succes, bogăție, fericire. Adresa: Eficiența, str. C. Dissescu 19. (26 septembrie)

● Universul prezintă o scriere a geografului italian Francesco Berlinghieri (1440-1501), cuprinzînd informații despre luptele lui Ștefan cel Mare cu turcii, precum și referiri la vechea Dacie. (27 septembrie)

● La Teatrul Național, premiera piesei Anna Karenina, după celebrul roman al lui L.N.Tolstoi. Din distribuție: Maria Filotti, I. Manolescu, G. Calboreanu, Marieta Sadova, Elvira Godeanu, I. Sîrbu, I. Fințeșteanu. (28 septembrie)

● Henri Lorin, deputat de Gironde, publică în ziarul parizian Ordre un articol consacrat României: „România rămîne credincioasă puterilor a căror eliberare este solidară cu a ei, adică statele din Mica înțelegere". (30 septembrie)

Rubrică de: Valeriu BUDURU, Ioan LĂCUSTĂ, Ioana URSU

Selecția fotografiilor: Radu Ion POPESCU

CAVALERII VĂZDUHULUI

Românii se numără printre pionierii aviației mondiale. Traian Vuia a fost cel dintîi om din lume, care, la 18 martie 1906 — dată înscrisă în calendarul aviatic — a reușit să se desprindă de pămînt, cu un aparat mai greu decît aerul, folosind mijloace proprii de bord. Un alt inventator și pilot de renume mondial a fost Aurel Vlaicu, iar marele om de știință Henri Coandă a fost nu numai un savant de mare prestigiu, ci și inventatorul avionului cu reacție.

În sfîrșit, vorbind despre personalitățile ilustre ale aviației mondiale, de origine română, nu putem omite pe George Valentin Bibescu, posesor al unuia dintre primele brevete de zbor din lume și vreme de ani de zile președinte al Federației aeronautice mondiale.

Aviația militară română a luat ființă încă din anul 1911, prin întemeierea primelor școli de pilotaj: mai întîi la Chitila și Cotroceni, pe urmă și la Băneasa. Manevrele din anul 1913 au relevat rolul pe care ar putea să-l joace aviația într-o confruntare armată, fapt petrecut cîțiva ani mai tîrziu, în timpul primei mari conflagrații mondiale.

Neutră în primii doi ani ai întîiului război mondial, țara noastră a trecut, totuși, la organizarea mai temeinică a aviației; în iarna anului 1915 s-a procedat la gruparea avioanelor pe escadrile; deși numărul de aparate era insuficient, abia ajungînd pentru antrenamentul piloților existenți, în primăvara anului următor s-a organizat o școală de observatori, cu participarea unui grup de ofițeri de stat major. În aceste condiții, armata română a reușit să pregătească un grup de observatori capabili să culeagă din avion informații privind dispunerea frontului inamic, grup care va aduce o valoroasă contribuție în desfășurarea ulterioară a evenimentelor militare.

La intrarea în război, România dispunea doar de 28 avioane, majoritatea de tip vechi, greoaie și cu viteză redusă, fără armament de bord, piloții dispunînd de pistoale sau, în cel mai bun caz, de carabine. Abia din 1917, avioanele au început să fie dotate cu mitraliere, dar și acestea — cum se va vedea din paginile ce urmează — se defectau foarte des. În privința vitezei, doar aparatele franceze Nieuport B.B. — care au început să sosească la sfîrșitul anului 1916 — se comparau cu cele folosite de germani.

Sosirea misiunii aeronautice franceze, condusă de maiorul aviator de Vergnette și compusă din 35 ofițeri, 11 adjutanți, 37 sergenți, 28 caporali și 165 soldați, a sporit numărul piloților capabili să execute misiuni de zbor atît de recunoaștere, cît și de luptă — bombardament și vînătoare. Pentru folosirea experienței piloților francezi, care aveau în urmă doi ani de lupte aeriene, au fost constituite escadrile mixte româno-franceze alături de altele cu personal exclusiv român sau francez.

În vara anului 1917, aviația română a fost din nou organizată pe trei grupuri aeronautice compuse din escadrile de observație (escadrile F, deoarece foloseau aparate

Farman), de vînătoare (N = Nieuport) şi de recunoaştere.

Din cele trei grupuri aeronautice, cel mai important rol în luptele propriu-zise l-a avut Grupul 2 (comandant căpitan Andrei Popovici), care a participat activ la luptele purtate în tot cursul anului 1917, inclusiv la eroicele încleştări de la Mărăşti, Mărăşeşti, Oituz. Activitatea grupului s-a remarcat prin acţiuni de recunoaştere, reglaje de artilerie, bombardamente; aviaţia de vînătoare a asigurat protecţia avioanelor de observaţie şi a împiedicat, prin curajoase acţiuni, aviaţia germană să pătrundă şi să furnizeze informaţii despre liniile noastre de luptă. Se poate spune că datorită activităţii de cercetare în aer şi ţinerii în permanentă supraveghere a cîmpului de luptă nici o importantă acţiune a inamicului n-a scăpat neobservată.

În timpul luptelor din vara anului 1917, Grupul 2 aeronautic a avut un rol deosebit de activ. Aviaţia a condus tragerea în timpul pregătirii de artilerie şi a executat numeroase misiuni de bombardament. Numai în noaptea de 10 spre 11 iulie, escadrilele F-4, F-7 şi F-9 au lansat 800 kg bombe asupra liniilor inamice, iar în timpul luptelor de la Mărăşeşti, în decurs de zece zile, s-au executat 32 bombardamente, totalizînd 2 560 kg bombe.

Dintre faptele de eroism săvîrşite de piloţii români amintim pe aceea săvîrşită de sublocotenentul Adrian Caşolţeanu care, cu aparatul grav avariat în timpul unei acţiuni de recunoaştere, a reuşit să aducă avionul de la 2 200 m altitudine la sol, nu înainte însă de a-şi fi îndeplinit misiunea; apoi acţiunea lui Mircea Zorileanu — aviatorul-erou — care a dirijat, din avion, un atac al infanteriei la Mărăşeşti, ori pe aceea a lui Tase Rotaru, care a început războiul ca soldat şi — prin succesive fapte de eroism — a fost ridicat în grad de cîteva ori, devenind la sfîrşitul luptelor ofiţer. De asemenea, se cuvine subliniată performanţa viitorului zarist şi om politic Grigore Gafencu, pilot al avionului care, în toamna anului 1918, a zburat de la Salonic, aducîndu-l la Iaşi, peste frontul inamic, pe Victor Antonescu, ministrul României la Paris, în vederea reintrării armatei române în luptele împotriva Puterilor Centrale[1].

Jurnalul inedit al Escadrilei mixte Nieuport-3 (N-3) din care publicăm în continuare cîteva fragmente, reconstituie faptele de arme săvîrşite de piloţii acestei formaţii de luptă compusă din piloţi români şi francezi. Redînd într-un stil viol o diversitate de acţiuni aeriene, jurnalul se deosebeşte de stilul lapidar, sobru, al registrelor de zbor, surprinzînd nu numai acţiunea ca atare, ci şi starea de spirit a piloţilor care făceau parte din această escadrilă, reconstituind nu numai faptele ci şi atmosfera în care au fost săvîrşite. Întreruperile le-am marcat prin trei puncte, explicaţiile sînt în paranteze drepte. Notele de subsol aparţin redacţiei.

Prof. Valeriu AVRAM,
prof. Şerban TĂRÎŢĂ

[1] *Magazin istoric*, nr. 8/1979.

Jurnalul de front al Escadrilei Nieuport-3

8 decembrie 1916. Pentru că aseară, escadrila a primit ordin să se ducă la Tecuci, ea părăseşte Ciulniţa la ora 1 p.m. Plecarea are loc în următoarea ordine: adjutantul Revol-Thissot (şeful grupului), sublocotenentul Macavei, căpitanul Capşa, caporalul Manchoulas, [sergentul adjutant] Texier, sublocotenentul Federov... Zborul se efectuează fără incidente şi escadrila ajunge în întregime la Tecuci, la ora 15.50. Căpitanul Gond va veni pe cale terestră...

18 decembrie. Vremea se limpezeşte spre sfîrşitul dimineţii. La orele 2 [14], cpt. Gond, pe un avion neînarmat, Revol şi Manchoulas într-un avion armat, pleacă pentru un zbor de vînătoare între Rîmnicu Sărat şi Buzău... Se întorc la orele 4.30 fără să fi zărit nici cea mai mică urmă de „fripţi...“

21 decembrie. Escadrila este dotată cu o mitralieră suplimentară. E plasată la bordul avionului sblt. Macavei. Căpitanul Capşa, printr-o aplicare savantă a sistemului „D“[2], recuperează încă un aparat...

23 decembrie. Zi foarte agitată. Timp înorat dimineaţa, care începe să se însenineze pe măsură ce ziua înaintează, pentru a deveni superb spre orele 14.30. Pilotul Texier revine la prînz din misiune. A doborît un neamţ; exaltat, nu lasă să-i scape din gură decît un val de cuvinte dezordonate, de aceea sîntem obligaţi să recurgem la observator [sblt. Lucy] pentru a avea amănunte precise asupra operaţiei.

Plecaţi la ora 11 din Rm. Sărat, ei recunosc terenul deasupra satului Roşioru, cînd zăresc un avion nemţesc. Texier, cu înflăcărarea lui obişnuită, coboară în picaj asupra lui; neamţul nu-l aşteaptă şi, la rîndul său, coboară în picaj pentru a încerca să scape. Nu reuşeşte, căci Texier, cîştigînd viteză, se apropie în spatele lui la distanţă mică şi Lucy îl mitraliază. În acest moment avioanele nu se mai găsesc decît la 200 m înălţime; neamţul în flăcări coboară în picaj şi mai tare, ajunge la pămînt şi se răstoarnă...

După-amiaza nu este mai puţin agitată... Aventura lui Texier a molipsit toată escadrila şi, la 13.40, căpitanul Gond, Revol-Tissot şi Man-

[2] De la *débrouillards* = cel care se descurcă în orice împrejurare; sistemul descurcăreţilor, al şmecherilor, aşadar.

choulas pleacă pentru a verifica victima de dimineaţă şi pentru a încerca, la rîndul lor, să adauge altele, spre gloria escadrilei. Ei zboară împreună pînă la Focşani, dar în acest moment, căpitanul Gond, după ce le-a făcut semn că motorul ‘lui are rateuri, se întoarce spre Tecuci; Revol şi Manchoulas îşi continuă singuri zborul. Ei sosesc la 14.40 deasupra satului Roşioru şi, după ce zboară deasupra reperului cîteva clipe, zăresc în cîmp pe cel învins în dimineaţa aceea. Continuîndu-şi drumul, ei zboară pe deasupra Buzăului la 14.55 şi descoperă existenţa, la sud de acest oraş, a unui superb cîmp de aviaţie inamic, avînd 13 corturi. În acel moment, zăresc două avioane inamice, unul preocupat să aterizeze, celălalt înălţîndu-se, pentru a porni în recunoaştere. Îl urmăresc pe acesta din urmă, care ia înălţime, îndreptîndu-se în direcţia Rm. Sărat. Ajungînd la linii, neamţul îşi dă seama că este urmărit şi încearcă să se întoarcă acasă, dar în acest moment Revol cade în picaj asupra lui şi angajează lupta. Un alt neamţ care s-a apropiat pe furiş cade în picaj în spatele lui Revol şi-l atacă; la rîndul său, Manchoulas zboară în picaj asupra neamţului venit în ajutorul camaradului său. După o coborîre de aproape 600 m în această poziţie, Revol şi Manchoulas se iau la harţă, fiecare cu neamţul său. Tirul durează aproximativ 10 minute fără să dea rezultate, deşi focurile de mitralieră au fost schimbate de la mică distanţă; nemţii profită de faptul că cele două mitraliere franceze s-au oprit pe neaşteptate, pentru a o şterge tiptil...

29 decembrie. Timp superb. La ora 9, lt. Macavei însoţeşte o recunoaştere (Wasier pilot, lt. Lucy observator pe un *F. 40*). În liniile noastre, la N-E de Rm. Sărat ei întîlnesc un avion nemţesc. Îl urmăresc împreună. „Friţul", înspăimîntat de această dublă ofensivă, îşi pierde capul şi vine în picaj în faţa lui *F. 40*. În urma unei uşoare lipse de coeziune în atac, neamţul reuşeşte în cele din urmă să scape.

1917

3 ianuarie. La 9.25, lt. Macavei pleacă într-un zbor deasupra liniilor duşmane. El revine la 11.15 fără să fi întîlnit nimic. La 11.25 Manchoulas pleacă să însoţească un *F. 40* (pilot cpt. Giosanu). În urma unei pene de bujie însă Manchoulas e obligat, două minute mai tîrziu, să-l părăsească. Aterizează, repară, zboară, reaterizează (motorul său avînd, din nou, o bujie mai puţin), repară iar şi pleacă, dar, cum a spus-o La Fontaine „Nu e de-ajuns să fugi, să pleci la timp mai bine"[1].

13 ianuarie. La 13.20, piloţii sînt la masă şi cîţiva mecanici în jurul avioanelor, cînd văd un aparat sosind încet, cu motorul *au ralenti* deasupra Tecuciului. Aparatul are o formă ciudată; mecanicii cred că văd un *SPAD* [avion de vînătoare francez ce intrase de curînd în dotarea armatei române; escadrila *N-3* nu avea un astfel de aparat]. Avionul coboară mereu şi trecînd la 20 m pe deasupra hangarelor, pilotul opreşte motorul şi aterizează; atunci ne dăm seama că este un... neamţ. Un neamţ nedescurcăreţ, care se crede la el acasă... Chiar în momentul cînd atinge pămîntul îl vedem pe observatorul neamţ — care şi el probabil, a văzut cocardele noastre — gesticulînd ca un om pierdut. Pilotul îşi dă seama de confuzie şi face din nou contactul la motor... Între timp, piloţii noştri nu pierd timpul şi la strigătul „un friţ!" sar de la masă în păsările lor zburătoare. Urmărirea începe. Piloţii noştri au însă aproape 800 m pînă la nemţi şi nu pot recupera decît foarte puţin din această distanţă, căci neamţul accelerează teribil...

Căpitanul Capşa, care este numit şeful unui grup, părăseşte escadrila. Toţi din escadrilă îl regretă pe simpaticul lor şef.

15 ianuarie. Zi frumoasă. La ora 10, la cererea Marelui Cartier General rus, adjutantul Revol pleacă într-o misiune de recunoaştere pe malurile Putnei. Revine 30 minute mai tîrziu, după ce a reperat trei poduri. La 11.15, Manchoulas pleacă să însoţească un *F. 40* pentru o recunoaştere de armată (observator sblt. Lataste, pilot-sblt. Caşolţeanu). [Manchoulas] zboară liniştit în urma „moşului" *Farman* [aparatele *Farman* erau greoaie şi de tip vechi], cînd vede că acesta face un viraj brusc şi, nouă minute mai tîrziu, pleacă la vînătoarea unui neamţ. Pe moment, Manchoulas crede că *Farmanul* e lovit de dambla, dar stupoarea i se schimbă în admiraţie cînd vede cum [aparatul pilotat de Caşolţeanu] coboară în picaj asupra unui „friţ". Totuşi, considerînd că *Farmanul* îi încalcă „moşia", Manchoulas cade în picaj asupra neamţului, îl întrece, îl depăşeşte şi trage o bandă întreagă, văzînd cartuşele cum intră în fuselajul aparatului inamic. Manchoulas nu-l vede însă pe neamţ căzînd, căci se întoarce la bază aterizînd cu un cauciuc spart. Viclean, neamţul i-a plasat trei gloanţe, în trenul de aterizare[2], dintre care două într-o roată. Manchoulas are norocul de a nu capota... La 11.25, cpt. Gond pleacă la Bîrlad, trebuind să se ducă la Marele Cartier General. El aterizează după-amiaza. La 11.40, Revol şi Therry pleacă să vîneze avioanele semnalate. Revol zăreşte unul deasupra lui, dar între el şi neamţ se află un strat de ceaţă care îl ascunde de privirile neamţului. Revol îl urmăreşte liniştit şi cînd are soarele în spate se năpusteşte, se fixează pe dedesubt şi trage în el de la mică distanţă. Revol are impresia foarte clară că gloanţele sale lovesc aparatul inamic, dar nu are bucuria să-l vadă doborît... La 13.35 ni se semnalează venirea unor avioane [inamice] dinspre Bîrlad. Efectiv, chiar în momentul în care telefonul le semnalează, aparatele trec la mare înălţime, pe deasupra aerodromului. Revol şi Therry pleacă în urmărirea lor, dar nemţii au un avans prea mare şi nu pot fi ajunşi...

12 februarie. Timp frumos. Încă un neamţ la activul escadrilei. Fiind semnalate avi-

[1] Aluzie glumeaţă la morala fabulei *Iepurele şi broasca ţestoasă* de La Fontaine.

[2] Ansamblul de piese (bară de susţinere, roţi amortizoare şi frînc) care asi ură deplasarea avionului pe sol.

oane inamice, la 11.30 Manchoulas pleacă în întîmpinarea lor. Spre Mărăşeşti, zăreşte un *I..V.G.* [avion german de vînătoare] şi angajează lupta imediat. Neamţul văzînd că nu poate evita lupta, se resemnează şi se apără cu disperare. Lupta durează de cîteva minute, cînd mitraliera lui Manchoulas se opreşte pe neaşteptate. Dar are norocul s-o deblocheze rapid şi, în acest moment, găsindu-se sub neamţ la foarte mică distanţă, descarcă în el dintr-o singură rafală toată muniţia ce i-a mai rămas. Neamţul coboară cu repeziciune în bot. După 200 m de coborîre vertiginoasă se redresează uşor şi înclinîndu-se spre stînga continuă coborîrea ca să se prăbuşească într-un cîmp situat, din nenorocire, la aproape 5 km în spatele liniilor [germane]... În timpul luptei, Manchoulas a primit patru gloanţe în aparat, dintre care două au avariat bordul de atac şi bordul de fugă[1] încît [aparatul] necesită schimbarea planului stîng[2]...

Telegramă sosită pe adresa Escadrilei N-3

1. *Marele Cartier General din 2/15 februarie 1917. Comandantului Grupului 2 aeronautic.*

În absenţa generalului şef al misiunii franceze [Berthelot], şeful de stat major este fericit să-l felicite pe căpitanul comandant al Grupului 2 aeronautic şi pe căpitanul comandant al Escadrilei Nieuport-3 *pentru iniţiativa şi valoarea de care au dat dovadă unităţile lor în timpul acestor ultime zile, pe piloţii Revol-Tissot şi Manchoulas pentru îndrăzneala şi curajul pe care l-au arătat în luptele lor victorioase împotriva avioanelor inamice.*

ss. col. Pétin

14 februarie. Timp foarte frumos. Încă o zi glorioasă pentru escadrilă... La 11.30, cpt. Protopopescu, Revol şi Manchoulas pleacă într-un zbor de vînătoare. Ei vor aştepta spre Mărăşeşti doi nemţi care, de cîteva zile, se duc la această oră să facă o recunoaştere deasupra Bîrladului. Nemţii sînt punctuali şi la prînz (ora 12), piloţii noştri îi văd sosind de departe, din direcţia Rîmnicu Sărat... Orbiţi de soare, nemţii nu văd sosind *Nieuporturile* noastre şi Manchoulas poate să cadă pe neaşteptate asupra unuia dintre avioane. Lupta este dură timp de cîteva minute. Manchoulas trage o bandă întreagă şi, la rîndul său, primeşte patru gloanţe în aparat. În momentul în care se retrage ca să-şi schimbe încărcătorul, Revol cade ca o piatră asupra avionului şi de la cîţiva metri trage o rafală de mitralieră. Lupta nu mai durează mult, avionul virează brusc şi fuge năucit timp de cîteva minute, apoi se răstoarnă, face două *loopinguri* succesive şi se prăbuşeşte la sol, la sud de Doicheţi. E prima dată cînd un avion este doborît în liniile noastre...

17 februarie. Escadrila este redusă la cea mai simplă expresie a ei, căci numai un singur aparat este în stare bună de luptă, cel al lui Revol. Într-adevăr, aparatul cpt. Gond are motorul stricat, cel al lui Therry este în reparaţie în urma capotajului, cel al lui Texier are bechia[3] ruptă, căci, în ajun, a fost nevoit să aterizeze în condiţii dificile; cel al lui Manchoulas este foarte avariat din pricina capotajului din ajun.

13 aprilie. Timp frumos şi o zi frumoasă pentru escadrila *N-3*. Dimineaţa, la 10.30, cpt. Gond şi Revol fac împreună un zbor de vînătoare. „Herr *Fokker*" [respectiv pilotul unui aparat german marca *Fokker*] inspiră aerul răcoros al dimineţii, cînd Revol, hotărît să nu lase oamenii să-şi vadă de treburi în liniştе, îi cade în spate. *Fokkerul*, surprins, face o jumătate de spirală să se degajeze, dar în acest moment, căpitanul cade asupra lui. „Domnul *Fokker*", complet năucit, întrerupe zborul, întorcîndu-se rapid acasă. Acestea sînt primele lui relaţii cu *N-3* şi nu cred să fie foarte satisfăcut de aceasta.

În cursul zilei se efectuează mai multe zboruri de vînătoare, fără rezultat, de către Théron, căpitanul Gond şi căpitanul Protopopescu. La orele 18, Revol şi Théron pleacă într-un zbor de vînătoare. Revol zăreşte, sub el, un neamţ care este într-o bună

În p. 40: pagină din Jurnalul Escadrilei N-3; piloţii Revol-Tissot, F. Terry, Texier (sus), căpitanul Gond (mijloc), H. Manchoulas, Théron (jos)

Marcel Drăguşanu, cavaler al Ordinului „Mihai Viteazul", unul dintre pionierii aviaţiei române, a efectuat — relatează ziarul Universul, *din 8 noiembrie 1918 — cel dintîi zbor Salonic-Iaşi, trecînd pe deasupra teritoriului vremelnic ocupat de germani*

[1] Bord de atac şi bord de fugă — extremitatea din faţă şi, respectiv, din spate a aparatului.

[2] Plan — ansamblu format din două aripi ale unui avion, aripile constituind principala suprafaţă portantă. Planul superior sau mare — aripile din faţă; planul inferior sau mic — aripile din spate; planul stîng — aripile din partea stîngă a aparatului; planul drept — cele de pe partea dreaptă.

[3] Dispozitiv auxiliar de sprijin la avion, format dintr-un suport cu patină şi avînd diverse amplasări în funcţie de tipul de aparat.

poziție [de a fi atacat]. De aceea, fără a-i acorda o clipă de răgaz, coboară în picaj deasupră-i. Neamțul, surprins, încasează cele 100 gloanțe... și coboară în picaj în bot și cade cu toată viteza... În urma numeroaselor mărturii ale observatorilor terești, victoria lui Revol devine oficială...

16 aprilie. Dimineața căpitanul Gond și Manchoulas fac un zbor împreună. Căpitanul, căruia îi place să-i facă pe nemți să-și risipească muniția, trimite pe tovarășul său deasupra bateriilor speciale. Scopul este atins, căci nemții trimit în aparatele noastre mai multe sute de obuze, fără rezultat... Dimineața, zboruri de vînătoare făcute de Revol, Texier, cpt. Protopopescu și Théron. În cursul acestui zbor, Théron doboară un neamț într-un fel hazliu, dacă îndrăznesc să mă exprim astfel. Théron zboară deasupra liniilor, făcînd combinații de bridge, căci dacă se gîndește la aviație cînd joacă bridge, în schimb zburînd, face cele mai strălucite combinații de bridge...

Théron zboară deci, gîndindu-se la jocul de bridge, cînd „domnul *Fokker*" îi cade dintr-o dată în spate. Lui Théron nu-i place să fie deranjat în meditațiile sale și-și arată mînia cu vîrf și-ndesat. El se întoarce împotriva *Fokkerului* și-i trimite toată muniția, printr-o rafală. *Fokkerul* coboară în picaj spre liniile sale și Théron — deoarece îl pierde din vedere pe neamț — se întoarce la bază, reluîndu-și meditațiile asupra bridgeului. Tocmai comentează lupta cu camarazii săi, cînd un telefon de la divizie ne transmite că avionul german mitraliat de către *Nieuport* a căzut la sol, aproape de Biliești, în liniile germane...

1 mai. Deoarece în timpul nopții, *Farmanurile* au bombardat cîmpurile de aviație germane de la Focșani, la ora 5 dimineața, nemții vin să ne plătească cu aceeași monedă. Dar Escadrila *N-3* este la post și, imediat ce sînt semnalați, căpitanul Gond, Théron, Texier și Manchoulas își iau zborul... Din cei șapte nemți, doar trei reușesc să-și lanseze bombele asupra terenului. Ceilalți patru, impresionați de Bébé-uri[1], fac o jumătate de întoarcere înainte de a-și atinge scopul, și-și lansează „marfa" la întîmplare...

6 mai. Pentru că *Farmanurile* s-au dus să bombardeze noaptea cîmpurile de aviație de la Focșani, la ora 4 dimineața, Escadrila *N-3* este în întregime pregătită de zbor: în carlingi, piloții au centura prinsă, așteptînd represaliile. Revol se duce să stea la pîndă deasupra aerodromului nemțesc la 3 900 m, ca să dea semnalul plecării, în cazul în care nemții părăsesc Focșanii. Dar totul este liniștit și Revol se reîntoarce pentru a da încetarea alarmei... Seara, spre ora 5, două avioane nemțești vin deasupra aerodromului. Se pare că această vizită e preludiul bombardamentului pe care-l așteptăm de la nemți, ca răspuns la al nostru din ajun. Imediat, toate aparatele, care s-au întors din cauza timpului urît, sînt scoase din hangare și piloții așteaptă din nou, în ținută de zbor, cu centura legată.

7 mai. În sfîrșit, nemții vin să ne plătească cu aceeași monedă, dar încă de la ora 3.45, căpitanul Gond, Texier și Manchoulas și Théron [împreună] sînt în aparatele lor. De aceea, la 4.15, cînd se zărește în ceață primul „frit", cele trei *B.B.*-uri își iau zborul. Nemții sînt în număr de 7-8 bombardiere și un avion *Fokker* [de vînătoare] care veghează asupra lor. Patru încăierări sînt duse la 2 000 m sub ochiul „domnului *Fokker*", care nu vrea să se miște, rămînînd ca domnul Romain Rolland, în afara luptei[2]. Căpitanul Gond atacă viguros doi nemți, Manchoulas unul, Texier unul, fără ca „domnul *Fokker*" să binevoiască să ne dea vreo atenție. Cele două lupte foarte strînse ale căpitanului Gond rămîn, din nefericire, fără rezultat, deși acesta trage de foarte aproape două benzi complete asupra adversarilor. Manchoulas are un blocaj, după ce a tras vreo 20 cartușe, iar Texier se aruncă asupra unui avion mai rapid decît al său și nu poate să prelungească lupta atît cît ar dori, deoarece adversarul său o ia la sănătoasa. Foarte tulburați în timpul tirului, nemții n-au trimis din 50 bombe decît patru pe aerodrom, toate celelalte căzînd pe cîmpurile învecinate...

15 iunie... La 8.30, Texier și Manchoulas pleacă într-un zbor de vînătoare. Manchoulas, a cărui mitralieră nu funcționează, coboară și, după ce o repară, pleacă din nou în căutarea lui Texier. Între timp, fiindcă acesta a zărit un neamț, îl urmărește pînă la 4-5 km în liniile germane, cînd, deodată, sar două biele de la motor. Datorită unui noroc extraordinar, motorul nu se oprește pe moment și Texier poate să ajungă la aerodrom. La verificarea motorului se constată că cele două biele au fost cu desăvîrșire pulverizate...

19 iunie... Un zbor de vînătoare efectuat de Texier și Therry. Ei întîlnesc, deasupra Tecuciului, doi nemți — revenind de la Bîrlad — și-i atacă... Manevra este reglată cu asemenea precizie, încît atunci cînd unul din piloții noștri vine în picaj celălalt urcă și, la rîndul său, coboară în picaj, în timp ce primul reia înălțimea. Dar neamțul reușește să scape...

25 iunie... La 7.30, un avion german este văzut de pe aerodrom, făcînd — protejat de alte trei avioane — un reglaj [de artilerie]. Manchoulas este trimis în întîmpinarea lor. După ce a luat înălțimea, ajunge deasupra lor și profitînd de faptul că avioanele de protecție s-au îndepărtat, coboară asupra avionului de reglaj pe care-l surprinde și, din cîteva cartușe, îl doboară. Avionul cade de la 2 200 m, în liniile noastre. Pilotul este rănit, iar observatorul mort...

6 iul e... În cursul dimineții, toată escadrila părăsește Tecuciul pentru un nou cantonament, la Cioara...

10 iulie. Dimineața zbor de vînătoare efectuat de Revol și Polly Vacas. Nici o întîlnire. La întoarcere, din motive încă neexplicate, aparatul lui Revol

---

[1] Aparatele folosite de escadrilă erau marca *Nieuport B.B.* Amuzîndu-se, piloții le numeau *B.B.* (Bébé, însemnînd în franțuzește copil mic).

[2] Marele scriitor, cunoscut pentru activitatea sa pacifistă, se pronunțase ferm împotriva războiului mondial.

ia foc la 200 m în aer. Cu cel mai mare sînge rece, pilotul nostru aterizează impecabil pe aerodrom. Imediat ce aparatul atinge solul, Revol sare din mers și cade atît de rău, încît își fracturează glezna. Cu toate acestea scapă ieftin, căci abia a sărit, că aparatul a devenit o flacără. Revol e transportat la spitalul englezesc din Țigănești, unde va sta timp îndelungat...

16 iulie. Timp frumos. Dis-de-dimineață, zbor de vînătoare efectuat de căpitan [Gond] și Texier. Acesta, care rămîne în aer mai mult decît căpitanul, zărește, în momentul întoarcerii, un mic avion de vînătoare nemțesc, care atacă un *Farman*. Texier coboară imediat în picaj asupra lui și după o luptă strînsă de cîteva minute îl forțează să se întoarcă la bază. Apoi, din lipsă de benzină, Texier este obligat să aterizeze la Escadrila *F-5* la Slobozia Conachi. La 7.30 o însoțire, fără incidente, efectuată de Polly Vacas și Manchoulas. La întoarcere, în momentul în care *Farmanul* aterizează, doi nemți lansează bombe asupra aerodromului. Manchoulas, care a coborît pînă la 20 m, redresează aparatul și pleacă imediat în urmărirea lor. Văzîndu-l singur, nemții îl așteaptă deasupra liniilor și lupta durează pînă ce Manchoulas își consumă cele 100 cartușe...

20 iulie. Zi de victorie pentru escadrilă. La 8.05, căpitanul Gond și Théron pleacă în zbor de vînătoare. Spre ora 9, doi nemți își fac apariția deasupra aerodromului, urmăriți de două *B.B.*-uri care sînt la altitudine superioară. Căpitanul și Théron [piloții celor două *B.B.*-uri] se năpustesc fiecare asupra cîte unui neamț, care o încasează vîrtos. Cei doi nemți fug nebunește spre liniile lor, dar aparatul atacat de căpitan are plumbi în aripi, căci își pierde rapid înălțimea... Deasupra liniilor [noastre], căpitanul îl atacă din nou. Este lovitura de grație, căci neamțul, care nu se află decît la 800 m, coboară în picaj ca și cînd ar vrea să aterizeze. [Apoi însă] pilotul face un viraj și aparatul alunecă pe o aripă, prăbușindu-se deasupra primelor linii nemțești...

23 iulie. Timp frumos. Fiindcă mai multe *F-40* au de îndeplinit o misiune secretă, toată Escadrila *N-3* decolează în zori ca să protejeze reintoarcerea lor. Misiunea este îndeplinită și toate aparatele se întorc nevătămate la cuib...

3 august. Toată escadrila părăsește Cioara, pentru a se întoarce la Tecuci, spre marea bucurie a personalului...

6 august... Fiindcă nemții au atacat puternic și Tecuciul pare amenințat, toată escadrila pleacă la Bîrlad. La plecare, Manchoulas, vrînd să-și ia rămas bun de la familia care l-a cazat, face o mică demonstrație și rade un acoperiș, smulge un stîlp de telegraf, își rupe planul mic și lasă gazdei ca amintire jumătatea planului [o aripă din spate], care cade în grădina ei. Dar *Nieuportul* este un aparat atît de minunat, încît, chiar „simplificat" astfel, permite aviatorului nostru să aterizeze fără accident pe aerodrom.

7 august. Dimineața, Texier și Théron părăsesc Bîrladul, ca să facă de serviciu toată ziua, la Tecuci. Va fi o zi fierbinte pentru amîndoi și în mod special pentru Texier, dar seara o frumoasă victorie va recompensa ardoarea lor. Este ora 6.15. În timpul zborului Bîrlad-Tecuci, Texier întîlnește doi nemți, îi atacă și cei doi nemți, deranjați, coboară în picaj și se întorc acasă. La ora 9, Texier pleacă din nou să facă un zbor de vînătoare bogat în întîlniri. El zărește un aparat de vînătoare nemțesc atacînd unul din *Farmanurile* noastre. Imediat Texier țîșnește pe o aripă, coborînd în picaj asupra neamțului și atacantul devine atacat, încasează cîteva gloanțe și o șterge tiptil. A doua întîlnire are loc cu un aparat nemțesc care se plimbă singur deasupra liniilor. Focosul Texier întrerupe această plimbare, trimițîndu-i o salvă de gloanțe. Cîteva minute mai tîrziu, Texier dă peste trei nemți. Dar treaba e acum încurcată, pentru că cei trei sînt deasupra lui și-l atacă cu îndemînare. Firește, Texier nu insistă și le face o „reverență"...

La 19, Texier pleacă din nou să facă un zbor de vînătoare. La căderea serii întîlnește deasupra liniilor un avion nemțesc de recunoaștere, însoțit de un avion de vînătoare. În același timp, el zărește două aparate de la Escadrila *N-11* sosind în ajutor. Unul din aparatele de la *N-11* atacă pe neamțul cel mare, în timp ce Texier și celălalt pilot de la *N-11* (Gafencu)[1] se năpustesc asupra avionului de vînătoare. Timp de cîteva minute, lupta este foarte strînsă, cele două *Nieuporturi* manevrează într-o coeziune perfectă pînă ce neamțul, lovit, se dă peste cap ca o frunză moartă și cade în vîrtej pe malurile Putnei, unde se răstoarnă. Bucurie, emoție, felicitări...

15 august. Seara, timp frumos. La 19.30, Texier și Manchoulas pleacă într-un zbor de vînătoare. Ei întîlnesc un neamț singur în liniile noastre. Manchoulas îl vede pe Texier coborînd în picaj vertical asupra neamțului. După o ranversare în care cele două avioane dispar sub planul mic al lui Manchoulas, acesta face la rîndul său o ranversare și, văzîndu-l pe neamț singur, îl atacă, dar fără rezultat. Seara, Texier nu se întoarce la aerodrom.

16 august. Zi de tristețe și de doliu pentru escadrilă. Sărmanul și micuțul nostru Texier, care a fost rănit în abdomen în cursul luptei din ajun, este transportat la spitalul de la Țigănești. El moare seara, în urma unei hemoragii interne. În afară de Théron care — fiind rănit — se află la Iași, fiecare petrece un moment la căpătîiul său și poate să-și ia rămas bun. Seara la ora 10, atunci cînd colonelul de Vergnette vine să-i înmîneze „Medalia Militară", în sfîrșit acordată, Texier se stinge ca o luminiță.

Pagina glorioasă a zilei este scrisă de căpitanul Gond, care, urmărind un avion inamic ce survolează aerodromul, îndreptîndu-se spre Bîrlad, îl doboară cu o eleganță fără egal... Dar această frumoasă victorie compensează prea puțin pierderea micului Texier.

[1] Viitorul gazetar și om politic, Grigore Gafencu.

clasa D-lui Elevului - P.Ofiţer Ionescu Alexandru

...Regimentul 7. Vânători, pentru energia, destoinicia şi avîntul ca...

...cotei 711, în ziua de 11. Julie 1917. - Adunînd oamenii rămaşi din mai mu...

...companii, îngropaţi de pînza de foc a mitralie...lor inamici, i-a organizat şi c...

...la asalt, cu un avînt mai presus de orice laudă. —

Pe frontul de la Mărăşti

ASALTUL DE LA POIANA ÎNCĂRCĂTOAREA

AL. IONESCU-PELICAN

Marile biruinţe obţinute de armata română în vara anului 1917 în luptele de la Mărăşti, Mărăşeşti şi Oituz[1] au demonstrat că duşmanul invadator, care muşcase adînc din trupul ţării, poate fi învins.

În lupta cu duşmanii, nenumăraţi eroi, rămaşi adesea necunoscuţi, au înfăptuit acte de o mare bravură. Despre un astfel de episod eroic este vorba în paginile ce urmează, descoperite întîmplător în arhiva inginerului Doru Ionescu, din Constanţa.

Faptele s-au petrecut în 1917, în sectorul frontului german din zona Mărăşti. Instalat pe creste de dealuri, cu drumuri de comunicaţie în spatele lor, acesta domina peste tot poziţiile româneşti ce îi stăteau în faţă. Cele mai impunătoare puncte fortificate din poziţiile inamice erau dealul Încărcătoarea (cota 711) şi platoul Mărăştilor, cu o serie de înălţimi (cotele 670, 575, 536, 533 etc.). Fortificaţiile concepute de comandamentul german şi pentru lupta la încercuire, erau, totodată, admirabile puncte de observaţie pentru artilerie.

Meritul cuceririi importantului obiectiv reprezentat de cota 711 a revenit lui Alexandru Ionescu, la acea dată elev-plutonier, care conducînd un grup de ostaşi a reuşit să-i înlăture din poziţie pe germani. După încheierea războiului Al. Ionescu a rămas în cadrele armatei pînă în anul 1920, după care a trecut în învăţămînt, ca profesor secundar şi de liceu. A încetat din viaţă în anul 1978. Pentru bravura de care a dat dovadă, elevul-plutonier Al. Ionescu a fost decorat cu medalia „Virtutea militară". Referindu-se la faptele sale de arme, în brevetul de decorare (în ilustraţia de sus) **se arată că a fost conferită elevului-plutonier Alexandru Ionescu din Regimentul 7 vînători medalia Virtutea militară „de război" pentru „energia destoinicia şi avîntul cu care a luptat la atacul cotei 711, în ziua de 11 iulie 1917. Adunînd oamenii rămaşi din mai multe companii îngropate de pînza de foc a mitralierelor inamice, i-a organizat şi condus din nou la asalt, cu un avînt mai presus de orice laudă".**

Reproducem, în continuare, amintirile fostului elev-plutonier asupra acestui eroic episod al bătăliilor din vara anului 1917. Nota de subsol aparţine autorului amintirilor. În transcrierea textului am păstrat forma ortografică originală.

Dan CĂPĂŢÎNĂ,
Centrul de studii şi cercetări de istorie şi teorie militară

[1] *Magazin istoric*. nr. 7-8/1980.

Bătălia de la Mărăşti a început în ziua de 11 iulie 1917, [stil vechi, ca şi celelalte date din articol] la 3 h şi 30 min, după un bombardament de artilerie de 36 ore, desfăşurat pe un front de circa 12 km, cu peste 280 guri de foc, de diferite calibre.

Regimentul 7 vînători, din care făceam parte, era în flancul drept al unităţilor de asalt şi pentru moment nu lua parte la acţiune. Subsemnatul eram elev-plutonier şi comandam plutonul din extrema stîngă a regimentului, cu misiunea de a ţine legătura cu grupul de asalt, compus din circa 1000 voluntari din Divizia a 6-a şi care avea ca obiectiv regiunea întărită din jurul cotei 711 „Poiana Încărcătoarea"[1], supranumită Verdunul german.

11 iulie 1917, orele 3. Bombardamentul [de pregătire a atacului] se înteţeşte îngrozitor. Zgomotul exploziilor este un vuet infernal. Obuzele româneşti şuieră, fără de număr, pe deasupra noastră şi se năpustesc asupra poziţiilor întărite ale Reg. 217 german, aflat în faţa noastră. Adversarul a încetat răspunsul cu artileria încă de ieri, 10 iulie, presimţind un atac viguros şi desigur, pregătind o retragere fără pierderea artileriei. Infanteria inamică e însă în tranşeele şi adăposturile respective, fiecare avînd în faţă măşti individuale de protecţie, făcute din plăci groase de oţel şi, alături, cîte o movilă de circa 50 grenade de mînă.

Orele 3.30. Artileria noastră lungeşte tirul, către presupusele rezerve ale germanilor. În acelaşi moment, trupele române pornesc la atac.

Încleştarea este de nedescris. Ai noştri atacă pieptiş *cota 711* „Poiana Încărcătoarea", dar sînt seceraţi de focul ucigător al pieselor de mitraliere inamice. Ofiţerii dau impresionante exemple de sacrificiu, precedînd grupele de asalt. De trei ori batalionul de voluntari a reluat atacul spre acest „cuib de foc" şi tot de atîtea ori a fost respins cu pierderi foarte mari.

La orele 9, din batalionul de 1 000 voluntari ai Diviziei a 6-a nu mai rămăsese *nici un ofiţer*, iar din *soldaţi mai era un număr cam de 300*, în care se mai găseau: un elev-plutonier şi un plutonier. Toţi aceştia s-au retras, în plină derută, pe valea rîului Şuşiţa, unde au luat contactul cu plutonul de vînători de sub comanda mea.

Am fost repede informat asupra situaţiei excepţional de grea a fostului batalion de voluntari, arătîndu-mi-se că reţelele de sîrmă inamice sînt complet distruse, însă înălţimea e presărată cu mitraliere, care seceră totul în calea lor.

Eu aveam o misiune precisă: legătura regimentului meu cu batalionul de atacatori. Am cumpănit între această misiune precisă şi între a sta în inactivitate. Şi apoi ce misiune mai puteam avea, cînd unitatea de atac nu mai exista şi cînd restul oamenilor erau la mine? Deci, încerc un nou atac. Din proprie iniţiativă, m-am hotărît pentru a doua alternativă. Era o acţiune temerară, însă era experimentată, în timpul celor 5 ore de lupte, extrem de grele şi cu sutele de jertfe, făcute în acest timp. Esenţialul era să surprindem pe inamic, la adăpostul pădurii care acoperea terenul în faţă.

Pornim deci, în trei grupe eşalonate după natura terenului. Convenisem însă ca să fim cu grupele suficient de apropiate, spre a ne putea vedea şi să putem acţiona, în mod conjugat.

Imagini din nepieritoarele fapte de eroism săvîrşite de ostaşii români în luptele de la Mărăşti, Mărăşeşti, Oituz, din vara anului 1917

[1] Unii o numesc „Încărcătoarea".

Înaintăm, cu multă precauție, fără a fi descoperiți de inamic. După vreo 20 de minute de încordate sforțări și atenție, zărim grupele de apărători pe creasta „Poienei Încărcătoarea". În momentul următor observ mișcări de pregătire pentru luptă la grupul inamic german. Deci am fost văzuți.

Surpriză însă, mare surpriză pentru mine, cînd îi văd așezîndu-și armele automate spre altă direcție decît aceea a liniei noastre. Focuri disparate, în acea direcție. mi-au dat un moment de liniște. Desigur — am zis eu — o altă unitate română încearcă un atac. Deci n-am fost descoperiți.

Ne-am tîrît, rostogolindu-ne, din copac, în copac, pînă în coasta inamicului, care începuse să tragă rafale de mitraliere, din ce în ce mai dese. Profităm de acest moment și într-un asalt vijelios, ne repezim asupra cuiburilor de mitraliere inamice, nimicind, la baionetă, pe o parte din servanții respectivi, rămași năuciți de apariția noastră. Totul s-a petrecut în cîteva minute. Captura a fost de 7 piese de mitralieră și 62 prizonieri, cu armele respective.

Cu aceasta „Verdunul german" a fost lichidat. Grosul trupelor se retrăseseră mai înainte. După sumare operații de curățire, am intrat într-un adăpost inamic, unde am găsit, printre altele, o centrală telefonică și multe gheme de sîrmă pentru telefon. Pentru că nu eram departe de postul de unde am plecat, am luat măsura de a mă lega telefonic de acest post și prin el să mă leg cu comanda regimentului.

Ridicînd receptorul am constatat, cu mare surprindere, că auzeam o convorbire, în perfectă limbă românească. Surpriza a fost și mai mare cînd mi-am dat seama că, la telefon, vorbea comandantul regimentului meu, cu generalul Arghirescu, comandantul Diviziei 6 care transmitea dispoziția ca întregul regiment să atace cota 711 „Încărcătoarea" și s-o cucerească cu orice preț, întrucît atacul localității Mărăști rămîne descoperit din această parte.

Surpriza s-a dublat, în momentul cînd, întrerupîndu-le convorbirea, am anunțat: „Aici este elevul-plut. Ionescu Al. din Regimentul 7 vînători; mă găsesc la cota 711 «Încărcătoarea», pe care am atacat-o cu plutonul meu și cu întărire de 300 oameni rămași din batalionul de 1 000 voluntari".

A urmat o convorbire între generalul Arghirescu și colonelul Paulian, comandantul regimentului, asupra seriozității unei asemenea știri, dispunîndu-se a fi verificată prin înaintarea unui batalion de vînători care a luat legătura cu mine, pe „Încărcătoarea".

Nu pot descrie însă surpriza celor doi șefi superiori, în momentul cînd le-am comunicat că vorbesc de la instalația telefonică aflată pe poziția inamică și că deci convorbirile și ordinele ce se dădeau erau interceptate și cunoscute celor ce conduceau operațiile de apărare ale dușmanilor.

12 iulie 1917-orele 11. Am fost prezentat la raportul generalului Arghirescu, care a ținut să mă cunoască și căruia i-am explicat actul meu de inițiativă.

12 iulie 1917-orele 13. Am fost prezentat regelui Ferdinand, care a inspectat regiunea de luptă. Personal, regele mi-a prins pe piept „Virtutea militară".

Comandantul armatei aliate engleze, al cărei șef [se referă probabil, la atașatul militar britanic] însoțea pe regele Ferdinand, mi-a acordat, pentru aceeași faptă de arme, medalia militară engleză „Pentru bravură pe cîmpul de luptă" (For Bravery in the Field).

Al III-lea Colocviu de istorie româno-englez

După întîlnirile din țara noastră (1975) și de la Londra (1978), al treilea Colocviu de istorie româno-englez s-a desfășurat la Iași, în zilele de 1-6 iulie 1981, sub patronajul Secției de istorie și arheologie a Academiei de științe sociale și politice, al Comitetului național britanic, al Asociației de studii sud-est europene și al Institutului de arheologie „A.D. Xenopol" din Iași. Tema Colocviului — Relații româno-engleze între 1821 și 1918 în context internațional — a îngăduit prezentarea unor comunicări și intervenții din diverse arii de cercetare. Astfel, relațiile politico-diplomatice au fost abordate prin intervențiile: puncte de vedere britanice asupra unirii principatelor (dr. Trevor Hope), raporturi diplomatice în perioada regulamentară (prof. Gh. Platon), relații româno-engleze în timpul Congresului de la Berlin din 1879 (prof. Vasile Cristian) și în anii primului război mondial (dr. Vasile Vesa și dr. Valeriu Dobrinescu), contribuții românești la teoria și practica neutralității. 1914-1916 (dr. Maurice Pearton), relațiile lui Seton Watson cu oamenii politici români pînă la 1918 (dr. doc. Cornelia Bodea). Un alt număr de comunicări s-au referit la raporturile economice româno-engleze: în perioada 1821-1856 (dr. Paul Cernovodcanu) și în perioada modernă și contemporană — o analiză comparativă (dr. Gheorghe Dobre), la Charles Hartley și dezvoltarea navigației pe Dunărea de Jos (dr. David Turnock), iar altele la opinia publică britanică și lupta românilor din Transilvania pentru drepturi politice (acad. Ștefan Pascu). S-au abordat și temele: puncte de vedere britanice asupra vlahilor din Macedonia (prof. Richard Cloog), revista The New Europe și rolul ei (prof. H. Hanak) sau interferențe și relații culturale româno-britanice — în epoca modernă (dr. Al. Duțu, dr. Al. Zub), în epoca 1848-1878 (prof. E.D. Tappe) — N. Iorga — istoric al relațiilor româno-engleze (dr. Gh. Buzatu), modelul englez în memorialistica românească din secolul XIX (dr. Ștefan Lemny).

Colocviul s-a desfășurat într-o atmosferă cordială, prietenească, iar referatele, intervențiile și discuțiile purtate cu exigență științifică au adus o sumă de informații noi, au îngăduit abordări din perspective diferite. S-a dovedit necesitatea unor asemenea dezbateri directe pentru înțelegerea reciprocă a rezultatelor cercetării istorice și s-a marcat un nou moment al bunei colaborări dintre istoricii români și britanici.

Colectivul Institutului de istorie și arheologie „A.D. Xenopol" și cadrele didactice ale Facultății de istorie din Iași au primit pe participanții la colocviu cu multă ospitalitate. O vizită la Ruginoasa, Fălticeni, Suceava, Putna și Sucevița — în zilele de 4 și 5 iulie — a încheiat această reușită manifestare a cooperării dintre istoricii români și britanici.

Dinu C. GIURESCU

1703

PE MALURILE NEVEI

SE NAŞTE UN ORAŞ

HENRI TROYAT,
membru al Academiei franceze

Împăratul Petru cel Mare (1672-1725), fiul ţarului Aleksei Mihailovici şi al celei de-a doua soţii a sa, Natalia Kirilovna Narîşkin, fata unui obscur boier de provincie, reprezintă, incontestabil, una dintre figurile de seamă ale Rusiei ţariste[1]. Cu o energie inimaginabilă, el a răsturnat tradiţiile — tăind bărbile demnitarilor şi boierilor retrograzi, iar cînd era cazul chiar şi capetele lor, impunînd veşminte şi idei europene, învăţînd el însuşi toate meseriile, mînuind la fel de bine compasul ca şi barda, extrăgînd dinţii bolnavilor şi construind vase — s-a războit, fără o clipă de răgaz, cu turcii şi suedezii, a redus rolul bisericii, atît de puternică pînă la el, a înălţat Sankt-Petersburgul pe un pămînt înecat în mocirlă... Pentru toate acestea, ca şi pentru multe altele, Petru I a intrat în istoria ţării sale sub denumirea de cel Mare.

Politica acestui personaj fascinant, complex, cu multiple şi variate faţete, a găsit mulţi adversari printre contemporani şi, mai tîrziu, printre istoricii sau scriitorii care i-au analizat opera. V.G. Belinski l-a exaltat geniul creator, care a dus la înfiinţarea Sankt-Petersburgului, iar A.I. Herzen, din îndepărtatul său exil la Londra, a salutat într-însul „un revoluţionar încoronat, un adevărat reprezentant al acelui principiu revoluţionar care trăieşte în sufletul poporului rus". Marx şi Engels au recunoscut, la vremea lor, valoarea lui Petru ca şef de stat, iar Lenin l-a omagiat pentru acţiunea sa progresistă, învinuindu-l, în acelaşi timp, de o desconsiderare a maselor muncitoare. Astăzi, istoricii sovietici cinstesc opera politică a monarhului, reproşîndu-i însă instaurarea şerbiei.

În orice caz, glorificat de unii, hulit de alţii, Petru cel Mare se impune şi azi prin geniul său, ceea ce explică de ce mulţi istorici şi scriitori, sovietici şi străini, s-au oprit asupra lui, consacrîndu-i nenumărate lucrări. Printre ei se află şi cunoscutul scriitor şi istoric francez, de origine rusă, Henri Troyat, membru al Aca-

[1] *Magazin istoric*, nr. 5/1972.

demiei franceze, cu lucrarea sa Pierre le Grand. apărută în editura pariziană Flammarion, în anul 1979.

Autor al unei vaste şi prestigioase opere literare, cuprinzînd romane — „în care înfăţişează cu spirit critic burghezia franceză contemporană, demască destrămarea familiei şi tragediei tineretului în «societatea de consum»", după cum menţionează Marea Enciclopedie Sovietică (ed. a 3-a, 1977) — nuvele, eseuri, note de călătorie, teatru, biografii, scrise cu multă competenţă, talent şi obiectivitate, închinate marilor clasici ai literaturii ruse (Dostoievski, Puşkin, Lermontov, Tolstoi, lucrare tradusă şi în româneşte, Gogol), Henri Troyat ne dăruieşte acum, după ce a publicat trei importante lucrări despre Rusia de altădată (Sfînta Rusie, reflecţii şi amintiri, Viaţa cotidiană în Rusia în timpul ultimului ţar şi Ecaterina cea Mare), volumul Petru cel Mare. Creînd un portret plin de culoare şi de vivacitate al ţarului, autorul francez, face din el un om ce pare a trăi printre noi.

Din această lucrare, care chiar din momentul apariţiei sale a devenit un best-seller, situîndu-se de luni de zile pe primul loc al sondajelor întreprinse în rîndurile lectorilor, redăm, într-o formă oarecum prescurtată, capitolul referitor la fundarea actualului oraş Leningrad, fostul Sankt-Petersburg. Oraş al Marii Revoluţii Socialiste din Octombrie şi al blocadei celor 900 zile, oraş al unor măreţe monumente, prin care vorbeşte istoria revoluţionară a Rusiei, oraş al cunoscutelor nopţi albe, Veneţie a nordului, cum este supranumit, Leningradul are un traseu istoric foarte complex, încă de la întemeierea sa, în anul 1703. Iată acest moment, al începutului, în relatarea lui Henri Troyat.

Titlul şi subtitlurile aparţin redacţiei noastre.

O provocare lansată naturii

Contemplînd primele construcţii ale Sankt-Petersburgului, marele amiral Golovin[1] nu vede decît bojdeuci, şanţuri şi fortificaţii, deci o aşezare întărită, pentru continuarea războiului împotriva suedezilor. Petru îi împărtăşeşte părerea, dar se gîndeşte încă de pe atunci la un alt destin pentru tîrguşorul care se naşte. Aci se simte la el acasă, ca nicăieri în altă parte în Rusia. Cu cît regiunea pare mai mocirloasă şi mai săracă, cu atît Petru doreşte mai mult să-şi lege numele de ea. Intimii săi îi spun mult şi bine că locul e prost ales, în acea provincie foarte săracă, departe de Capitală şi foarte aproape de tunurile suedeze. El însă nu acordă nici o atenţie acestor avertismente. De asemenea, îşi bate joc de toţi cei care îl previn asupra dificultăţii de a construi un oraş solid pe un teren noroios. Admirator al olandezilor, vrea ca Petersburgul să fie replica rusă a Amsterdamului: un oraş pe piloţi, străbătut de canale, împărţit în insule, un port în mijlocul unor pămînturi spongioase. Construind Petersburgul, el lansează o provocare naturii. Şi, în acelaşi timp, trecutului Rusiei. Căci Petersburgul este anti-Moscova. Petru detestă vechea reşedinţă a ţarilor, superstiţiile locale, intrigile de Curte. Pentru el Moscova înseamnă ţarina Sofia[2], streliţii[3] şi aroganţa lor sîngeroasă. Astfel Petersburgul, aglomerare ieşită din nimic, arbitrar concepută şi autoritar dezvoltată, nu va fi doar un oraş în plus pe harta Rusiei. El va încarna dorinţa de reînnoire ce-l mînă pe un ţar care refuză moştenirea părinţilor săi.

Construcţia începe fără un plan precis şi se continuă cu intermitenţe, la voia întîmplării, după capriciile suveranului. La început, Petru încearcă să stabilească centrul oraşului pe o insulă [Beriozovîi] de lîngă malul drept al Nevei. Apoi se vede silit să localizeze principalele edificii pe malul stîng, mult mai înalt şi mai puţin expus inundaţiilor. Se răzgîndeşte iar şi, spre a imita mai bine Amsterdamul, alege poziţia cea mai joasă, pe insula apuseană, Vasilievski. Cade şi acest proiect. Ma întîi se ridică o fortăreaţă de lemn, pe o insuliţă, Insula iepurilor, în locul unde fluviul este mai larg. Avea să fie viitoarea citadelă Petropavlovsk. Apar apoi o biserică, tot din lemn, biserica Sf. Treime, şi clădirea Bursei. Nu departe de aci se iveşte şi o căsuţă din scînduri de brad, cu acoperişul de asemenea din scînduri, în formă de ţigle: prima locuinţă a lui Petru, din oraşul său. Un vestibul, două camere, cu tavanul şi pereţii acoperiţi cu pînză şi văruiţi, un atelier cu un strung, barde, rindele, ciocane, ferăstraie, tot echipamentul unui maestru dulgher. Uşile sînt atît de joase, încît ţarul trebuie să-şi plece capul pentru a trece pragul. Dar lui, care e atît de înalt, i-au plăcut dintotdeauna odăile mici şi întunecoase. Se simte la largul său în această izbă[4].

Peste un an, Petru pune să se înalţe un templu luteran şi hanul „Patru fregate". În apropiere, un bazar acoperit

---

[1] Feodor Alekscevici Golovin, general, apoi amiral, unul dintre cei trei miniştri însărcinaţi de Petru cel Mare cu afacerile curente ale ţării, la începutul domniei lui; unul dintre comandanţii armatei în războaiele purtate împotriva Turciei şi Suediei, cel despre care Leibnitz scria că este „cel mai spiritual şi cel mai inteligent moscovit".

[2] Sofia Alekseevna (1657-1704), fiica ţarului Aleksei Mihailovici şi a primei lui soţii, Maria Ilinicina Miloslavskaia, regentă (1682-1689) cît timp ţarii Petru şi Ivan, fratele său vitreg, au fost minori. În septembrie 1689, Petru I a detronat-o şi a închis-o în mănăstirea Novodevicii.

[3] Soldaţi pedeştri dintr-o armată specială (înfiinţată încă de Ivan IV cel Groaznic), care se bucurau de anumite privilegii economice şi militare. În timpul lui Petru I, cînd s-au făcut paşi uriaşi spre crearea unei armate regulate, tendinţa virfurilor militare ale streliţilor de a-şi păstra privilegiile a dus la numeroase răzvrătiri ale acestora (cele mai mari au avut loc în 1682, cînd, la instigarea regentei Sofia, ei au omorît mulţi boieri şi demnitari, simpatizanţi ai lui Petru); în 1698, streliţii au pus la cale răsturnarea lui Petru I. Ţarul a înecat în sînge revolta acestora, i-a lichidat şi a creat în locul lor o infanterie regulată.

[4] Ca să asigure conservarea căsuţei ţarului, de unde el a condus construcţia Petersburgului, Ecaterina II (1729-1796) a înconjurat-o cu un zid de piatră. Ea există şi azi şi poate fi vizitată.

găzduieşte mărfuri străine. O mare animaţie domneşte în piaţă, unde se înghesuie toate clasele societăţii petersburgheze. În spatele acestor prăvălii, bine aprovizionate, se desfăşoară „comerţul cu vechituri al tătarilor", cu mahalaua lui locuită îndeosebi de kalmuci, tătari, turci. Îmbulzeala e atît de mare că trebuie să-ţi păzeşti bine punga, spada, pălăria. În cartierul Moika, măcelarii omoară vitele în curţi şi le scot măruntaiele. Duhoarea e atît de mare, încît cumpărătorii ezită să se apropie de tarabe. La scurt timp, măcelarii vor primi ordin să poarte uniformă şi să-şi expună mărfurile în dughene identice. Curăţenia oraşului este asigurată de locuitori. Fiecare trebuie să măture în faţa uşii lui. E interzis să se arunce gunoaie în canale şi rîuri.

Slujitorii şi curtenii ţarului se stabilesc în căsuţe asemănătoare cu a lui. Impulsul a fost dat. Nimic nu-l va mai stăvili. Ca întotdeauna, obstacolele îl stimulează pe Petru. Mii şi mii de muncitori sînt adunaţi în regiunile învecinate şi duşi cu forţa la gura Nevei. Printre ei sînt zidari, dulgheri, fierari şi oameni buni la toate. De la caz la caz, ei sînt folosiţi pentru mai multe luni sau pe viaţă. În 1704, diferiţi guvernatori de provincie primesc ordinul să procure 40 000 muncitori pe an. Trudind de la răsăritul pînă la apusul soarelui, locuind în colibe insalubre, prost hrăniţi, prost trataţi, aceşti oameni nu au nici măcar uneltele necesare. Nici sape, nici roabe. Ca să rambleieze malurile prea joase ale fluviului, nenorociţii transportă pămînt cu poalele hainelor sau în saci făcuţi din rogojini vechi. Deseori, muncesc din greu în mijlocul bălţilor, cu apa pînă la brîu. La cea mai mică abatere, îi loveşte cnutul. Fugarului care e prins i se mutilează nasul. Intemperiile, scorbutul, dizenteria atacă această gloată în zdrenţe, care mişună în jurul schelelor. În fiecare zi, se depun cadavre în groapa comună. Condamnaţi de drept comun înlocuiesc pe morţi. Dar asta nu ajunge. Smulşi din satul lor, din mijlocul familiei lor, ei sînt, de la sosire, mînaţi spre şantiere unde muncesc sub supravegherea soldaţilor înarmaţi. Între accidente şi boli, mortalitatea creşte neîncetat. Spre a-şi motiva acţiunea, Petru îşi spune că arta arhitecturii e comparabilă cu arta războiului. Tot aşa cum nu se poate cîştiga o bătălie fără să pierzi un număr oarecare de soldaţi, tot aşa nu se poate construi un oraş fără să pierzi un număr oarecare de muncitori.

Trei categorii de faţade

În februarie 1704, Petru îl cheamă pe arhitectul italian Domenico Trezzini, pentru a conduce armata de muncitori. Majoritatea colaboratorilor lui Trezzini sînt străini: olandezi, italieni, elveţieni, germani, francezi. Toţi se îngrozesc de condiţiile de viaţă pe care le impune acest oraş în perpetuă transformare. Primesc salariul numai în mod neregulat, tremură în barăcile improvizate, protestează împotriva hranei proaste, se plîng de sîcîielile administrative sau de lipsa mîinii de lucru calificată. Cu prima ocazie fug din acest infern, pe care Petru persistă să-l numească „paradisul" său. Trezzini înlocuieşte pe aceşti fugari şi-şi continuă opera, tîrîş-grăpiş. Producţia de cărămizi şi de ţigle este extinsă în toate fabricile. Cuptoarele de var funcţionează zi şi noapte. Se doboară păduri întregi din jurul oraşului, spre a se procura lemnul necesar construcţiei. Ferăstraiele mecanice, puse în mişcare de mori de apă sau de vînt, sînt instalate aproape pretutindeni. Deoarece lipseşte sticla, chiar casele celor suspuşi au ferestre din mică. Piatră ridică însă cea mai mare problemă. Nu se găseşte deloc pe acolo. Iar arhitecţii o reclamă. Ţarul interzice deci folosirea pietrei în tot restul ţării. Ea este rezervată exclusiv Petersburgului. Navele nu pot acosta în oraş decît dacă transportă, pe lîngă încărcătura lor, treizeci de moloane [blocuri de piatră]. Orice vizitiu a cărui trăsură trece porţile oraşului trebuie să prezinte o încărcătură de cel puţin trei pavele [blocuri de piatră pentru pavaje]. Acest ordin nu a fost abrogat decît în 1776.

Însuşi ţarul supraveghează lucrările. Aleargă de la un şantier la altul, în mînă cu faimosul lui baston, *dubina* rusă, cu care îi bate pe leneşi. Se simte tot aşa de la largul său şi cu muncitorii, şi cu arhitecţii; critică munca unui pietrar, respinge schiţa unui palat întinsă de un arhitect, îl împroaşcă cu sudălmi pe un contramaistru, încurajează pe un dulgher, virtuoz al bardei, pune chiar el mîna pe o rindea ca să şlefuiască o scîndură. Dar, deocamdată, oraşul nu este decît o juxtapunere de şantiere, întrerupte de cîmpuri virane, un labirint de canale cu maluri susţinute de bulumaci şi fascine[1]. Neobosit, Trezzini construieşte biserica Petropavlovsk, în citadela cu acelaşi nume, cu clopotniţa sa cu vîrful aurit, fortificaţiile Kronstadtului, mănăstirea lui Aleksandr Nevski, palatele pentru ministere, Senat, Sinod, desenează planurile cheiurilor, aşterne pe deasupra canalelor poduri de lemn. Alţi arhitecţi îi continuă opera: francezul Le Blond, germanii Schädel şi Schluter, elveţianul Härbel.

Dar acest minunat oraş nu-i decît un decor nelocuit, mort şi rece. Trebuie adusă viaţă în el. Începînd din 1706, Petru ordonă amiralului Golovin să se stabilească la Sankt-Petersburg, unde va dispune de o nouă clădire pentru Amiralitate, de un port şi de un şantier naval. În 1707, acest şantier naval foloseşte 3 000 muncitori. Mîndru de diploma sa de dulgher[2], ţarul se amestecă cu plăcere printre ei ca să mînuiască barda sau să înalţe un catarg. Lansarea fiecărei nave prilejuieşte fes-

---

[1] Legături de nuiele sau de ramuri, eventual umplute cu piatră, folosite la întărirea teraamentelor, la construirea drumurilor, prin regiuni mlăştinoase, la construirea digurilor şi, în general, la unele lucrări în terenuri desfundate.

[2] În timpul călătoriei neoficiale întreprinse în 1697 în Europa Occidentală, Petru cel Mare, care îşi ascunsese adevărata identitate sub numele de Petru Mihailov, a obţinut de la patronul său, Guerric Klaas Pool, în ale cărui şantiere lucrase ca dulgher, următorul certificat: „Piter s-a dovedit un priceput şi destoinic dulgher, în construcţia fregatei de o sută de picioare lungime «Petru şi Pavel», la care a lucrat de la început pînă la sfîrşit. Afară de aceasta, studiind temeinic, sub supravegherea mea, arhitectura navală şi descnarea planurilor, el s-a dovedit apt, mi se pare, pentru exercitarea acestor arte".

tivităţi, la care Bachus şi Neptun sînt deopotrivă de cinstiţi. În 1708, Petru invită la Petersburg pe sora sa Natalia, pe cele două surori vitrege, cele două ţarine văduve, cîţiva înalţi demnitari şi cîţiva negustori bogaţi. Pentru cei mai mulţi dintre curteni, obişnuiţi cu viaţa luxoasă şi comodă din Moscova, această călătorie impusă echivalează cu un exil. În curînd, 350 familii nobile sînt somate să se instaleze la Petersburg. Apoi, un incendiu distruge o treime din Moscova. Imediat, un nou ucaz imperial interzice reconstruirea caselor distruse şi porunceşte unui număr de 5 000 familii, victime ale calamităţii (nobili, negustori, meşteşugari), să se mute la Petersburg şi să înceapă acolo o viaţă nouă. Acest transfer de populaţie pe cale autoritară continuă în anii următori.

Transplantaţi într-un oraş artificial, fără legături cu trecutul, primii locuitori ai Petersburgului sînt disperaţi. Nu numai că şi-au pierdut bunurile, dar mai au şi impresia că nu se mai află în Rusia. Plimbîndu-se de-a lungul canalelor, se cred cînd în Olanda, cînd în Italia, cînd în Germania. Dacă cel puţin ar fi lăsaţi să-şi construiască casele aşa cum înţeleg ei... Dar şi acest lucru este reglementat de un ucaz. Dimensiunea şi amplasarea fiecărei locuinţe depind de rangul pe care-l ocupă proprietarul, de numărul şerbilor pe care îl are şi de impozitul pe care îl plăteşte. Toate casele construite pe insula principală sau pe malul Nevei trebuie să corespundă planurilor stabilite de Trezzini, care a prevăzut trei categorii de faţade, corespunzînd nivelului social al celor interesaţi: notabilităţi, nobili, oameni de rînd. Aşa încît, e de ajuns să priveşti ornamentaţia unui zid sau înălţimea unei ferestre, ca să apreciezi averea celui care se ascunde îndărătul lor. Un decret precizează desenul balustradelor de fontă, altul ordonă astuparea crăpăturilor din pereţii despărţitori făcuţi din lemn, pentru a se evita proliferarea gîndacilor, al treilea preconizează alipirea caselor unele de altele, spre a economisi cărămizile pentru zidurile despărţitoare.

După modelul Versaillesului

Încă de pe atunci, vechea Moscovă, golită de înalţii ei demnitari şi de birourile ei administrative, îşi pierduse mult din prestigiu. În 1713, Petersburgul este decretat capitală.

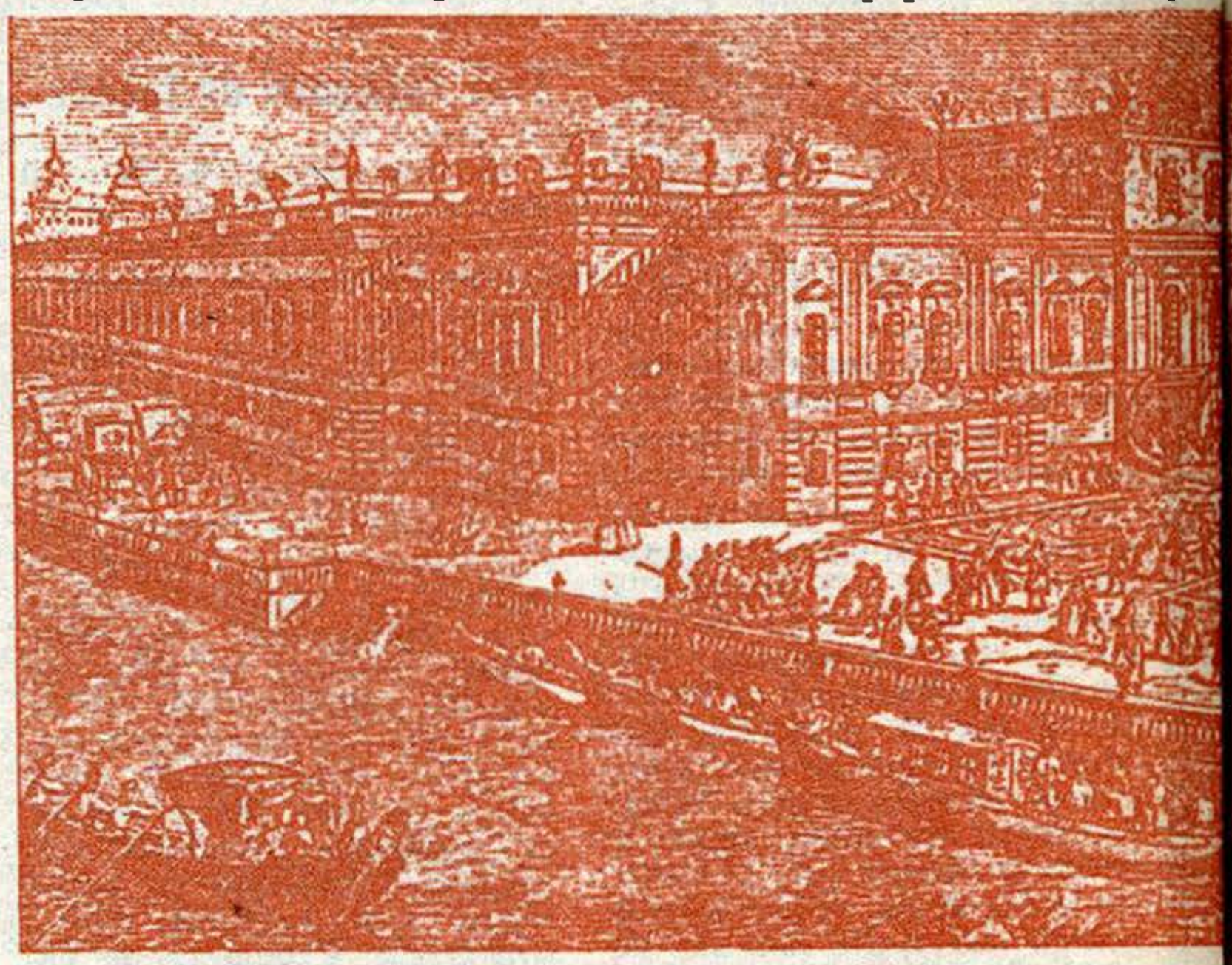

Palatul de vară din oraşul de pe Neva, în 1753 şi ctitorul lui

În p. 49: *Petru cel Mare studiind planul oraşului în construcţie*

În anul următor, el numără cam 34 550 locuitori. Şi această cifră creşte lună de lună, ajungînd peste zece ani la 70 000. Meşteşugari şi negustori străini se instalează în oraş, atraşi de posibilităţile cîştigului. Dar toată lumea se plînge în această urbe acvatică. Şi cei obligaţi să se stabilească în ea, şi cei care au ales-o de bunăvoie. Se plîng de climatul detestabil, de viforniţe iarna, de muşte vara, de inundaţii toamna. De la Moscova la Sankt-Petersburg, ambasadorul Franţei, Campredon, cheltuieşte 1 200 ruble; se înnămoleşte pe drumurile desfundate, pierde opt cai înecaţi şi o parte din bagaje şi îi trebuie 24 zile ca să străbată distanţa. Pe acelaşi drum, chiar Petru este silit să străbată o parte din traseu călare, trecînd rîuri înot. Precaritatea comunicaţiilor face ca Petersburgul să fie prost aprovizionat, iar viaţa să fie foarte scumpă. Preţurile alimentelor sînt de trei ori mai mari decît la Moscova.

Ţarul mizează pe tineret. Dacă a părăsit Moscova, a făcut-o spre a scăpa de spiritul reacţionar care domneşte cu obstinaţie la Kremlin. Acolo, el ştie că opera sa va fi continuu ameninţată, la bunul plac al unei intrigi de palat sau al unei răscoale populare. Aici, după ce i-a smuls pe nobili din mediul lor natural, el se bizuie pe dezrădăcinarea lor, spre a le impune mai uşor vederile sale. Noua sa capitală îi satisface şi gustul estetic, şi simţul politic. La început, ea nu era decît o adunătură de cătune, împrăştiate pe insule şi pe malurile fluviului, cu o fortăreaţă, cîteva şoproane şi cazărmi. Acum, case frumoase de piatră mărginesc cursul Nevei. Toţi marii demnitari, Golovin, Şafirov, Gagarin, Iagujinski, Cernîşev, Menşikov[1], au palatele lor, cu splendori

[1] Este vorba despre Alcksandr Danilovici Menşikov (1673-1729), fost ucenic de plăcinar, înnobilat şi ridicat la cele mai înalte demnităţi de către Petru cel Mare, al cărui prieten intim şi colaborator apropiat a fost tot timpul vieţii ţar lui. În timpul domniei Ecaterinei I (1725-1727), soţia lui Pe ru I, Menşikov a condus de fapt Rusia. Învinuit de abuzuri, a fost surghiunit la moşia sa, în 1727, apoi deportat în Siberia, unde a şi murit.

italiene. Drept în fața Amiralității, în diagonală, se întinde o alee largă, viitoarea magistrală Nevski, sădită cu arbori. Prizonieri suedezi o mătură în fiecare sîmbătă. De o parte și de alta a acestui drum, se înșiruie alte case princiare. La capătul lui, apar schelele. mănăstirii Aleksandr Nevski.

Pe un alt bulevard, paralel cu Neva, Petru a pus să se

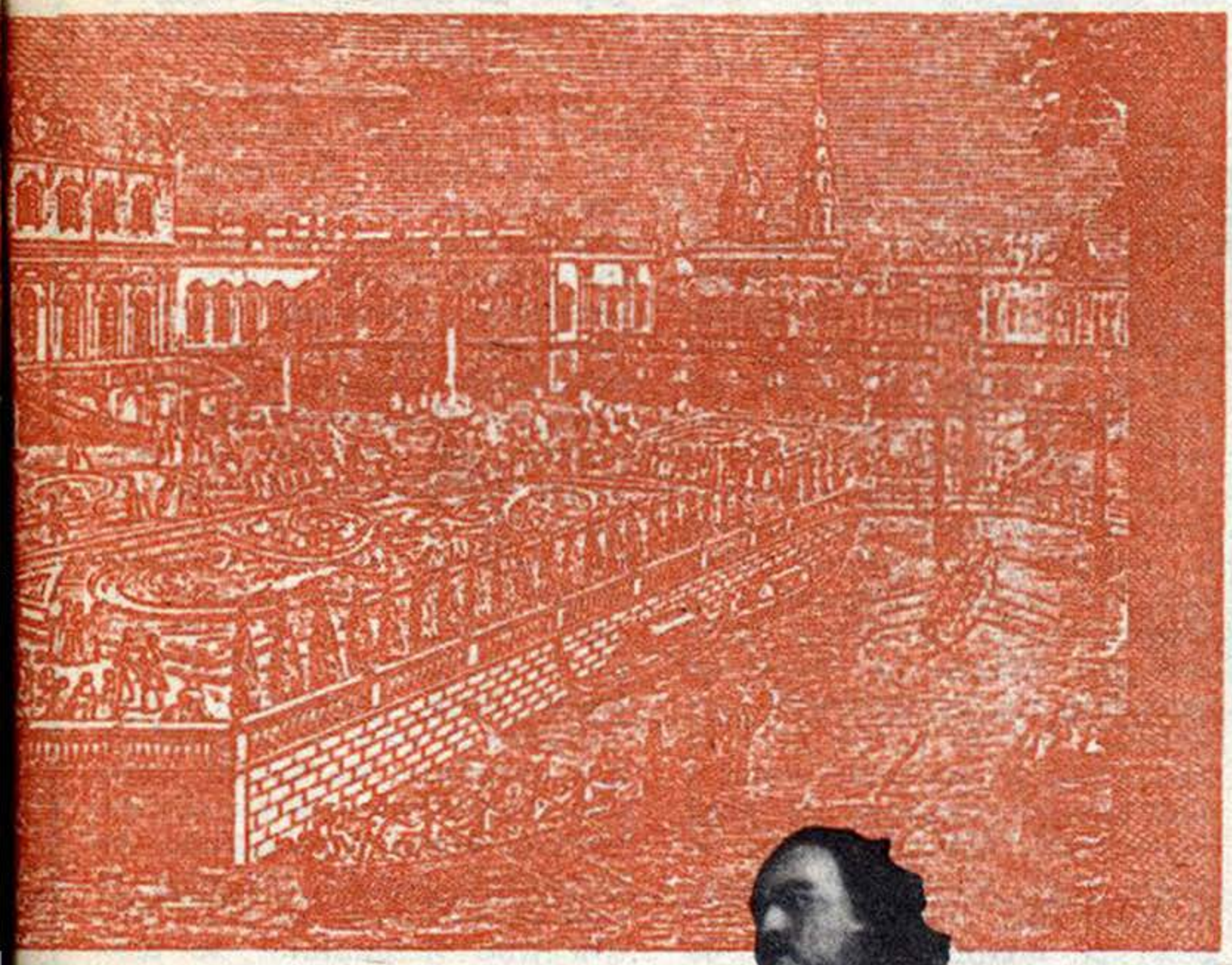

construiască, din 1711, Palatul său de iarnă[1]. Învecinat cu case particulare, el nu se deosebește decît printr-un portal cu două coloane, deasupra cărora atîrnă prora unei nave. Această clădire adăpostește o vastă sală de recepție și un șir de odăi mici și înguste, așa cum îi plac lui Petru. Silit să construiască etaje destul de înalte, din grija pentru armonia cu locuințele învecinate, țarul pune să i se amenajeze un plafon dublu, mai jos, în încăperile unde stă mai mult. Aceeași dorință de simplitate dirijează și construirea Palatului de vară, la o oarecare distanță de celălalt, pe un afluent al Nevei. care va căpăta numele de Fontanka. În mijlocul unui parc, cu partere de flori, peluze, grote, imitînd stîncile și rocile, chioșcuri cu verdeață, fîntîni, statui, galerii acoperite, totul

[1] Azi renumitul muzeu Ermitaj.

după modelul Versaillesului, se înalță un fel de casă de țară olandeză, cu acoperișul metalic și zidurile de culoare galben deschis, cu basoreliefuri albe.

Dincolo de Palatul de vară, se află Arsenalul, unde 200 contramaiștri se străduiesc să toarne tunuri. Ceva mai încolo, este cabinetul curiozităților, în care Petru păstrează o colecție de istorie naturală și cîteva specimene de animale vii. Jur-împrejur, în amont, se răsfiră bojdeucile de lemn ale „suburbiei moscovite", numită așa pentru că locuitorii ei sînt aproape toți de naționalitate rusă. Această mahala este infectată de mirosul greu al uzinelor din apropiere, al tăbăcăriilor, cărămidăriilor, frînghieriilor, pulberăriilor, fabricilor de gudron... Dar, în centrul orașului, se respiră aerul din largul mării.

Dacă ici și colo, peste canale, sînt așezate cîteva pasarele de scînduri, nici vorbă nu poate fi de a se construi un pod peste Neva. Luntrași transportă lumea cu barca de la un mal la altul. Prețul unei călătorii este de o copeică de persoană pentru cei de „rang mare". Soldații și muncitorii nu plătesc trecerea. Pasionat de marină, Petru obligă fiecare familie nobilă să aibă nava sa personală, cu mateloți în livrea. Celor interesați li se dau instrucțiuni cum să-și întrețină ambarcațiunile. Proprietarul trebuie să urmeze cursuri de navigație în toate duminicile. În caz că este reținut de alte treburi, își trimite copiii în locul lui. Pe vreme frumoasă, Neva e străbătută de goelete pavoazate și de șalupe cu vîslași îmbrăcați în haine multicolore. Între notabilități se desfășoară un adevărat concurs de eleganță pe apă, sub ochiul exersat al țarului, care își cîrmuiește propriul său iaht. Curtea, cu toate pînzele sus, defilează între palate noi, șantiere, maghernițe, terenuri virane, palisade și hangare, în timp ce tunul bubuie în fortăreața Petropavlovsk, iar muzicanții cîntă arii vesele pentru alinarea doamnelor predispuse la rău de mare.

Iarna, de cum Neva este prinsă de ghețuri, diferitele porțiuni ale orașului se sudează într-un singur bloc. Nu mai e nevoie nici de pod, nici de barcă, pentru a circula în Capitală. Dar este interzisă traversarea fluviului înghețat, înainte ca o echipă să fi trasat drumul de la un mal la altul. Cînd se află la Petersburg, însuși țarul inaugurează acest drum, cu sania. O lovitură de tun trasă din fortăreața Petropavlovsk anunță evenimentul. În urma Maies-

tăţii Sale, e un adevărat iureş de oameni, grăbiţi să treacă Neva cu piciorul.

Focul şi apa — doi adversari de temut

Adevărul e că lui Petru nu-i place anotimpul zăpezilor care în nord este duşmanul navigaţiei. De fiecare dată, dezgheţul primăverii e pentru el o sărbătoare. Pe apele în sfîrşit eliberate, ţarul poate circula prin „paradisul" său, care se întinde în curînd dincolo de Petersburg, pe ţărmul sudic al golfului. Acolo, Petru şi intimii lui îşi construiesc castelele lor de agrement: Strelnia, Oranienbaum, Peterhof[1]. Peterhoful este locul obişnuit de vilegiatură al ţarului: o splendidă grădină *à la française*, cu vedere spre apele golfului, un palat mare cu două etaje, încăperi mici şi elegante, un cabinet de lucru înzestrat cu o bibliotecă. Cu tot farmecul acestei locuinţe, Petru preferă să-şi petreacă nopţile într-un simplu pavilion în stil olandez, fixat chiar pe marginea valurilor şi botezat „Mon plaisir".

Abia sosită la Petersburg, în 1708, sora sa Natalia instalează acolo un teatru, într-o mare clădire de lemn. Pentru a atrage publicul, Petru decretează intrarea gratuită. Trupa este formată din zece actori şi actriţe ruşi şi din şaisprezece muzicanţi. Repertoriul este alcătuit din piese originale şi traduceri. Altă dovadă de vitalitate pentru tînărul oraş: stabilirea între zidurile lui, din 1711, a unei tipografii şi publicarea unui ziar, *Sankt-Petersburgskie Vedomosti*. Ţarul urmăreşte îndeaproape redactarea lui. Gazeta publică informaţii diplomatice şi militare, dar şi veşti despre lucrările întreprinse în oraş. Îşi deschide porţile şi o librărie, unde puţinii intelectuali de la Curte vin să se aprovizioneze cu lucrări străine. Toate astea sînt de bun augur.

Şi totuşi Petru se impacientează pentru că „paradisul" său întîrzie să eclipseze celelalte capitale europene. În ciuda eforturilor tuturor, Petersburgul continuă să fie o aglomeraţie eterogenă de case, pînă la care iarna se aventurează lupii, atacînd santinelele izolate. În 1714, ei devorează doi soldaţi de pază în faţa turnătoriei tunurilor. Iluminatul străzilor este aproape inexistent. Cele cîteva lanterne cu ulei de cînepă sînt suspendate în jurul Palatului de iarnă şi în faţa principalelor case. Poliţia, mai întîi condusă de un comandant de oaste, este încredinţată, începînd din 1717, unui prefect de poliţie, generalul Anton Devier. Dar acest om energic, de origine portugheză, nu dispune decît de zece ofiţeri, 20 subofiţeri, 160 soldaţi şi zece contopişti, ca să vegheze la curăţenia oraşului, securitatea cetăţenilor, controlul călătorilor, arestarea hoţilor şi pedepsirea cu cnutul a şerbilor care circulă fără „scrisoarea de autorizaţie" a stăpînului lor. Noaptea, străzile sînt barate la capete şi santinele, dintre locuitorii cartierului, fac de gardă pînă în zori; chiar şi membrii clerului sînt supuşi obligaţiei de pază municipală. Totuşi, oricine se poate scuti, angajînd un vecin în locul său, contra a 15 copeici pe noapte. Începînd de la ora unsprezece seara, aceşti paznici improvizaţi nu lasă să treacă decît pe notabili, pe muncitorii care se duc la şantier, pe medici, moaşe şi preoţi cu condiţia să aibă asupra lor o lanternă.

Numărul foarte mare de case din lemn facilitează propagarea focului. Ca măsură de precauţie, se ordonă ca băile cu aburi să nu fie încălzite decît sîmbăta. Cînd apar primele semne de incendiu, cîţiva paznici, cocoţaţi în turnurile lor, vestesc locuitorii, trăgînd clopotul. Duruitul tobelor duce ştirea în cartier. Cetăţenii desemnaţi ca pompieri se grăbesc, înarmaţi cu topoare, scări şi găleţi, spre locul sinistrului. În cazuri grave, soldaţii îi ajută pe cetăţeni să stingă incendiul[2]. Petru participă şi el din toată inima la acţiune. Cu toporul în mînă, se avîntă în mijlocul flăcărilor. „L-am văzut deseori sosind primul la incendiu, cu o mică pompă, în sania sa, scrie Juel[3]. Ia parte la toate acţiunile de salvare şi, cum are o minte extraordinar de vie, vede imediat ce trebuie făcut spre a stinge focul; se urcă pe acoperiş; se duce în locurile cele mai primejdioase; îi îndeamnă pe nobili, ca şi pe oamenii din popor, să participe la stingere şi nu se opreşte pînă ce focul nu este oprit".

Încă un flagel mai dă de furcă populaţiei Petersburgului: inundaţiile. În fiecare an sau aproape în fiecare an, spre sfîrşitul toamnei, furtunile zgîlţîie oraşul, vîntul smulge acoperişurile, răstoarnă schelele, Neva se revarsă, inundînd subsolurile caselor. În graba mare, locuitorii se refugiază, cu provizii, la caturile de sus. Vitele sînt duse în pădurile din apropiere. În 1703, ambasadorul austriac Pleyer vorbeşte despre două mii bolnavi şi răniţi înecaţi de o viitură. La 11 septembrie 1706, Petru, foarte calm, constată că sînt douăzeci şi unu de degete[4] de apă deasupra pardoselii casei sale. Scoţînd nasul afară, zăreşte bărbaţi, femei, copii agăţaţi de rămăşiţele caselor, pe care le cară cu el fluviul. În 1717, fortificaţiile Arsenalului se prăbuşesc minate de apă. În noiembrie 1721, nivelul Nevei creşte atît de mult, încît oraşul, dărîmat, pare a-şi trăi ultimele ceasuri. Nave, rupîndu-şi parîmele, derivă în curent, într-un talmeş-balmeş de mobile, bîrne, trăsuri goale, butoaie şi lăzi. Caii se îneacă. Căţăraţi pe acoperişuri, naufragiaţii strigă şi gesticulează[5].

De îndată ce Neva reintră în matca ei, muncitorii se grăbesc să repare stricăciunile. Se curăţă noroiul de pe străzi, se dreg învelişurile caselor, se bat din nou în cuie scîndurile smulse de creşterea apelor. Oricare ar fi amploarea catastrofei, fiecare ştie că ţarul nu va renunţa la ideea lui.

Prezentare şi traducere de
Paul B. MARIAN

---

[1] Este vorba despre actualul Petrodvoreţ traducerea în limba rusă a Peterhofului, azi muzeu. În 1721, Petru a trecut la construirea castelului din Ţarskoc, denumit apoi Ţarskoe-Selo (azi Puşkin).

[2] Abia în 1722 Petersburgul va avea o companie de pompieri, dotată cu patru pompe olandeze.

[3] Juest Juel, *Journal (1709-1711)*, Moscova, 1899.

[4] Veche unitate de măsură, egală cu aproximativ 25 mm.

[5] Compozitorul sovietic R.M. Gliер a făcut dintr-o asemenea inundaţie şi din tragicele ei urmări libretul baletului său *Călăreţul de aramă* (aluzie la statuia lui Petru, inaugurată în 1782).

ASA VĂ PLACE ISTORIA ?

DRUMUL TUTUNULUI

FERNAND BRAUDEL

Ce ştim noi, de fapt, despre tutun[1]? Louis de Lemery, de la Academia regală de ştiinţe, medic-şef la Facultatea de medicină din Paris, nu uita să-l pomenească în anul 1702, în lucrarea sa Tratat despre alimente, **unde preciza că tutunul poate fi „folosit sub formă de fum, prin prizare sau prin masticare". În sec. XVI şi XVII, această plantă s-a răspîndit în lumea întreagă, înregistrînd un succes cu mult mai mare decît cel al ceaiului şi al cafelei.**

In imaginea de sus: veche gravură înfăţişînd pe unul din primii fumători

În p. 56: *Alexandru Ipsilanti, domn al Ţării Româneşti şi Moldovei, aşa cum îl prezintă o statuie de epocă*

[1] Începînd din nr. 2/1981 al revistei noastre, cititorii au putut urmări drumurile mirodeniilor, ceaiului, cafelei, cacaului, porumbului, cartofului şi grîului.

Sosit în Cuba, la 2 noiembrie 1492, Cristofor Columb a văzut pentru prima oară indigeni fumînd foi răsucite de tutun. Planta s-a introdus apoi în Europa, dar a rămas încă multă vreme una dintre curiozităţile grădinilor botanice. Pe atunci, ea era cunoscută şi pentru proprietăţile medicinale ce i se atribuiau. În 1560, ambasadorul Franţei la Lisabona, Jean Nicot (care a împrumutat numele său nicotinei), i-a trimis Caterinei de Medici praf de tutun, ca remediu împotriva migrenelor, după obiceiul locului.

André Thevet, care se numără şi el printre cei care au introdus tutunul în Franţa, afirma, în 1558, că indigenii din Brazilia îl foloseau contra „stărilor de proastă dispoziţie". La Paris, Jacques Gohory, un autor al vremii, îl considera, în aceeaşi perioadă, un fel de panaceu universal.

Cultivat în Spania încă din 1558, tutunul s-a răspîndit foarte repede atît în Franţa, cît şi în Anglia (în jurul anului 1565), în Italia, în Balcani şi Rusia. În 1575, el a ajuns în Filipine, iar în 1588 în Virginia, unde cultura lui nu s-a extins decît după anul 1612. În 1590 îl găsim în Japonia, în 1600 la Macao, din Marea Chinei de Sud, în 1601 în Java, iar prin 1610 în India şi Ceylon. Această rapidă răspîndire a tutunului este cu atît mai surprinzătoare cu cît, cel puţin în perioada de început, ea nu s-a sprijinit pe o piaţă producătoare, mai exact pe o civilizaţie de bază, aşa cum au avut piperul (India), ceaiul (China), cafea-

ua (ţările islamice) şi chiar cacaua, care, în coloniile spaniole din America, s-a bazat pe o cultură de înaltă calitate.

Plantă dotată cu o mare supleţe de adaptare la variaţiile de climă şi sol, tutunul a dat, încă de la început, recolte suficiente pentru a asigura un profit considerabil. Aşa se explică de ce, în Anglia, ţărănimea săracă a adoptat imediat cultura tutunului. În schimb, la Lisabona, unde tutunul de prizat era cunoscut încă din 1558, la Sevilla şi Amsterdam, noua plantă a început să se exploateze comercial abia în primii ani ai sec. XVII.

Dintre cele trei moduri de folosire a tutunului — prizatul, fumatul şi mestecatul — cele mai cunoscute sînt primele două. Praful de tutun are mai multe varietăţi, în funcţie de ingredientele care i se adaugă: mosc, spermanţet, ulei de bergamotă sau floare de portocal. Doamnele nobile prizau, la fel de tacticoase ca şi marii seniori, „tutun spaniol", cu aromă de Malta sau de Roma. Cu timpul, a crescut succesul tutunului de fumat: la început cu pipa, ceva mai tîrziu sub formă de ţigări de foi, deşi Europa nu a adoptat prea curînd frunzele de tutun răsucite, „lungi cît o lumînare", cum spune A. Thevet, pe care le fumau indigenii din America spaniolă. Numai în Spania, autorul unui dicţionar semnala, dealtfel ca pe o raritate, prezenţa foilor de tutun de Cuba, „care se fumează fără pipă, răsucite în formă de cornet". Ţigaretele (ţigările de hîrtie) au apărut mult mai tîrziu, bineînţeles tot în Lumea Nouă. Un memoriu francez din 1708 semnala „imensa cantitate de hîrtie", pe care o importau din Europa locuitorii continentului american, pentru acele „mici rulouri, în care ei răsuceau tutunul tocat mărunt, pentru fumat". În timpul campaniilor lui Napoleon, acest mod de a fuma s-a răspîndit din Spania în întreaga Europă, obişnuindu-se să se practice răsucitul tutunului într-o hîrtie mică, cunoscută sub numele de *papelito*.

În ţările române

În România, cultura tutunului şi fumatul sînt introduse de către turci, pe la mijlocul secolului XVII. Substantivul tutun *şi expresia* a bea tutun *vin de la cuvîntul turcesc* tutun, *şi, respectiv, de la sintagma* tutun itchmek *(care, în turceşte, înseamnă* a bea tutun*). Spre sfîrşitul sec. XVII, cultura tutunului este liberă; există un impozit pe pogonul cultivat (tutunăritul), perceput în folosul domnitorului. Această taxă se instituie în 1680 în Muntenia, sub Şerban Cantacuzino (4 lei şi 16 parale de pogon şi se strînge în luna august), şi în 1694 în Moldova de către Constantin Duca (4 lei de pogon). Ea va fi abolită abia prin 1831-1832.*

Începînd din anul 1700, arhivele, registrele vămilor, documentele şi publicaţiile abundă în informaţii despre cultura tutunului, despre comerţul cu el şi, în special, despre taxele percepute pe diferitele soiuri de tutun cultivate.

Călători străini care vin pe meleagurile noastre, de pildă, Antonio Maria del Chiaro, scriu despre cultura tutunului. Generalul von Bauer şi consulul Franţei în Taurida (Crimeea), doi autori ai vremii, notează în memoriile lor (apărute în 1770 şi, respectiv, 1787) că în principatele române tutunul are o oarecare importanţă pentru ţară. În lucrarea sa Histoire de la Moldavie et Valachie, *publicată în 1777 la Neuchâtel, italianul Carra afirmă că tutunul românesc se vindea la un preţ dublu faţă de cel polonez.*

Ceva mai tîrziu, în 1839, Félix Colson, în lucrarea sa De l'état présent et de l'avenir des Principautés de Moldavie et Valachie, *publicată la Paris, subliniază că solul acestor provincii este foarte fertil: el „produce din abundenţă grîu, porumb, secară, orz, ovăz, fasole, in, cînepă, tutun. Tutunul moldo-valah poate fi exportat". În continuare, Colson dă cîteva cifre ale cantităţilor, de tutun exportate între anii 1832 şi 1837 cifre care variază între 45 000 şi 249 000 ocale [1 oca = 1,271 kg în Ţara Românească şi 1,291 în Moldova].*

Găsind la noi condiţii favorabile de dezvoltare, tutunul se cultivă treptat pe suprafeţe tot mai mari, astfel în ît producţia întrece consumul. El se exportă în Austria, Rusia, Turcia, Egipt şi chiar Franţa. În acelaşi timp, din Rusia se importă soiuri de tutun pentru prizat, iar din Turcia specii superioare pentru fumat.

În 1872 se introduce monopolul prin care statul are dreptul exclusiv de cultură, prelucrare şi vînzare a tutunului. Sub monopol, această ramură ia o mare dezvoltare, astfel în ît în România anului 1915 suprafaţa ocupată de cultura tutunului este de 12 000 ha, iar producţia de 9 milioane kg. După o scădere a producţiei în perioada primului război mondial, tutunul se redresează şi, în 1925, suprafaţa cultivată se ridică la 35 000 ha.

F. D.

Între timp, hîrtia a devenit din ce în ce mai fină, iar fumatul ţigaretei, mai ales în perioada romantismului, un obicei bine înrădăcinat. Vorbind despre doctorul care îl îngrijea pe Musset la Veneţia, George Sand nota: „Toate pipele fumate de el nu fac cît o singură ţigaretă de a mea".

Pînă au înţeles cît de substanţiale sînt veniturile fiscale realizate de pe urma tutunului (în Franţa. Regia monopolurilor s-a înfiinţat abia în 1674), guvernele s-au opus violent consumului de tutun, pe care l-au interzis mai pe tot globul: în Anglia — în 1604, în Japonia — prin legile din 1607-1609. în Imperiul otoman — în 1611, în Imperiul mongol — în 1617. în Suedia şi Danemarca — în 1632, în Rusia — în 1634, la Napoli — în 1637, în Sicilia — în 1640, în China şi în statele de sub jurisprudenţa Vaticanului — în 1642, în electoratul Köln — în 1649, în Würtemberg — în 1651. Toate aceste legi nu au fost însă mai niciunde respectate, mai ales în China, unde s-au reînnoit periodic pînă în 1776. În unele provincii, consumul de tutun era generalizat încă de la jumătatea sec. XVII: în 1664, un autor menţiona că într-o aşezare chineză „fiecare locuitor umblă cu o pipă lungă în gură, o aprinde, trage din ea, apoi dă fumul afară". Autorul respectiv nota, de asemenea, că terenuri nesfîrşite sînt plantate cu tutun, pe care China îl exportă în Rusia. Aceeaşi bună primire a avut-o tutunul şi în Coreea, care l-a importat din Japonia în 1620. În 1723, tutunul din Virginia şi Maryland, importat de Anglia — care, la rîndul ei, exporta în Olanda, Germania, Suedia şi Danemarca cel puţin două treimi din el — reprezenta 30 000 butoaie anual şi mobiliza circa 200 nave.

În Africa, succesul foilor de tutun negru, de calitate inferioară, înmuiate în melasă, a stat la baza unui comerţ înfloritor între Bahia [în estul Braziliei] şi golful Benin, care a durat pînă în sec. XIX.

În româneşte de Mihaela MINOIU

MICROISTORIE

PIPA ŞI FUMĂTORII

Pipa — această ustensilă destinată fumatului — cum o definesc dicţionarele — alcătuită dintr-un tub curbat, cu o parte mai umflată la unul din capete, — „cuptorul" în care arde tutunul — cunoaşte, în decursul vremurilor, o traiectorie mai lungă şi din anumite puncte de vedere chiar mai spectaculoasă decît tutunul, de care îi este legată existenţa. Într-o amplă şi elegantă lucrare, apărută în Editura Payot din Paris, A.P. Bastien, directorul Revistei tutunurilor **şi preşedinte al** Pipe-club-ului **din Franţa, scrie că istoria pipei ar fi, practic, la fel de veche ca şi aceea a umanităţii.**

Se ştie, cu certitudine că, la începuturile sale, această ustensilă era legată de practicarea anumitor rituri. De ea se serveau cei însărcinaţi cu întreţinerea continuă a focului, înţelepţii, şefii de triburi sau clanuri, cei care aveau dreptul de a decide în legătură cu sacrificiile aduse zeilor, cu pacea şi războiul, ca şi cei despre care se credea că pot comunica cu puterile oculte. Pentru atragerea bunăvoinţei acestora din urmă se aprindeau în „cuptorul" pipei plante aromatice. Druizii, acei preoţi celţi ce aveau o puternică influenţă, fumau, înaintea sacrificiilor umane, o pipă umplută cu cînepă.

În unele triburi exista obiceiul, moştenit din vechime, ca să se fumeze în ocazii solemne, la sosirea unui oaspete, de exemplu, pentru a i se exprima simpatia. În astfel de ocazii, şefii de triburi trăgeau pe rînd, dintr-o pipă mare, umplută cu ierburi sau cînepă, cîte patru fumuri, pe care le trimiteau spre cele patru puncte cardinale.

Spectaculoase mărturii despre istoria pipei aduc — cum arată A.P. Bastien — cercetările arheologice. O descoperire făcută la Mosul, în Irak, de pildă, reprezintă un rege asirian fumînd diferite ierburi, dintr-un mic vas rotund, la care se află racordat un tub. În America de Nord, ca şi în America Centrală şi de Sud, în numeroase locuri din Europa au fost descoperite, în diverse straturi arheologice, numeroase pipe, unele datînd din vremea cînd tutunul era încă necunoscut în aceste zone. Ceea ce impresionează este nu numai aria lor de răspîndire, ci şi diversitatea materialelor şi îndemînarea cu care au fost confecţionate. Sînt pipe din piatră sau os, din argilă, din aramă sau bronz, din fier, argint, din lemn de diverse feluri — ca trestie, merişor, arţar, palisandru şi chiar din cochilii de scoici. Cu ele se fumau, înainte de cunoaşterea tutunului, cînepă, ierburi şi frunze de diverse plante aromate.

Un meşteşug înrudit cu arta

Odată cu descoperirea şi răspîndirea tutunului, meşteşugul producerii pipei se răspîndeşte repede. În diferite locuri, numeroşi meşteşugari şi, ulterior, manufacturi şi întreprinderi de dimensiuni apreciabile se specializează în producerea acestor ustensile destinate fumatului. În 1586, sir Walter Raleigh pune în Marea Britanie bazele industriei de pipe din lut, deşi tutunul este încă rar şi nu de puţine ori fumătorii trebuie să-l înlocuiască cu diferite plante. Exemplul său este urmat de numeroşi întreprinzători şi, în decursul vremii, apar numeroase centre renumite în producerea pipelor.

Din Anglia, pipa de lut traversează Marea Nordului, ajungînd în Ţările de Jos. La Gouda ia fiinţă, în 1617, un mic atelier de fabricare a pipelor — punct de plecare al unei industrii căreia olandezii îi vor da o strălucire remarcabilă. Gouda rămîne mult timp centrul mondial al pipelor lucrate cu mîna. În timpul iernii, mulţi fumători din împrejurimi vin pînă aici pe patine, pe rîurile şi canalele îngheţate, unii parcurgînd peste 30 km, pentru a cumpăra o pipă de lut şi a o aduce intactă acasă, ceea ce reprezintă o dovadă de mare abilitate. O pipă de Gouda, lucrată cu măiestrie, lungă, împodobită cu diferite ornamente, reprezintă un dar foarte apreciat de tinerii căsătoriţi, care o păstrează cu grijă. Acest obicei aminteşte, de altfel, pe acela din Catalonia şi din insulele Baleare, unde, cu prilejul anumitor sărbători, fetele oferă alesului lor o pipă aprinsă.

În numeroase ţări europene, tot mai multe oraşe şi tîrguri îşi leagă numele de meşteşugul producerii acestor obiecte. În raport de îndemînarea cu care sînt lucrate, dar şi de materialul care stă la baza realizării lor, diversele tipuri de pipe îşi au epoca lor de glorie. O perioadă „domnesc" pipele de lut. În timpul Războiului de 30 ani (1618-1648) se produc pipe din fier, în formă de pistol, destinate soldaţilor. Ceva mai tîrziu, au multă căutare pipele din argint, adevărate piese de orfevrărie, foarte fin cizelate, mai ales „capul" lor cu capac. Apoi sînt în mare vogă pipele din porţelan alb sau policrom, cu căpăcel din metal, şi cele din sticlă de Veneţia. De o mare eleganţă, acestea din urmă sînt însă şi deosebit de fragile, ceea ce face din ele mai mult obiecte de ornament. Cu trecerea timpului se diversifică şi materia primă din care se produc pipele. În veacul XVIII, în Austria şi apoi şi în alte ţări, apare pipa din „spumă de mare", de culoare albă, greu-

tate redusă şi porozitate mare. De fapt, piesele de acest fel sînt produse din magnezită, un mineral destul de răspîndit, zăcămintele cele mai fine găsindu-se în Grecia, Crimeea sau Asia Mică. Confecţionarea lor cere multă îndemînare şi este încredinţată unor meşteri de înaltă calificare. Sub influenţa arderii tabacului, pipa din spumă îşi schimbă culoarea, trecînd progresiv la galben auriu, la brun închis şi chiar la negru. În plus, proprietăţile mineralului oferă meşterului posibilitatea să modeleze sculpturi de mare virtuozitate, făcînd din aceste piese adevărate capo-

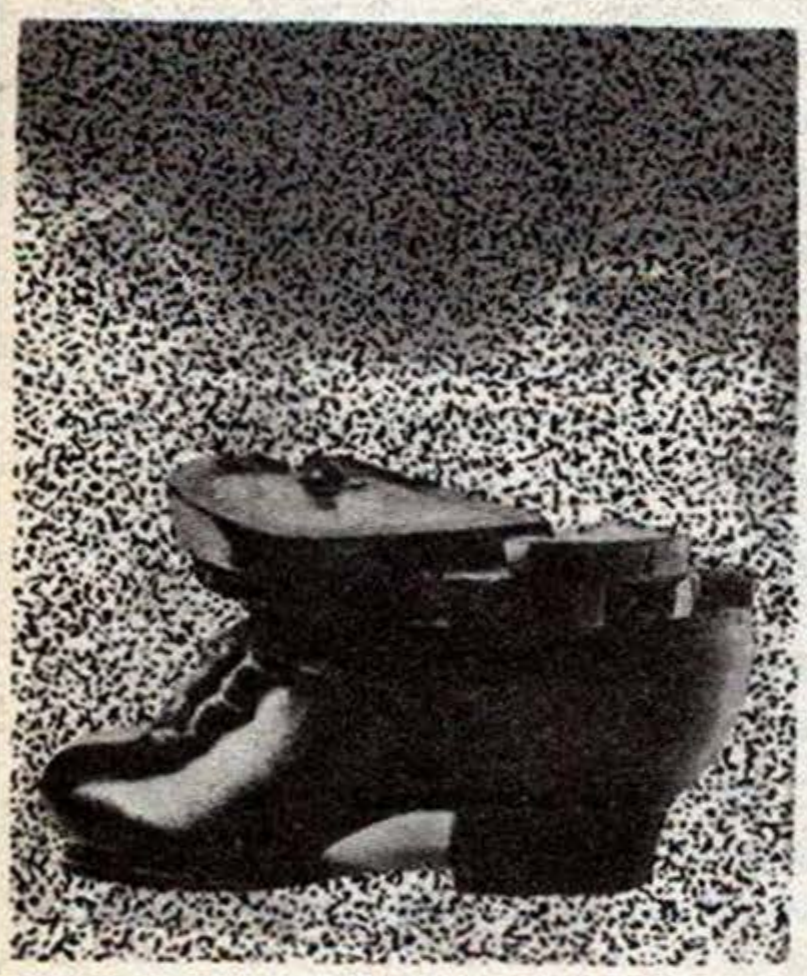

In pp. 58, 59, 60:
pipe din lemn, porţelan şi fier.
De menţionat ingenioasa pipă din imaginea alăturată.
Fumul iese prin nările calului

dopere artistice. Tratînd anumite părţi ale sculpturii cu o soluţie silicică, se poate păstra albeaţa iniţială, realizîndu-se astfel o reuşită îmbinare de culori.

În amintirea lui Nelson

Pipa din lemn, mult timp produs al atelierelor sătești, are și ea perioada sa de glorie. Se cunosc, deosebindu-se prin forma lor, dar și prin profesia celor ce le folosesc, pipele păstorilor, ale cărăușilor, ale surugiilor, și, în general, pipele sătești, de o factură mai rustică, spre deosebire de pipele vînătorilor, care sînt mai elaborate. Faptul că lemnul este, în general, mai ușor de prelucrat, face posibilă apariţia unei game foarte largi de pipe, din acest material cu o nesfîrșită varietate de motive, detalii, și nu de puţine ori cu inscripţii care furnizează informaţii despre meseriașii care le-au lucrat.

Lemnul de cireș, carpen, salcîm, merișor, arțar, fag, ca și de alte proveniențe, folosit o vreme, are însă neajunsul că se calcinează prea repede la arderea tutunului. De aceea se recurge la rădăcina de iarbă neagră, o plantă perenă care rezistă mai bine în contact cu focul. Rădăcinile care servesc ca materie primă se aleg numai de la plantele care au între 30-50 ani existenţă. Ele sînt sortate și supuse apoi unor complicate operaţii de tratare și prelucrare, drumul de la procurarea materialului și pînă la piesa lustruită și elegantă ce se oferă cumpărătorilor fiind lung și dificil.

Atenţia cea mai mare se acordă, desigur, „capului" pipei. El este cel mai elaborat, ornamentat cu îndemînare, șlefuit cu o neslăbită grijă. Dar și tubul cunoaște perfecţionări. Se confecţionează tuburi din lemn de diferite esenţe, dar și din os, chihlimbar, fildeș. Odată cu apariţia ebonitei, aceasta devine materia primă preferată, din care se fac acele tuburi perfect netede și de un negru strălucitor.

Cifrele prezente în diverse statistici ilustrează cît de repede se răspîndește pipa în rîndul fumătorilor. Un mic atelier fondat la Saint-Omer, în Franţa, în 1765, de Charles-Dominique Fiolet, se extinde astfel încît la începutul veacului XIX numără 700 muncitori și produce, între 1850 și 1860, cîte 10 milioane pipe pe an. La rîndul său, micul oraș german Ruhla furnizează în perioada 1850-1870 în jur de 19 milioane pipe pe an.

Alte date ne arată cît de largă este sursa de inspiraţie a meșterilor producători de pipe. La sfîrșitul sec. XIX, catalogul Gambier, după numele altei cunoscute întreprinderi franceze, propune mai mult de 1 600 modele diferite, care au drept motiv de inspiraţie personaje ilustre, capete încoronate, personaje politice, scriitori, eroi de romane. Făuritorii de pipe din întreprinderea amintită reproduc, de asemenea, capete de emiri, negri, indieni. Artizani de la alte întreprinderi modelează „capul" pipei luînd ca model Turnul Eiffel, locomotive, automobile, diverse plante și animale. Cum spune A.P. Bastien, nimic din ce se petrece în lume nu este străin acestor iscusiţi artizani, ei posedînd în gradul cel mai înalt priceperea de a ilustra pe gustul publicului larg.

În decursul vremii, mulţi din aceşti nenumăraţi meșteri ne-au lăsat splendide mărturii ale ingeniozităţii, îndemînării și gustului lor pentru frumos, mărturii care se păstrează în renumite colecţii muzeistice sau particulare. Una din aceste colecţii a aparţinut, de exemplu, ducelui de Richelieu, prim ministru sub Ludovic XVIII și Carol X.

Nu puţine din aceste obiecte evocă, alături de personaje celebre, cunoscute momente istorice. Printre piesele de mare valoare aflate într-o colecţie engleză se găsește, de exemplu, și așa-numita pipă a lui Nelson. „Capul" piesei susţinut de sirene sculptate în argint, prezintă o scenă aflată pe coloana ridicată în Piaţa Trafalgar Square din Londra, în amintirea celebrului amiral, și pe care se vede Nelson rănit la cap de o schijă de obuz, în timpul bătăliei Nilului. Pe capac, făcut de asemenea din argint, este reprezentat Poseidon, zeul mării.

„Bombănitorii" din armata lui Napoleon

Nu totdeauna, fumătorii își pot satisface această plăcere în tihnă. Regele Angliei, Henric VIII, îi amenință cu biciul, iar fiica lui, Elisabeta I, ordonă să li se confiște pipele și tabacherele. Ea, ca și urmașul său, Iacob I, îngăduie însă condamnaților la moarte să fumeze o pipă înainte de execuție. Așa se întîmplă chiar cu Sir Walter Raleigh, care, osîndit la moarte, sub acuzația că a participat la un complot, urcă pe eșafod trăgînd din pipă.

În alte părți ale lumii, împotriva fumătorilor se iau măsuri dintre cele mai aspre. În schimb, Frederic cel Mare al Prusiei este nu numai un mare fumător de pipă, dar și un sprijinitor al partizanilor ei. El întemeiază chiar un fel de academie a pipei, unde se întîlnesc fumători serioși și experimentați.

La curtea lui Ludovic XIV, de asemenea, se fumează, deși monarhul nu agrează nici măcar mirosul de tutun. El se îngrijește însă ca soldații săi să aibă fiecare pipa și tabacul său, considerînd că acestea reprezintă un mijloc de potolire a foamei, atunci cînd merindele se împuținează. În același fel procedează și Napoleon Bonaparte, cu toate că nici el nu se numără printre fumători. În 1808, împăratul francez se preocupă de crearea unui model special de pipă destinat să răsplătească pe grenadierii care se disting în luptă.

O largă răspîndire cunoaște în timpul războaielor napoleoneene „luleaua" din lemn, cu care fumează „bombănitorii" din armata imperială, acei bătrîni soldați, care, sătui de marșurile lungi și obositoare pe drumurile Europei, încep să cîrtească împotriva împăratului. Mulți dintre mareșalii și generalii împăratului păstrează acestei ustensile o deosebită afecțiune, rămasă de pe vremea cînd mărșăluiau ca simpli soldați în rîndurile Marei Armate. Moreau, Kléber, Masséna, Lannes, Lasalle sînt pasionați fumători de pipă. Ultimul își fumează pipa chiar și în toiul luptei și declară că un husar nu este demn de acest nume dacă nu este fumător de pipă. De altfel, viteazul general moare în bătălia de la Wagram, conducîndu-și oastea în luptă și avînd drept singură armă o pipă cu coada lungă și „capul" din spumă, ce se păstrează azi la Muzeul armatei din Paris. Lannes, rănit pe cîmpul de bătălie de la Essling și trebuind să-i fie amputate picioarele, roagă pe chirurg ca în timpul operației să-i îngăduie să-și fumeze pipa.

În Germania, un demn imitator al lui Lasallo în privința fumatului cu pipa este feldmareșalul Blücher. O parte dintre ostașii săi, ca și studenții din Heidelberg și țăranii din Bavaria, fumează cu pipe elegante din lemn sculptat sau din porțelan cu tubul lung din corn sau din cireș. Militarii lăsați la vatră își păstrează, ca amintire, pipele pe care sînt gravate, alături de gravuri cu colorituri calde, numele celor din grupa de care a aparținut fumătorul, și le transmit din generație în generație, spre marea bucurie a colecționarilor.

Nu numai bărbații

În decursul vremii, pipa își cîștigă numeroși adepți și în rîndul oamenilor de litere și artă, pentru mulți dintre ei fiind și obiect al preocupărilor artistice. De patru secole, cum precizează A.P. Bastien, ea este prezentă în numeroase și renumite tablouri ale unor mari maeștri ai picturii. Poeți de renume îi închină versuri scînteietoare.

Pipa este în primul rînd apanajul bărbaților. Dar se cunosc și femei fumătoare de pipă. Într-o celebră pictură datînd din sec. I e.n., *Jucătoarele de arșice*, descoperită la Herculaneum, se află și o femeie — o zeiță sau vestală care avea menirea să întrețină focul sacru — fumînd, probabil ierburi sau cînepă, cu o pipă scurtă. Printre fumătoarele de pipă se numără principesa Metternich, care putea fi văzută cîntînd la pian cu pipa în gură. Într-un portret de epocă, marchiza de Pompadour apare în chip de sultană fumînd o pipă. Cît de răspîndit este acest obicei se vede și din faptul că la începutul veacului XX, în Franța, din cei 2 500 000 fumători de pipă, cinci la sută sînt femei.

Se consideră că a fuma pipă este o pasiune, o artă și o virtute. Partizanii acestui obicei susțin că fumatul cu pipa dă o doză de calm, reținere, curaj, imprimă o atitudine de meditație, străbătută de o nuanță de umor. Dincolo de toate acestea, pipa, în evoluția sa, poate fi socotită însă și un martor ce reflectă cîte ceva din obiceiurile și credințele, etnografia, arta și istoria timpului său.

Valeriu BUDURU

PENTRU LIBERTATE ŞI INDEPENDENŢĂ NAŢIONALĂ

(Urmare din p. 3)

Un nou succes al partidului comunist realizat pe linia prevederilor *Platformei-program* şi a închegării unei alianţe politice naţionale antihitleriste l-a reprezentat crearea, în vara anului 1943, a Frontului Patriotic Antihitlerist, care reunea partidul comunist, alte partide şi organizaţii patriotice, ca: Frontul Plugarilor, Uniunea Patrioţilor, Uniunea oamenilor muncii maghiari din România (MADOSZ), Partidul Socialist-Ţărănesc, organizaţii ale Partidului Social-Democrat etc. În toamna aceluiaşi an, Partidul Comunist Român a reuşit să stabilească o serie de contacte cu cercurile Palatului Regal.

Un factor deosebit de important care a contribuit la întărirea potenţialului de luptă al forţelor antidictatoriale şi antihitleriste şi care avea să constituie componenta fundamentală a amplei coaliţii naţionale antifasciste l-a reprezentat realizarea, în aprilie 1944, a Frontului Unic Muncitoresc între P.C.R. şi P.S.D.

La 20 iunie 1944, liderii naţional-ţărănişti şi naţional-liberali au încheiat un acord cu Partidul Comunist Român şi Partidul Social-Democrat, constituindu-se astfel Blocul Naţional-Democrat (B.N.D.). Rezultat al politicii de largi alianţe general-democratice, antihitleriste, preconizată de P.C.R., Blocul Naţional-Democrat a reprezentat unirea în lupta antifascistă a celor mai diverse clase şi pături sociale, partide şi grupări politice, concentrînd toate forţele patriotice, masele largi ale oamenilor muncii de la oraşe şi sate.

Evenimentele militare din vara anului 1944 pe fronturile celui de-al doilea război mondial, şi îndeosebi de pe frontul sovieto-german, au creat împrejurări internaţionale favorabile pentru trecerea la răsturnarea dictaturii militaro-fasciste, înfăptuindu-se astfel principala prevedere a *Platformei-program din 6 septembrie 1941*.

La 23 August 1944 a fost declanşată revoluţia de eliberare naţională şi socială, care a dus la răsturnarea dictaturii militaro-fasciste, la trecerea ţării noastre cu întreaga sa forţă, cu toată armata, alături de Uniunea Sovietică, de coaliţia antihitleristă. „Marele merit al Partidului Comunist Român — arată tovarăşul Nicolae Ceauşescu — constă în faptul că a ştiut să folosească împrejurările interne şi externe favorabile şi să organizeze cu succes asaltul decisiv".

Vigoarea şi fermitatea cu care întregul popor s-a ridicat la luptă, larga participare a tuturor forţelor patriotice la insurecţie demonstrează cu putere că august 1944 a reprezentat un energic şi determinant act de voinţă al întregii noastre naţiuni, o strălucită afirmare a hotărîrii poporului român de a zdrobi orice dominaţie străină, de a fi liber şi deplin stăpîn în ţara sa, de a-şi hotărî singur destinele.

TESTAMENTUL POLITIC AL LUI NICOLAE TITULESCU

(Urmare din p. 11)

şi-a făurit unul din ţelurile lui supreme. Devenind exponentul legitim al acestui ideal, el n-a abdicat nici un moment de la această misiune istorică, contopindu-se cu aspiraţiile şi cu pămîntul acestor ţinuturi. În fond, Titulescu era plămădit din pămîntul sfînt al acestei ţări, iar prin elanurile sale patriotice grăiau chemările străbunilor. „Eu care sînt pămîntean, adînc pămîntean — scrie undeva Titulescu —, eu care particip de atîţia ani la viaţa internaţională fără a uita că sînt român, eu care sînt un soldat al ţării mele în tranşeele păcii şi care n-a cunoscut încă demobilizarea ... am văzut toate ţările la ele acasă sau la muncă, spre a ajunge la concluzia că nimic nu poate preţui mai mult ca glia strămoşească".

De peste 40 ani, rămăşiţele pămînteşti ale lui Nicolae Titulescu se află în cimitirul din Cannes, în Franţa, aşteptînd îndeplinirea ultimei sale dorinţe, de a-şi dormi somnul de veci, la Braşov.

Dacă în ultimii ani ai vieţii sale de exil, Titulescu devenise „românul rătăcitor pe meleagurile Occidentului", cum se intitula el însuşi, iar după moarte şi-a găsit, fără voia lui, refugiu în cimitirul de la Cannes, se cuvine ca osemintele acestui mare român, care a lăsat o traiectorie luminoasă în istoria diplomaţiei universale, să fie aduse în pămîntul ţării sale. Locul rămăşiţelor pămînteşti ale lui Nicolae Titulescu este în Pantheonul recunoştinţei, rezervat de România marilor săi fii care au contribuit, de-a lungul istoriei, la continuitatea statului şi neamului românesc. Titulescu face parte din categoria „celor mai de seamă oameni de cultură din trecut", pe care preşedintele Nicolae Ceauşescu îi consideră „stăpîniţi de dragoste şi devotament faţă de popor şi patrie, de dorinţa arzătoare de a sluji idealurile celor mulţi, de un înălţător spirit de jertfă pentru cauza libertăţii naţionale şi sociale".

În martie 1982 se vor împlini 100 ani de la naşterea lui Nicolae Titulescu. La aniversarea centenarului său, nu i s-ar putea cinsti mai bine memoria decît prin îndeplinirea ultimei sale dorinţe: aducerea în ţară a rămăşiţelor pămînteşti şi înhumarea lor la Braşov.

Apare acum datoria morală a statului român, ca substituindu-se executorilor testamentari, azi dispăruţi — în virtutea practicii juridice internaţionale în materie de drept succesoral şi în deplin acord cu semnificaţia clauzelor politice ale testamentului lui Titulescu — să-i îndeplinească ultima dorinţă, cu atît mai mult cu cît marile idealuri de pace şi înţelegere între popoare, pentru care a militat şi Nicolae Titulescu şi-au găsit adevărata lor întruchipare în politica şi realizările epocale ale Partidului Comunist Român şi ale Republicii Socialiste România.

POSTA MAGAZIN ISTORIC

— Cititorii noştri ne pot scrie fie pe adresa indicată, fie la Căsuţa poştală nr. 1-702, Bucureşti.

— Atragem din nou atenţia tuturor celor care ne scriu că manuscrisele şi documentele anexe nu se înapoiază. În consecinţă, corespondenţii noştri sînt rugaţi să-şi păstreze copiile corespunzătoare. De asemenea, ne vedem siliţi să subliniem pentru cei care ne scriu de mînă, adesea cu creionul şi foarte necitet că le vom răspunde mult mai puţin prompt decît corespondenţilor care nu ne pun probleme de descifrare a scrisului lor.

— Unii cititori ne pun — în aceeaşi scrisoare — zeci de întrebări de amănunt din istoria naţională şi universală. A le răspunde la fel de amănunţit ar însemna a redacta în fiecare lună încă cel puţin o revistă. Rugăm a ni se scrie mai concis şi a ni se adresa eventualele întrebări numai pe marginea articolelor publicate.

VINUL DACILOR

În completarea artteolului Viticultura — argument al vechimii şi continuităţii strămoşilor noştri (nr. 4/1981), ing. ILIE CIOVICĂ şi tehn. IOANEA CIOVICĂ, din Bacău, ne scriu despre Viticultura în sudul Moldovei în timpul marelui stat dac şi al Daciei romane, din care reţinem: Cele peste 200 tezaure monetare romanc, care cuprind peste 20 000 denari imperiali din sec. I-IV e.n., descoperite pe teritoriul Moldovei, demonstrează o intensă viaţă economică. Între mărfurile vîndute de daci era şi vinul.

B.P. Hasdeu scria: „Dacă viticultura s-ar fi întrerupt cîndva în Dacia, pe un interval mai îndelungat, în urma colonizării romane, aducîndu-se vinurile în exclusivitate de aiurea, în curs de vreun secol sau şi mai puţin decît atît, cuvîntul via ar fi dispărut cu desăvîrşire din limbă.... Admirabila cupă aurită din corn de zimbru pe care o adusese Traian din expediţiunea-i contra lui Decebal probează că cultul lui Bachus a reuşit în curînd a-şi redobîndi în Carpaţi vechea-i popularitate".

DE LA HISTRIA LA VASLUI

MARIN ROTARU, de la Şcoala generală Giurcani-Găgeşti, jud. Vaslui, în completarea articolului Monede dacice (nr. 4/1981), ne scrie despre un tezaur monetar descoperit întîmplător pe culmea dealului Recea, la circa 2 km vest de capătul de nord al satului Fedeşti. Monedele, din bronz, sînt datate de la sfîrşitul sec. IV î.e.n. Au emblema oraşului Histria şi inscripţia, în greceşte, Istria. Spre deosebire de cele din argint, monedele histriene din bronz sînt mai rar întîlnite pe teritoriul Moldovei. Tezaurul de la Fedeşti (30 monede) este deosebit de important pentru cunoaşterea populaţiei traco-getice de pe aceste meleaguri, aflată în strînse legături comerciale cu coloniile greceşti de la Pontul Euxin.

În imagine, cîteva din monedele descoperite la Fedeşti.

CASA LUI CRIŞAN

MAGDALINA NISTOR VLAICU, din com. Crişan, jud. Hunedoara, studentă la Institutul de mine, Petroşani, ne trimite fotografia Casei memoriale Crişan, inaugurată în toamna anului 1979 (nr. 10, 11/1980). Reţinem, totodată, finalul scrisorii tinerei noastre corespondente: Invit pe această cale pe toţi iubitorii de monumente istorice să viziteze minunata Ţară a Zarandului.

MUZEUL SĂTESC

ION V. BAROANĂ, cursant anul V, istorie prin corespondenţă, al Universităţii cultural-ştiinţifice Bucureşti, din com. Drăcşănei, jud. Teleorman, ne relatează despre muzeul din satul său: Înfiinţat în urmă cu zece ani, muzeul cuprinde opt secţii, printre care arheologie, numismatică, etnografie. Muzeul urmăreşte evoluţia vieţii pe aceste meleaguri din cele mai străvechi timpuri pînă în anii prezentului socialist.

BRUXELLES SAU ZÜRICH?

În legătură cu întrebarea 7, din seria a III-a a concursului, ediţia 1981, GHEORGHE NICOLĂIASA, din Roman, ne atrage atenţia că Congresul socialist internaţional la care au participat socialiştii români la cîteva luni după crearea P.S.D.M.R. a avut loc la Bruxelles (nr. 1/1981) şi nu la Zürich (nr. 2/1981), cum am specificat noi în răspuns (7c).

Într-adevăr la Bruxelles a avut loc un congres socialist internaţional, la care a luat parte şi o delegaţie românească, dar aceasta s-a întîmplat la 4-11 august 1891, deci cu doi ani înaintea creării P.S.D.M.R. (martie-aprilie 1893). Congresul de la Zürich a avut loc în luna iulie 1893 şi de aceea el trebuia menţionat, în mod corect, în răspuns.

NUMELE HAIDUCULUI

Pe marginea notei Un haiduc (nr. 6/1981), PAVEL LUNGU din Reşiţa, jud. Caraş-Severin şi CONSTANTIN

POSTA MAGAZIN ISTORIC

ARCAN, din Timişoara, afirmă că numele haiducului nu era Adam Nemţeanu, ci Adam Duma, zis Neamţu.

Totodată, cititorul timişorean completează: Una din peşterile unde se refugiau haiducii era Gaura haiduceas-că, la cca. 4 km de Moldova Nouă. În anul 1932 am cu-noscut în Moldova Nouă un bătrîn, Ungureanu în vîrstă de vreo sută de ani, care prin 1856-1858 fusese călăuza haiducilor.

ÎNTRE 5 a ŞI 6 b

Publicarea răspunsurilor la prima ediţie a Concursului Magazin istoric (nr. 6/1981) a trezit obiecţia cititorului ADRIAN IACOBEŢ, din Bacău, care ne atrage atenţia că la întrebarea 6, seria a II-a, răspunsul nu poate fi b (cooperativizarea agriculturii) ci a (industrializarea ţării).

Ce să răspundem? Doar că puţină atenţie ar evita şi frămîntările corespondentului şi prezările noastre. Cititorul atent dă întrebarea nr. 5 cu răspunsul la cea purtînd nr. 6.

Deci, la seria a II-a, răspunsurile corecte sînt 5 a şi, respectiv, 6 b.

COINCIDENŢA ISTORICĂ?

Prof. lt. col. ŞTEFAN MARCOCI, din Bucureşti, ne semnalează un pasaj din jurămîntul de luptă al hitiţilor (nr. 3/1980) — care prevedea că acei luptători ce călcau jurămîntul să primească haine de muiere iar, în loc de arme, fusul şi oglinda — şi care seamănă cu cele relatate de istoricul Pompeius Trogus despre regele dac Oroles (sec. II î.e.n.): „[oştenii săi] fiindcă nu s-au înfăţişat bine împotriva bastarzilor... au fost siliţi din ordinul regelui... să facă nevestelor slujbele care obişnuiau înainte să li se facă lor înşişi. Şi încă nu s-a schimbat această rînduială pînă cînd nu şi-au spălat, prin curaj, ruşinea suferită în război".

Coincidenţă faptică ori o veche confluenţă istorică între daci şi hitiţi a dus la această rezultantă comună? — se întreabă corespondentul nostru, care şi răspunde. Se pare că a doua ipoteză este mai demnă de luat în seamă.

VIZITĂ

Pe marginea însemnărilor generalului H.M. Berthelot, referitoare la bătăliile purtate de oştirile române la Mărăşti, Mărăşeşti şi Oituz (nr. 7,8/1981), CORNELIA PAVEL, din Oradea (câştigătoare a unui premiu la concursul Două milenii şi cinci decenii) ne trimite fotografia de mai jos, înfăţişîndu-l pe cunoscutul comandant francez, în mijlocul unui grup de ofiţeri români, cu ocazia unei vizite în România.

NOI PRECIZĂRI GĂLĂŢENE

EUGEN DRĂGOI, din Galaţi: În legătură cu nota Precizări gălăţene (nr. 6/1981), referitoare la Un medic (nr. 2/1981), precizează la rîndul său: Datele furnizate le-am cules din lucrarea Cultura, ştiinţa şi arta în judeţul Galaţi 1973, (redactor coordonator Nedelcu Oprea). Numele corect al medicului, cum apare scris de însăşi mîna sa în testamentul olograf (Arhivele statului, Galaţi, dosar 315, vol. II, fila 7) este Aristidi Kiriak Serfioti. Din testamentul menţionat, precum şi din alte acte, rezultă că numai publicaţiile literare (60 titluri cu 226 volume) au fost înscrise în catalogul bibliotecii Liceului „Vasile Alecsandri" din Galaţi.

Nicolae MINEI

CERERI ŞI OFERTE

MATEI MIHĂESCU, com. Gologanu, jud. Vrancea, solicită: nr. 1, 2, 3/1967; oferă: nr. 2, 4/1979.

S. LIPOVICI, Drumul Taberii, nr. 26, bl. T 1, sc. VIII, ap. 98, Bucureşti, solicită: nr. 4, 5, 7-9/1967; 1, 2, 4, 5, 7-9/1968; 12/1973.

MIU LONGIN, str. N. Bălcescu, nr. 50, Pantelimon-Bucureşti, solicită: nr. 11/1979; oferă: nr. 9/1968; 1/1976.

VIOLETA PAVEL, com. Hudeşti, jud Botoşani, solicită: nr. 1, 3-6/1967; 1, 2/1968; oferă: nr. 2, 12/1978; 3, 5, 8/1979, 7, 8/19 0.

EFTIMIE EFTIMIU, str. Matei Vasilescu, nr. 6, Drobeta-Turnu Severin, solicită: nr. 2, 4/1967; 4/1968; 3/1975; oferă: nr. 9/1974; 10/1976; 10/1979.

GH. POPESCU, şos. Colentina, nr. 12, bl. 58, sc. B, et. IV, ap. 56, Bucureşti, oferă colecţia completă.

HORAŢIU MIHAI NICOLESCU, str. Lupeni, nr. 2, Braşov, solicită: nr. 1/1967; 4/1971; 4/1972; 1-4, 7/1974.

MIHAI KARADJOV, str. Şaguna, nr. 67, Sînicolaul-Mare, jud. Timiş, solicită: nr. 1, 2/1967; 2/1971; 9/1978; 11/1979.

VICTOR SFERLIC, str. W.A. Mozart, nr. 20, Bucureşti, oferă colecţia completă.

GHEORGHE PAVEL, str. Horea, nr. 43-45, ap. 30, Cluj-Napoca, solicită: nr. 1, 2/1967; oferă: nr. 6, 9/1968; 3, 7-8, 12/1969; 1/1972; 2, 3, 11/1977; 2, 8/1978; 10/1979; 1-4/1980.

CONTENTS (Romanian History) I. ARDELEANU September 6, 1941. Platform-Program of the RCP ● GH. ŢUŢUI The Peace Conference in Paris ● GR. GEAMĂNU Titulescu's Political Will ● The II-nd Congress of the RWSDP ● ŞT. PASCU The Romanian County of Alba ● S.P. BELMONTE (Argentina), Z.R. DITTRICH and A.P. VAN GOUDOEVER (Holland) on the XV-th ICHS ● P. PONI Memoirs (II) ● P. ZĂGĂNESCU The 1848 Capital Firemen ● In Bucharest, 50 Years Ago (III) ● 1916-1917. A French Squadron on the Romanian Front ● AL. IONESCU-PELICAN The Mărăşti Battle ● D.C. GIURESCU Romanian — English Colloquium

SOMMAIRE (Histoire roumaine) I. ARDELEANU 6 septembre 1941. La Platforme-programme de PCR ● GH. ŢUŢUI La Conférence de paix de Paris ● GR. GEAMĂNU Le Testament politique de Titulescu ● Le deuxième Congrès du PSDOR ● ŞT. PASCU Le Voïvodat roumain d'Alba ● S.P. BELMONTE (Argentine), Z.R. DITTRICH et A.P. VAN GOUDOEVER (Pays-Bas) sur le XV-ème CISH ● P. PONI Souvenirs (II) ●P. ZĂGĂNESCU Les Pompiers de la capitale en 1848 ● À Bucarest, il y à 50 ans (III) ● 1916-1917. Une escadrille française sur le front roumain ● AL. IONESCU-PELICAN La Bataille de Mărăşti ● D.C. GIURESCU Colloque roumano-anglais

СОДЕРЖАНИЕ (Румынская история) И. АРДЕЛЯНУ 6 сентября 1941 г. Платформа-программа Р К П ● Г. ЦУЦУЙ Парижская мирная конференция ● ГР. ДЖАМЭНУ Политическое завещание Титулеску ● Второй съезд СДПРР ● ШТ. ПАСКУ Румынское воеводство Алба ● С.П. БЕЛЬМОНТЕ (Аргентина), З.Р. ДИТТРИХ и А.П. ФАН ГУДЁВЭР (Голландия) по XV-ому МКИН ● П. ПОНИ Воспоминания (II) ● П. ЗЭГЭНЕСКУ Пожарники столицы в 1848 г. ● В Бухаресте, 50 лет тому назад (III) ● 1916-1917. Французская эскадрилья на румынском фронте ● АЛ. ИОНЕСКУ-ПЕЛИКАН Битва в Мэрэшти ● Д.К. ДЖУРЕСКУ Румынско-английский симпозиум

INHALT (Rumänische Geschichte) I. ARDELEANU 6. September 1941. Grundlage-Programm der RKP ● GH. ŢUŢUI Friedenskonferenz von Paris ● GR. GEAMĂNU Titulescu's politisches Testament ● Der II. Kongress der SDP der R A ● ŞT. PASCU Das rumänische Voevodat Alba ● S.P. BELMONTE (Argentina), Z.R. DITTRICH und A.P. VAN GOUDOEVER (Holland) über den XV I H K ● P. PONI Erinnerungen (II) ● P. ZĂGĂNESCU Bukarester Feuerwehrmänner in 1848 ● In Bukarest vor 50 Jahren (III) ● 1916-1917. Ein französisches Geschwader an der rumänischen Front ● AL. IONESCU-PELICAN Die Schlacht von Mărăşti ● D.C. GIURESCU Rumänisch-englisches Colloquium

SUMARIO (Historia rumana) I. ARDELEANU El 6 de Septiembre de 1941. La plataforma-programa del PCR ● GH. ŢUŢUI La Conferencia de Paz de Paris ● GR. GEAMĂNU El testamento politico de Titulescu ● El II° Congreso del PSDOR ● ŞT. PASCU El voivodato rumano de Alba ● S.P. BELMONTE (Argentina), Z.R. DITTRICH y A.P. VAN GOUDOEVER (Holanda) sobre el XV° CISH ● P. PONI Recuerdos (II) ● P. ZĂGĂNESCU Los bomberos de la Capital en 1848 ● En Bucarest, hace 50 años (III) ● 1916-1917. Una escuadrilla francesa en el frente rumano ● AL. IONESCU-PELICAN La batalla de Mărăşti ● D. C. GIURESCU Coloquio rumano-inglés

ABONNEMENTS : ILEXIM — Departamentul export-import presă, Bucureşti, strada 13 Decembrie, nr. 3, P.O.B. 136—137, telex : 11226

magazin istoric

Bucureşti, Intrarea Ministerului, nr. 2, parter — Sectorul 1, Oficiul poştal nr. 1, Căsuţa poştală 1-702, Cod 70 100, telefon 16 68 72.

REDACTORI : Gheorghe David, Florentina Dolghin, Ioan Dragomirescu, Ioan Lăcustă, Ioana Ursu-Năstăsel, Ana Maria Şerbănescu, Marian Ştefan
SECRETAR RESPONSABIL DE REDACŢIE : Valeriu Buduru
PREZENTAREA ARTISTICĂ: Radu Ion Popescu
TEHNOREDACTOR : Anton Tănase
CORECTURA : Georgeta Apreotesei, Constanţa Avram

Apare lunar, se găseşte de vînzare la chioşcurile de difuzare a presei. Abonamentele se fac la oficiile poştale, factorii poştali, difuzorii din întreprinderi, instituţii şi de la autc. Preţul unui număr — 5 lei, abonamentul pe 6 luni — 30 lei, pe un an — 60 lei.

Tiparul executat la Combinatul poligrafic „Casa Scînteii" — Bucureşti

42 427

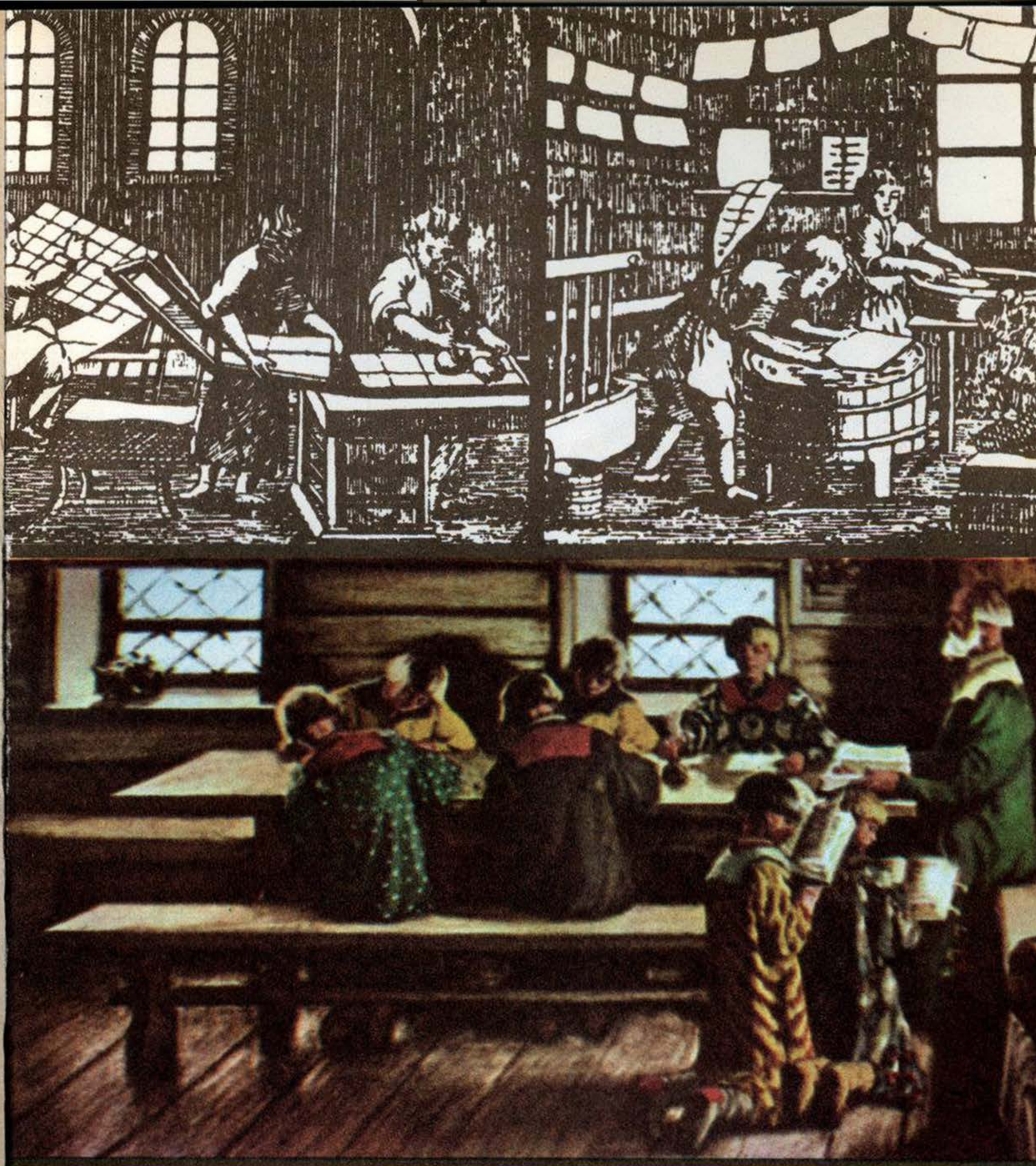

ASS. Romana